T.C.

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

EKONOMİK VERİ DERLEME VE DEĞERLENDİRME SÜRECİNDE YENİ YÖNTEM: EKONOMİK İSTİHBARATIN ROL VE FONKSİYONU

MUHAMMED ALİ ÇINAR

Yüksek Lisans Tezi

İstanbul, 2023

T.C.

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

EKONOMİK VERİ DERLEME VE DEĞERLENDİRME SÜRECİNDE YENİ YÖNTEM: EKONOMİK İSTİHBARATIN ROL VE FONKSİYONU

MUHAMMED ALİ ÇINAR

Danışman: Prof. Dr. NAZIM EKREN

İstanbul, 2023

ÖZET

21.yüzyılda yaşanan bilgi ekonomisi çağında, veri ve bilgi sisteminin ön planda olması makroekonomik yapı ve ilişkiler sisteminde yer alan paydaşlarda güçlü ve zayıf yanlar oluşturmaktadır. Paydaşlar, sahip oldukları güçlü ve zayıf yanlarına yönelik hangi yol ve yöntemleri izlemesi gerektiğine dair süreç yönetimini ise veri ve bilgiyi kullanabilme kabiliyeti ile sağlayabilecektir. Veri ve bilgi yönetimi, makroekonomik perspektif içerisinde ele alındığında paydaşların tercih ve önceliklerinin, talep ve beklentilerinin uyumlu hale getirilme sürecinin, ulusal ekonomik güvenlik ve savunma konsepti içerisinde incelenmesi gerekmektedir. Ulusal ekonomik güvenlik ve savunma konsepti içerisinde ulusal ekonominin, güçlü ve zayıf yanlarının tespiti ile paydaşların tercih ve önceliklerinin yönlendirilebilme sürecinin, kurumsal ekonomik istihbarat çalışmaları ile gerçekleştirilmesi özel önem taşımaktadır. Ekonomik istihbarat, iktisadi hedefler doğrultusunda veri ve bilgiyi derleme ve değerlendirme kapasitesi ve yetkinliğidir. Bu işlem sonucunda, paydaşların ekonomi-politik davranışına yönelik tavsiye kılavuzu oluşturulmaktadır. Ekonomik istihbarat süreci, ulusal anlamda istikrarlı bir ekonomik ortamı sağlayabilmenin yanında uluslararası ilişkilerin dinamikleri de etkileyebilecek rol ve fonksiyona sahiptir. Bu bağlamda ülkelerin kurumsal ekonomik istihbarat mekanizmasına sahip olmalarının, ekonomik etkilerini belirleme politika yapıcılar açısından önemli bir yol haritası niteliği taşıyacaktır.

Bu çalışmada, kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olmayan ülkelerin, sürdürülebilir istikrarlı ekonomik görünüm elde edebilmesi açısında bir uyarı sistemine sahip olması üzerinde durulmaktadır. Bu sistem, paydaşların şartlar ve koşullar doğrultusunda izleyebileceği yol haritası rolü görecek makroekonomik stratejik plana dayalı kurumsal ekonomik istihbarat konseptini önceliklendirmektedir. Bu bağlamda çalışmada, kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olan ve sahip olmayan ülkelerin, sürdürülebilir ekonomik ortamı oluşturma kapasitesinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada ülkelerin ekonomik büyümeleri bağımlı değişken olarak ele alınırken ülkelerin kurumsal istihbarat uygulaması, cari işlemler dengesi, dışa açıklık derecesi, doğrudan yabancı yatırım, portföy yatırımı, kamu nihai tüketim oranı/GSYH, altın hariç rezerv oranları, tasarruf oranları, sabit sermaye oluşumu, tüketici enflasyon oranları bağımsız değişken olarak ele alınmıştır. Çalışmada öncelikle 2000-2022 dönemi için G20 üyesi olan ülkelerin (Avrupa birliği üyeleri dahil) verileri kullanılarak rassal etkiler ve sabit etkiler modeli ile kullanılan değişkenler bağlamında ekonomik büyümeyi

etkileyen faktörler belirlenmiştir. Çalışmanın amacına yönelik olarak modele ekonomik istihbarat uygulayan ülkeleri ifade eden kukla değişken eklenmiştir. Ancak sabit etkiler modelinde zamanla değişmeyen bir değişken olan ekonomik istihbarata işaret eden bu değişkene ilişkin katsayı hesaplanamamıştır. Daha sonra zamanla değişmeyen değişkenlerinde ele alınmasına izin veren Hausman Taylor ve Amemiya Macurdy modelleri ile inceleme yapılarak kurumsal ekonomik istihbaratın ekonomik büyüme üzerine etkisi tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik istihbarat, veri, bilgi, büyüme.

ABSRACT

In the 21st century era of an information economy, the fact that the data and information systems are at the forefront creates strengths and weaknesses in the economic units involved in the macroeconomic structure and relations system. All economic units will be able to provide process management on which ways and methods they should follow for their strengths and weaknesses with the ability to use data and information. When data and information management is considered from a macroeconomic perspective, the process of harmonizing the preferences priorities, demands, and expectations of economic units needs to be examined within the concept of national economic security and defense. Within the concept of national economic security and defense, it is of special importance that the process of determining the strengths and weaknesses of the national economy and guiding the preferences and priorities of economic units is carried out through institutional economic intelligence studies. Economic intelligence is the capacity and competence to compile and evaluate data and information in line with economic objectives. As a result of this process, a recommendation guide for the political economy behavior of stakeholders is created. The economic intelligence process has a role and function that can affect the dynamics of international relations and provide a stable economic environment in the national sense. In this context, determining the economic effects of countries having an institutional economic intelligence mechanism will be an important road map for policymakers.

This study emphasizes that countries that do not have an institutional economic intelligence system should have a warning system to achieve a sustainable stable economic outlook. This system prioritizes institutional economic intelligence based on a macroeconomic strategic plan that would serve as a road map for stakeholders to follow in line with the terms and conditions. In this context, the study examines the capacity of countries with and without a corporate economic intelligence system to create a sustainable economic environment. In the study, while the economic growth of countries is taken as the dependent variable, countries' institutional intelligence practices, current account balance, degree of openness, foreign direct investment, portfolio investment, public final consumption ratio/GDP, reserve ratios excluding gold, savings ratios, fixed capital formation, consumer inflation rates are taken as independent variables. In the study, firstly, the factors affecting economic growth in the context of the variables used in the random effects and fixed effects models were determined by using the data of the G20 member countries (including the European Union members) for the period 2000-2022. For the study, a dummy variable representing the countries implementing economic

intelligence was added to the model. However, the coefficient for this variable, which refers to economic intelligence, which is a time-invariant variable in the fixed effects model, could not be calculated. Then, the effect of institutional economic intelligence on economic growth was determined by analyzing the Hausman-Taylor and Amemiya Macurdy models, which allow time-invariant variables to be considered.

Keywords: Economic intelligence, data, knowledge, economic growth

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZET ..... **i**

TABLO LİSTESİ ..... **viii**

ŞEKİL LİSTESİ ..... **ix**

KISALTMALAR ..... **x**

GİRİŞ **1**

1. EKONOMİLERİN DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜMÜ **5**

1.1. Küreselleşmenin Boyutları ve Ekonomik Paydaşlara Etkileri 6

1.1.1. Ekonomik Boyut 7

1.1.2. Siyasal Boyut 8

1.1.3. Sosyo-Kültürel Boyut 9

1.1.4. Finansal Boyut 9

1.2. İktisadi Teoriler ile Küreselleşme Süreci 10

1.2.1. Merkantilist Yaklaşım 11

1.2.2. Fizyokrat Yaklaşım 11

1.2.3. Klasik İktisat Yaklaşım 13

1.2.4. Keynesyen Yaklaşım 14

1.2.5. Monetarist (Parasalcı) Yaklaşım 16

1.2.6. Yeni Klasik Yaklaşım 17

1.2.7. Yeni Keynesyen Yaklaşım 19

1.2.8. Arz Yanlı Yaklaşım 20

1.3. Ekonomi Sistemleri 22

1.3.1. Piyasa Ekonomisi 22

1.3.2. Karma Ekonomi 23

1.4. Ekonomik Politika Araçları 24

1.4.1. Para Politikası 24

1.4.2. Maliye Politikası 25

1.5. Uluslararası Makro Ekonomik Yapı ve İlişkiler Sistemi 27

1.6. Ekonomik İstihbarat Açısından Değerlendirme 32

2. GÜVENLİK KONSEPTİ VE İSTİHBARAT **35**

2.1. Kavramsal Çerçeve 35

2.1.1. Güvenlik Kavramı 35

2.1.2. Strateji Kavramı 37

2.1.3. İstihbarat Kavramı 38
2.2. İstihbarat Türleri ve Güvenlik Çalışmaları 39
2.3. Küreselleşme Sürecinde Güvenlik ve İstihbarat 41
2.4. Ekonomik İstihbarat Açısından Değerlendirme 43
3. VERİ VE BİLGİ SÜREÇLERİNİN EKOSİSTEMİ 46
3.1. Bilgi Ekonomisi Kavramı 46
3.2. Veri, Bilgi ve Enformasyon Sistemlerinin Yapısı ve Özellikleri 47
3.2.1. Veri Kavramı 48
3.2.2. Enformasyon Kavramı 48
3.2.3. Bilgi Kavramı 49
3.3. Bilgi Sisteminin Yönetimi ve İşletilmesi 50
3.3.1. Bilgi Yönetim Süreçleri 52
3.3.2. Bilgi Yönetim Mekanizmaları ve Teknolojileri 54
3.3.3. Bilgi Yönetim Sistemler 54
3.3.4. Bilgi Yönetim Altyapısı 54
3.4. Paydaşların Rekabet Kapasitesini Artırmada Bilgi Ekonomisinin Önemi 54
3.5. Ekonomik İstihbarat Açısından Değerlendirme 59
4. EKONOMİK İSTİHBARATIN YAPI VE ÖZELLİKLERİ 62
4.1. Ekonomik Güvenlik ve İstihbaratın Ortaya Çıkışı 62
4.2. Ekonomik İstihbarat Veri ve Bilgi Çarkı 64
4.2.1. Bilgi Çarkı 65
4.2.2. Ekonomik İstihbarat Kaynakları 67
4.2.2.1. Yeşil Bölge (Temel İstihbarat) 67
4.2.2.2. Sarı Bölge (İkinci İstihbarat Alanı) 67
4.2.2.3. Kırmızı Bölge (Taktik Alan) 67
4.2.2.4. Siyah Bölge (Gizli Alan) 68
4.3. Ekonomik İstihbaratın Paydaşların Rekabet Kapasitesine Etkisi 68
4.3.1. Bireyler ve Ekonomik İstihbarat 68
4.3.2. İşletmeler ve Ekonomik İstihbarat 69
4.3.3. Devlet ve Ekonomik İstihbarat 70
4.4. Ekonomi Teorisindeki Piyasa Analizlerine Ekonomik İstihbarat Yaklaşım 73
4.4.1. Piyasanın Yapısını ve Özelliklerini Belirleme 73
4.4.1.1. Koşullar ve Rekabet Türleri 73
4.4.1.2. Satıcıların Tercih ve Öncelikleri ile Alıcıların Talep ve Beklentileri 74
4.4.1.3. Davranışlar 75
4.4.2. Değişimleri Gelişmeleri İzleme ve Değerlendirme 76
4.4.2.1. Talepte Tüketiminde Ortaya Çıkabilecek Değişmeler/Yeni Gelişmeler 76

4.4.2.2. Üretimde Ortaya Çıkan Değişmeler/Yeni Gelişmeler 76
4.4.3. Piyasa Dengesini Bulma/Tahmin Etme 76
4.5. Ekonomik Diplomasi 77
4.5.1. Ekonomi Diplomasinin Yapısı ve Özellikleri 77
4.5.2. Ekonomik Diplomasinin Planlama Süreci 78
4.6. Seçilmiş Ülke Örneklerinde Ekonomik İstihbarat Mekanizmaları 80
4.6.1. Almanya Ekonomik İstihbarat Sistemi 80
4.6.2. Amerika Birleşik Devletleri Ekonomik İstihbarat Sistemi 82
4.6.3. Çin Halk Cumhuriyeti Ekonomik İstihbarat Sistemi 85
4.6.4. Fransa Ekonomik İstihbarat Sistemi 86
4.6.5. İngiltere Ekonomik İstihbarat Sistemi 87
4.6.6. Japonya Ekonomik İstihbarat Sistemi 88
4.6.7. Kanada Ekonomik İstihbarat Sistemi 91
4.6.8. Rusya Federasyonu Ekonomik İstihbarat Sistemi 92
4.7. Ekonomik İstihbarat Açısından Değerlendirme 94
5. EKONOMİK İSTİHBARATIN BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ 97
5.1. Literatür 97
5.2. Veri 99
5.3. Yöntem 100
5.4. Bulgular 102
5.4.1. Tanımlayıcı İstatistikler 102
5.4.2. Küresel Kriz Dönemlerinde Ülkelerin Makroekonomik Göstergelerinin Dağılımı: Kurumsal Ekonomik İstihbarat Değerlendirmesi 108
5.4.3. Ekonomik İstihbaratın Büyüme Üzerine Etkisi: Hausman -Taylor Yaklaşımı 116
SONUÇ 122
KAYNAKÇA 125
EKLER 133

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1.İkinci ve Üçüncü Dalga Ekonomilerinin Karşılaştırmalı Analizi 46
Tablo 2.Açık ve Örtülü Bilginin Özellikleri 50
Tablo 3. Sanayi Toplumu ve Bilgi Toplumu Farklılıkları 55
Tablo 4. Ekonomik İstihbaratın Çalışma Alanları 63
Tablo 5. Paydaşların Ekonomik İstihbarat İlişkisi 64
Tablo 6.Ekonomik Diplomasi Amaç ve Araçları 79
Tablo 7. Çalışmada Kullanılan Değişkenler 99
Tablo 8. Tanımlayıcı İstatistikler 108
Tablo 9. Rassal Etkiler ve Sabit Etkiler Tahmincisi 118
Tablo 10. Hausman Taylor ve Amemiya Macurdy Tahmincisi 120

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1. Küreselleşme Sonrası Boyutların Sistematik İlişkisi 7
Şekil 2. Piyasa Ekonomisi Özellikleri 22
Şekil 3. Karma Ekonomi Özellikleri 23
Şekil 4. Para Politikası Amaç ve Araçları 25
Şekil 5. Maliye Politikası Amaç ve Araçları 26
Şekil 6. Ekonomik Yapı ve İlişkiler Sistemi ve Güncelleme Modülleri 28
Şekil 7. Güvenlik Kavramının Çeşitleri 35
Şekil 8. Güvenlik Politikasının Bileşenleri 36
Şekil 9. İstihbarat Türleri 39
Şekil 10. Bilgi Hiyerarşisi 48
Şekil 11. Veri, Bilgi ve Enformasyon Sisteminin İşletilmesi 51
Şekil 12. Paydaşların Bilgi Yönetim Ağı 52
Şekil 13. Bilgi Yönetim Süreci 52
Şekil 14. Ekonomik Paydaşların İlişkisi 56
Şekil 15. Ekonomik İstihbarat Döngüsü 66
Şekil 16. Almanya Ekonomik İstihbarat Sistemi 81
Şekil 17.ABD Ekonomik İstihbarat Sistemi 83
Şekil 18. Fransa Ekonomik İstihbarat Sistemi 87
Şekil 19. İngiltere Ekonomik İstihbarat Sistemi 88
Şekil 20. Japonya Ekonomik İstihbarat Sistemi 89
Şekil 21. Kanada Ekonomik İstihbarat Sistemi 91
Şekil 22. Rusya Federasyonu Ekonomik İstihbarat Sistemi 93
Şekil 23. Dönemlere Göre Büyüme Ortalaması 109
Şekil 24. Dönemlere Göre Sabit Sermaye Oluşum Ortalaması 110
Şekil 25. Dönemlere Göre Enflasyon Ortalaması 110
Şekil 26. Dönemlere Göre Kamu Nihai Tüketim Harcamaları Ortalaması 111
Şekil 27. Dönemlere Göre Cari Denge Ortalaması 111
Şekil 28. Dönemlere Göre Dışa Açıklık Ortalaması 112
Şekil 29. 2000-2021 Döneminde Büyüme ve Cari Denge Dağılımlı İlişkisi 113
Şekil 30. 2000-2021 Küresel Kriz Dönemlerinde Büyümenin ve Enflasyonun Dağılımlı İlişkisi 114
Şekil 31. 2000-2021 Küresel Kriz Dönemlerinde Büyümenin ve Dışa Açıklığın Dağılımlı İlişkisi 115

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BND: Bundesnachrichtendienst

CIA: Central Intelligence Agency

CSIS: Canada Secret Intelligence Service

GSYH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

IMF: International Monetary Fund

ISTIC: Scientific and Technical Information Organisation

JETRO: Japan External Trade Organization

MITI: Ministry of Investment, Trade and Industry

SCIC: Competitive Intelligence Community

SIS: Secret Intelligence Service

SVR: Foreign Intelligence Service

NEC: National Economic Council

WB: World Bank

GİRİŞ

21. yüzyılda 2008 Küresel Finans Krizi ve COVID-19 Krizi başta olmakta üzere makroekonomik düzeydeki etki ağırlığı yüksek birçok siyasi, ekonomik ve toplumsal kriz yaşanmıştır. Krizler, ulusal ve uluslararası kırılganlık alanları yaratmasından dolayı çözülmesi güç ve istikrarsız makroekonomik yapıların oluşmasına ve derinleşmesine neden olmaktadır. Küreselleşme, yapısı ve özellikleri nedeniyle, bir taraftan sosyal, siyasal, finansal ve ekonomik birçok alanı etki altına almakta, diğer taraftan bu alanların birbirinden etkilenmesine neden olmaktadır. Söz konusu süreç, farklı alanlarda öngörülemeyen değişimleri başlatarak veya bulaşmasına yol açarak, ulusal ve uluslararası makroekonomik yapı ve ilişkiler sisteminin işleyişini olumsuz yönde etkilemekte, yeni kırılganlıklar oluşturmakta ya da var olan kırılganlıkları sürdürülemez hale getirmektedir. Bu görünümün özellikle COVID-19 Krizinden sonra dahada derinleştiği ve makroekonomik yapı ve ilişkiler çerçevesinde hissedilebilir bir boyuta ulaştığı görülmektedir.

Ülkeler, sahip olduğu imkân ve kaynakların düzey ve kalitesine bağlı olarak, tercih etkileri ekonomi politik yaklaşımlarını, ulusal ve uluslararası gelişmeler ışığında tasarladıkları stratejik tepki modellemesi doğrultusunda yeniden şekillendirmektedir. Bu değişim ve dönüşümün nedeni, her dönemin veya konjonktürün kendine özgü koşullarının bulunması, farklı ekonomi-politik perspektif üretmenin gerekli olmasıdır. 1980'li yıllardan sonra ağırlık kazanan Neo-liberal tercih ve öncelikler çerçevesinde oluşan küreselleşme süreci, teknolojik gelişmeler, uluslararası rekabet, toplam kalite ve serbest piyasa ekonomisi gibi alanlarda ürettiği yeni talep ve beklentilerin yönlendirdiği söz konusu değişim sürecine örnek olarak gösterilebilir. Böyle bir etkileşim, sadece uluslararası/küresel ekonomik göstergeler değil aynı zamanda paydaşların karar ve uygulamaları arasındaki karşılıklı bağımlılığın önemine işaret etmektedir. Uluslararası ekonomik, finansal ve ticari hareketler ve akımlar ağı, ilişki içinde olan paydaşların davranışlarını sürekli yeniden yapılandırmaktadır. Bu bakış açısı, istikrar ve kriz dönemlerinde paydaşların nasıl davranması gerektiğinin önemini göstermektedir.

Küreselleşme, ulusal/uluslararası krizler ve Neo-liberal iktisadi kurallar, yeni dönemde ulusal sistemlerde kamunun sahip olduğu rol ve fonksiyon dengesinde de sapmalara neden olduğundan dolayı paydaşlar arasında yeni ve farklı ekonomi-politik

konumlandırma çalışmasının oluşturulmasının gerekliliğini gündeme getirmektedir. 21.yüzyılda yaşanan bilgi ekonomisi çağında, veri ve bilgi sisteminin ön planda olması makroekonomik yapı ve ilişkiler sisteminde yer alan paydaşlarda güçlü ve zayıf yanlar oluşturmaktadır. Paydaşlar, sahip oldukları güçlü ve zayıf yanlarına yönelik hangi yol ve yöntemleri izlemesi gerektiğine dair süreç yönetimini ise veri ve bilgiyi kullanabilme kabiliyeti ile sağlayabilecektir. Veri ve bilgi yönetimi, makroekonomik perspektif içerisinde ele alındığında paydaşların tercih ve önceliklerinin, talep ve beklentilerinin uyumlu hale getirilme sürecinin, ulusal ekonomik güvenlik ve savunma konsepti içerisinde incelenmesini gerekmektedir.

Ulusal ekonomik güvenlik ve savunma konsepti içerisinde ulusal ekonominin, güçlü ve zayıf yanlarının tespiti ile paydaşların tercih ve önceliklerinin yönlendirilebilme sürecinin kurumsal ekonomik istihbarat çalışmaları ile gerçekleştirilmesi özel önem taşımaktadır. Ekonomik istihbarat, iktisadi hedefler doğrultusunda veri ve bilgiyi derleme ve değerlendirme kapasitesi ve yetkinliğidir. Bu işlem sonucunda, ekonomi-politik davranışına yönelik tavsiye kılavuzu oluşturulmaktadır. Ekonomik istihbarat süreci, ulusal anlamda istikrarlı bir ekonomik ortamı sağlayabilmenin yanında uluslararası ilişkilerin dinamikleri de etkileyebilecek rol ve fonksiyona sahiptir. Değişen teknolojik şartların ve iktisadi kuralların, ulusların ekonomik güvenlik ve savunma konseptlerini de değiştirmesi, paydaşların minimum maliyet ile maksimum fayda elde etmelerine odaklanmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, ekonomik güvenlik ve savunma konsepti ile ekonomik istihbarat sistemi, bireysel, kurumsal ve toplumsal düzeyde ekonomik açıdan kaliteli farklılık üretme amaç ve hedefi için ihmal edilmemesi gereken önemli bir araç rolüne sahiptir.

Refah düzeyi ve kalitesi; üretilen ve tüketilen mallar, hizmetler ve finans ürünlerinin bileşimine bağlı olması, kurumsallaşmış ekonomik istihbarat modelinin önemini artırmaktadır. Böyle bir model, ülkelerin sahip olduğu imkân ve kaynakların yapısı ve özelliğine bağlı olarak farklılık gösterecektir. Ekonomik istihbarat sistemi, ekonomik görünümün ve geleceğinin doğru değerlendirilmesine yönelik veri ve bilgi sunduğundan, paydaşların karar alma ve uygulama sürecinin kalitesini artıracaktır. Böylece, paydaşlar ekonomik amaçlarını ve hedeflerini etkinlik, verimlilik ve alternatif maliyetlere uygun şekilde gerçekleştirme imkânı elde edecektir.

Bu çalışmada, kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olmayan ülkelerin, sürdürülebilir istikrarlı ekonomik görünüm elde edebilmesi açısında bir uyarı sistemine sahip olması üzerinde durulmaktadır. Bu sistem, paydaşların şartlar ve koşullar doğrultusunda izleyebileceği yol haritası rolü görecek makroekonomik stratejik planı dayalı kurumsal ekonomik istihbarat konseptini önceliklendirmektedir. Bu bağlamda çalışmada, kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olan ve sahip olmayan ülkelerin, sürdürülebilir ekonomik ortamı oluşturma kapasitesinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada ülkelerin ekonomik büyümeleri bağımlı değişken olarak ele alınırken ülkelerin kurumsal istihbarat uygulaması, cari işlemler dengesi, dışa açıklık derecesi, doğrudan yabancı yatırım, portföy yatırımı, kamu nihai tüketim oranı/GSYH, altın hariç rezerv oranları, tasarruf oranları, sabit sermaye oluşumu, tüketici enflasyon oranları bağımsız değişken olarak ele alınmıştır. Çalışmada öncelikle 2000-2022 dönemi için G20 üyesi olan ülkelerin (Avrupa birliği üyeleri dahil) verileri kullanılarak rassal etkiler ve sabit etkiler modeli ile kullanılan değişkenler bağlamında ekonomik büyümeyi etkileyen faktörler belirlenmiştir. Çalışmanın amacına yönelik olarak modele ekonomik istihbarat uygulayan ülkeleri ifade eden kukla değişken eklenmiştir. Ancak sabit etkiler modelinde zamanla değişmeyen bir değişken olan ekonomik istihbarata işaret eden bu değişkene ilişkin katsayı hesaplanamamıştır. Daha sonra zamanla değişmeyen değişkenlerinde ele alınmasına izin veren Hausman Taylor ve Amemiya Macurdy modelleri ile inceleme yapılarak kurumsal ekonomik istihbaratın ekonomik büyüme üzerine etkisi tespit edilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde ekonomilerin değişim ve dönüşümü perspektifinden iktisat politikasının makro ve mikro boyutu, küreselleşmenin boyutları ve ekonomik paydaşlara etkileri, iktisadi teoriler ile küreselleşme süreci, ekonomik sistemler, ekonomik politika araçları ve uluslararası makro ekonomik yapı ve ilişkiler sistemi ele alınmıştır. İlk bölümün sonunda ekonomik istihbarat açısından ekonomilerin değişim ve dönüşüm sürecine ilişkin değerlendirmeye yer verilmiştir. İkinci bölümünde güvenlik konsepti ve istihbarat, güvenlik, strateji ve istihbarat kavramları, istihbarat türleri ve güvenlik çalışmaları, küreselleşme sürecinde güvenlik ve istihbarat değerlendirilmektedir. İkinci bölümün sonunda ekonomik istihbarat açısından güvenlik konsepti sürecine ilişkin genel değerlendirmeler sunulmuştur. Üçüncü bölümünde "veri ve bilgi süreçlerinin ekosistemi**,** bilgi ekonomisi, veri, bilgi ve enformasyon sisteminin yapısı ve özellikleri, bilgi sisteminin yönetimi ve işletilmesi, paydaşların rekabet

kapasitesini artırmada bilgi ekonomisinin önemi incelenmiştir. Üçüncü bölümün sonunda ekonomik istihbarat açısından güvenlik konsepti sürecine ilişkin genel değerlendirmeler sunulmuştur. Dördüncü bölümünde ekonomik istihbarat süreci yapı ve özellikleri ekonomik güvenlik ve istihbaratın ortaya çıkışı, ekonomik istihbarat veri ve bilgi çarkı, ekonomik istihbaratın paydaşların rekabet kapasitesine etkisi, ekonomi teorisindeki piyasa analizlerine ekonomik istihbarat yaklaşım, ekonomik diplomasi, seçilmiş ülke örneklerinde ekonomik istihbarat mekanizmaları değerlendirilmektedir. Son bölümde ise ekonomik istihbaratın büyüme üzerine etkisi hem literatür bağlamında hem de ekonometrik analizlerle incelenmiştir.

1. EKONOMİLERİN DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜMÜ

İktisat; makroekonomik yapı ve ilişkiler sistemi içerisinde yer alan şirketler, bireyler ve devletler gibi paydaşların tercih ve önceliklerinin karşılanabilmesi için kaynakların kullanımının hangi yol ve yöntemle, nasıl bir tercih ve öncelik sıralaması içerisinde olması gerektiğine yönelik kılavuz sunabilen bilim dalıdır (Seyidoğlu, 2011). İktisadi kurallar etrafında, paydaşların tercih ve öncelikleri için kaynakların kullanımı açısından gerekli olan yol ve yöntemin tespiti, incelemelerin yapıldığı perspektifin kapsayıcılığına göre makro ve mikro boyut olmak üzere iki bölümde incelenmektedir.

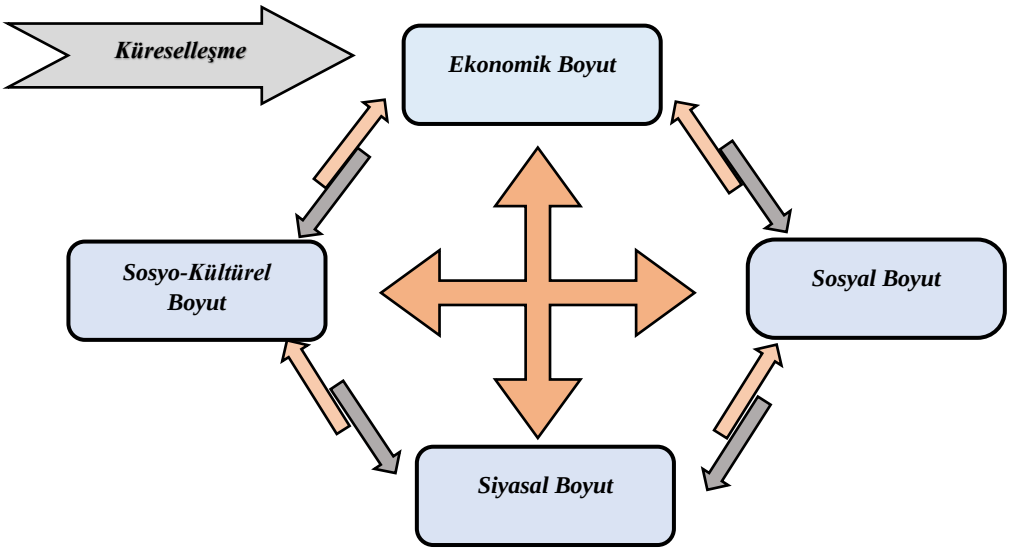
Mikro iktisat, bireyin ya da işletmenin; tüketim, üretim, maliyet ve talep gibi alanlardaki tercih ve önceliklerini inceleyen bilim dalıdır (Eğilmez, 2015). Mikro iktisat temelde üretici ve hane halkı arasındaki mal ve hizmet hareketlerinin akışını ve bu akışta yer alan faktörleri dikkate alarak hangi malların nasıl ve kimin için üretilmesi gerektiğine dair konuları incelemektedir (Düğer & Dulupçu, 2007). Makro iktisat; bireylerin, işletmelerin, devletlerin ya da uluslararası kuruluşların toplam tüketim, toplam üretim, toplam maliyet ve toplam talep gibi alanlardaki tercih ve önceliklerini inceleyen bilim dalıdır (Eğilmez, 2015). Makro iktisat temelde kaynakların kullanımına, istihdam düzeyine ve kaynakların tam olarak kullanılıp kullanılmadığı durumunu dikkate alarak ekonomideki büyüme, istihdam ve fiyatlar genel düzeyi gibi olguları incelemektedir (Düğer & Dulupçu, 2007). İktisat kavramı, inceleme ve yorumla bakış açısında ise pozitif ve normatif iktisat ayrımı olarak ikiye ayrılmaktadır; Pozitif iktisat, iktisadi olaylar ve olguların ne olduğunu, nasıl olduğunu değer yargısından bağımsız şekilde ele almaktadır. Normatif iktisat, iktisadi olguların ne olması, nasıl olması gerektiğini ele almaktadır (Düğer & Dulupçu, 2007).

Tüm bu bağlamların, alt birimlerin temel odak noktasının ekonomi içerisinde yer alan paydaşların, tercih ve öncelikleri ile elde edilen kaynakların kullanımının yol ve yöntemini incelediği görülmektedir. Bu yüzden iktisadın çerçevesi içerisinde kıt kaynakların tercihi ve bu tercihlerden doğan maliyetin idaresi önemli bir yer tutabilmektedir. Ekonomi sistemi içerisinde yer alan kaynaklar, arz ve talep ilişkisi doğrultusunda çıktı ile fiyat ilişkisinin doğmasını sağlamaktadır. Arz ve talep arasındaki ilişkinin incelenmesi ise çeşitli ekonomik yapı ve ilişkiler sistematiğini oluşturmaktadır. Bu makroekonomik yapı ve ilişkiler sisteminin çeşitleri olarak karma ekonomi ve piyasa ekonomisi incelenebilir.

1.1. Küreselleşmenin Boyutları ve Ekonomik Paydaşlara Etkileri

Küresel sistemde yer alan ekonomik paydaşların ihtiyaç ve beklentilerinin zaman içinde değişime uğraması ile ekonomik sistemdeki dengelerin de koşullara göre değişim göstermesi ve yeni sürece uyum sağlaması muhtemeldir. Gerçekleşen değişim ve dönüşümün etki alanı içerisinde bulunan sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik ve finansal boyutların, yeni dönemde küreselleşmenin etki alanının da algılanabilmesi için bu boyutların da dikkatte alındığı etki çemberi içerisinde değerlendirmeler gerçekleştirilmelidir. Küreselleşme; dünyada yaşayan tüm insanların, tek bir toplum, tek bir piyasa, tek bir yönetim haline gelmesine yol açacak tüm süreçlerin ve dünya görüşlerinin, ürünlerinin diğer kültürel değerlerin dünya çapında değişimi konu alması her türlü yerel piyasaların dünya piyasalarıyla bütünleşmesi süreçlerinin genel nitelemesi olarak adlandırılmaktadır (Robertson & White, 2007). Daha güncel bir ifadeyle küreselleşme; dominant veya hegemonik bir yapıya sahip öncelikleri olan ulus-devletlerin ve çok uluslu şirketlerin, kendi tercih ve öncelikleri doğrultusunda diğer şirket ve devletlerin talep ve beklentilerini etkilemeyi amaç edindiği gelişmeler dizesi olarak ele alınabilir (Sassen, 2003).

Literatürde yer alan bazı küreselleşme tanımları ise şu şekildedir; Cerny'e (1995) göre küreselleşme “mal ve varlıkların yapısal farklılıklarının artarak uluslararası politik ekonominin temelinin kapsamı içinde ekonomik ve politik yapının bütünleşmesidir”. Oman’a (1994) göre küreselleşme “mal ve hizmet akımlarını kapsayan ekonomik aktiviteleri ve bu aktivitelerin bölge ve ülke sınırları içinde artmasını sağlayan, ülke ve bölgelerarası insan akımlarını da dikkate alan mikro ekonomik bir süreçtir”. Oman'a göre bu süreci yaratan aktörler; firma, banka ve birey gibi birimlerdir. Bu süreç, genelde bir rekabet süreci içinde oluşur. Harris’e (1993) göre küreselleşme “mal ve hizmetlerin üretiminin, dağılımının ve pazarlanmasının uluslararası ilişkiler düzeyinde artmasıdır”.



Şekil 1. Küreselleşme Sonrası Boyutların Sistematik İlişkisi
Kaynak: (Erkan, 1998)

Küreselleşme süreci 1980'li yılların sonrasında ağırlıklı olarak teknolojik gelişmelerin hız kazanmasıyla beraber veri ve bilgi analizinin öneminin arttığı bir dönem başlangıcını oluşturmaktadır. Özellikle yeni dönemde veri ve bilgi analiz sürecinin, küreselleşme kavramı ile işletme ve finans dallarında ağırlıklı olarak kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Bu duruma ek olarak küreselleşme sürecinde toplumsal gelişim ve değişimin merkezi unsuru olan teknolojik yenilenmenin, ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel alanlara yansıması belli bir zaman gecikmesiyle gerçekleşmektedir (Çelik, 2012). Küreselleşmenin boyutları olarak değerlendirilen bu alanlar aslında çarklı bir sisteme benzetilebilir. Özellikle bir boyutta yaşanan değişimi ya da o boyutta da uygulanması planlanan politika türünü gerçekleştirmek için diğer alanların iyi okunabilmesi ve analiz edilmesinin önemli olduğu unutulmamalıdır. Bu yüzden boyutların birbirinden etkilendiği düşünüldüğünde oluşan ilişkiler sistemi çarklı bir yapıya benzetilmektedir.

1.1.1. Ekonomik Boyut

Mal ve hizmet üretimi gerçekleştiren ulusların, dünya ekonomisiyle entegrasyon sürecine girerek tek bir pazar içerisinde bütünleşmesi süreci ekonomik küreselleşme olarak ifade edilmektedir. Ekonomik küreselleşme, teknolojik gelişmelerin ışığında önem kazanan veri ve bilgi sisteminin öncülüğünde mal ve hizmet üretimi ile sermaye akışkanlığının kontrol edilebilir olmasından dolayı ülkelerin ekonomik ilişkilerde bütünleşik ve sınır ötesi üretimiyle piyasalarda yer alması olarak da ifade edilmektedir (Mishra & Nayak,

2006). Küreselleşme sürecinde piyasa ekonomisi uygulamaları, ekonomik refah modeli görülmesinden dolayı özel girişimciliklerin, artan önemi ve varlığı sayesinde kamu kesiminin rol ve fonksiyonu kısıtlanarak işsizlik ve refah kontrolünün de özel girişimcilikte toplanılmasına müsaade edilmektedir. Bu süreçte kamu kesimi rol ve fonksiyonu kısıtlanarak sadece kaynak tahsisi ve kontrolünden sorumlu mekanizma haline dönüştürülmektedir (Çelik, 2012). Süreç içerisinde küresel firmalar önemli bir fonksiyonu üstlenmekte ve bu firmalar vasıtasıyla teknoloji, gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere doğru transfer edilmektedir. Özellikle 1980'li yıllardan sonra WB ve IMF gibi çeşitli uluslararası kuruluşlar tarafından da desteklenen serbest piyasa modeli neticesinde uluslar-üstü firmaların oluşması da sağlanmıştır. Bu gelişmeler aslında üretim kanalından daha çok finans kanalının küreselleşmesini hızlandırılmıştır. Çünkü mal ve hizmet üretimlerinin, bölgesel olarak daha ağırlıklı görünmesine rağmen üretim sürecini gerçekleştirecek parasal güce ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durum küresel ölçekte bankacılık sisteminin yaygınlaştırılarak kolaycı işlemler uygulamasına sebep olmaktadır (Cerny, 1995).

1.1.2. Siyasal Boyut

Küreselleşmenin yaratmış olduğu üretim çeşitliliği nedeniyle sosyo-kültürel etkilerin yaşandığı ve ülkeler arasındaki fiziksel ve ekonomik egemenlik sınırlarının farklılaştığı veya kaldırıldığı düşünülmektedir. Üretim sınırlarının şeffaflaşması nedeniyle farklı kültürel ve toplumsal değerlerin de yakın ilişkiler oluşturması, ideolojik ayrımlara dayalı kutupların ortadan kaldırılmasını sağlayacak muhtemel bir son olmaktadır (Mansbach & Ferguson, 2021). Dünya savaşlarının gerçekleştiği süreç sonrasında imparatorluklar çağının sona ermesiyle küresel sistemde yeni bir oluşum olarak ulus-devlet yapılarının inşa edildiği görülmektedir. Ulus-devlet, kitlelerin kolektif kimlik duygusuyla aynı fayda ve çıkar sistemi içinde birbirine bağlılığı olan toplumsal, siyasal bir olgudur ancak küreselleşmenin getirmiş olduğu yenilikler doğrultusunda ulus-devlet anlayışı yeni dönemde zayıflayarak yerini uluslar üstü kuruluşların ön plana çıktığı ve toplumsal menfaatlerin bireysel menfaatlere dönüştüğü bir siyasal dönüşüm yaşamaktadır (Aslan, 2009). Yeni dönemde küreselleşmenin; siyasal boyut çerçevesinde ulus-devletlerin getirmiş olduğu sınırların kaldırıldığı, yönetim sistemlerinin benzerlikler yaşadığı ve tek tipe dönüştüğü, toplumsal çıkarların bireyselleştiği, uluslararası ilişkilerin yoğunluğu neticesinde tek tip otonom yapıların oluştuğu yeni yapısal perspektif oluşturmaktadır.

1.1.3. Sosyo-Kültürel Boyut

Küreselleşmenin, üretim ve tedarik zincirlerindeki farklılaşmalar toplumsal düzeydeki tüketim çeşitliliğini de etkilemesi oldukça muhtemeldir. Küreselleşme öncesi toplumsal yaşamın farklılıkları bulunmasına rağmen üretimin tek tipleşmesi, çeşitli değer yargılarını değiştirerek tüketimi alışkanlıklarını da etki altına almaktadır. Böylece gelenek ve görenekler evrensel boyutta birbirine benzeyen zihinsel isteklere dönüşmektedir (Eken, 2006). Medeniyet, koşullarına ve şartlarına göre öğrenilmiş toplumsal yaşam biçimi olarak kültürü oluşturur (Ergun, 2001). Dolayısıyla üretim ve tüketimin farklılaşması imkânlar ve istekler üzerinde de farklılaşmayı sağlayacaktır. Böylece küresel kültürün etkisi ile yerel kültürler, kendisini harmanlayarak yeni bir sosyo-kültürel ortam oluşturma ihtimali bulunmaktadır. Sosyo-kültürel küreselleşme, yalnızca tüketim ve üretimin belirlediği olgu olmanın dışında siyasi sınırların zihinsel olarak ortadan kaldırılması neticesinde sosyal ve hukuksal hakların evrensel normlar ile ulusal düzeyde de ortak bir anlayışta kontrol altına alınma durumunu beraberinde getirecektir. Güncel küresel sistemde bu durumun en iyi örneğini demokrasi oluşturmaktadır çünkü demokrasi; insan hakları, çevrenin korunması, terörizmle mücadele gibi bütün insanlığı ilgilendiren konularda ülkelerin ortak bir anlayışa ulaşmalarını sağlama adına bir aracı mekanizmadır.

1.1.4. Finansal Boyut

Küreselleşmenin finansal boyutu, üretim ve tüketimin küresel ölçekte tek tipleşmeye başlaması ile sermaye piyasalarının da karşılıklı bağımlılıklarını artırmaktadır çünkü küresel çapta üretim kapasitesini artırmayı hedefleyen firmalar, sermaye akışlarını da hızlandırarak üretim kapasitesinin ortaklıklar kurmaları sonucu artırmayı hedeflemektedir. Bu durumun gerçekleşmesi için sermaye hareketlerinin serbestleşmesinin gerekliliği söz konusudur. Sermaye hareketlerinin serbestleşmesi sürecinde özellikle gelişmekte olan ülkelerde, finansal sektörde dışa açık bir yapı ve ilişkiler sisteminde tasarruf artışı, sermaye birikimi ve hızlı büyüme gibi ekonomik göstergelerde olumlu etkiler olacağı düşünülmektedir (Rodrik & Subramanian, 2009). Gelişen piyasaların, sermaye serbestleşmesi ile finansal sistemin özgürlüğünü sağlayacakları bu şekilde de verimlilik ve üretkenlik artışı sayesinde kişi başına gelirde olumlu artışlar oluşacağı beklentisi hakimdir.

Finansal küreselleşmenin sonucu olarak ülkelerin ekonomilerinde, istikrar ve uzun dönemli büyüme sağlayacağı düşünülmektedir ancak ticareti faaliyetlerin serbestleşmesi ve finans sektörünün büyümesinin sonucu olarak piyasaların, kendi haline bırakılmasının kaynak tahsisi ve gelir dağılımı adaletsizliğiyle ülkelerin büyümelerini yavaşlattığı görülmektedir (Harris, 1993). Bu durumun nedeni ise finansal serbestleşmenin gelir ve istihdam düzeyi düşük ve tasarruf eğilimi istikrarsız olan kesimlere gelirlerin aktarılmasını sağlayacağından dolayı sonraki süreçlerde bu tasarruf oranları olumsuz etkilenecektir. Gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin ulusal finans sisteminin, uluslararası finansal işlemlere olan bağlılığı dikkate alındığında gelişmekte olan ülkelerin finansal sistemlerinin aşırı sıcak para ihtiyacı bulunduğu görülmektedir. Bu aşırılık isteği ise gelişmekte olan ülkelerde finansal ya da mali krizlerin oluşabilmesi yönünde önemli bir tetikleyici unsuru oluşturmaktadır (Kose, Prasad, Rogoff, & Wei, 2009). Bu bağımlılıklar sonucunda ekonomik otoritelerin uygulamaya almış oldukları iktisadi politikaların tutarlı olabilme durumunun etkileneceği tahmin edilebilir. Özellikle uluslararası sistemde döviz kurları sadece ödeme ve değişim aracı haline döndüğünde o ekonomideki ulusal paranın işlevi ve değeri azalmaktadır. Bu durumda para otoritelerinin etkin bir politika uygulamasının beklenmemesi gerekmektedir. Olası bir döviz kuru istikrarsızlığı dış finansa bağlı olan ekonomilerde reel ekonominin ve dolaylı olarak istihdamın olumsuz etkilenmesine neden olabilir (Tobin, 2000).

1.2. İktisadi Teoriler ile Küreselleşme Süreci

Ekonominin en küçük paydaşı olan bireylerin, her dönemde mal ve hizmet ihtiyacı bulunmaktadır ve bu ihtiyaçlar, her dönemin şartları çerçevesinde oluşan iktisadi kurallar ve normlar ile şekillenmektedir. İlk iktisadi normlar ve kurallar, kaynakların bol ancak ihtiyaçların sınırlı olduğu dönemlerde uygulanırken zaman içinde paydaşların oranındaki artış ve iktisat kuralların karmaşık bir yapıya dönüşmesiyle kaynaklar sınırlı, ihtiyaçlar ise sınırsız bir hal almaya başlamaktadır. Bu yüzden her dönemin şartları ve koşullarının farklılaşması, paydaşların rol ve fonksiyonu ile tercih ve önceliklerinde de farklılaşmaya neden olacağından dolayı her yeni dönemde yeni bir iktisadi görüşün oluşturulması gerekliliği bulunmaktadır.

1.2.1. Merkantilist Yaklaşım

Jean Bodin, Olivier Cromwell, Von Hornick gibi temsilcilerin yer aldığı 16-17.yüzyılda Orta Çağ dönemlerinde ortaya çıkan merkantalist yaklaşım; devlet faktörünün ekonomiye müdahale yoğunluğunun biçiminin vurgulandığı ve refaha erişimin değerli madenlere sahiplik oranına bağlı olduğu iddiasında bulunan Batı Avrupa ülkelerinde yaygın görülen iktisadi görüştür (Özdurak, 2014). 16-17.yüzyılda yaşanan coğrafi keşifler, ülkelerin madeni değerlere yönelmesine ve toplum yapısında değişmelere neden olmuştur. Özellikle dışa kapalı toplumdan dışa açık bir topluma dönüşüm gerçekleşmiştir. Böylece üretim biçimi değişerek kendi kendine yetebilme duygusundan başkalarına ürün ihracı duygusuna geçilmiştir (Coleman, 1980).

Merkantilist ekonomi anlayışında; devletin refah seviyesi, altın ve gümüşün miktarına bağlı tutulmaktadır. Altın ve gümüş gibi madenleri stoklayabilmek devletin asli görevleri arasında yer almaktadır. Bu yüzden devlet müdahalesinin yer aldığı ekonomik bir modelden bahsetmek de mümkündür. Özellikle refaha ulaşma aşamasında devlet, ekonomik sistem içerisinde değerli madenlerini artırmak için ihracat odaklı bir modele yönelerek ithalatı sınırlayıcı kararları desteklemeyi tercih etmektedir (Dimand & Hagemann, 2019). İhracat kanadında serbest ticaret sisteminin oluşturulması, ülkede yer alan değerli madenlerin yabancı ülkelere gönderilmesine neden olacağı düşüncesinden dolayı merkantilizm ithalat konusunda sadece yurt içinde bulunması mümkün olmayan hammaddelerin ticari işlemlerine izin vermektedir. Bu durum ithalat yoluyla alınan hammaddeler ile yeni ürünler elde ederek ihracat oranlarını artırma düşüncesini destekleyici bir unsur oluşturmaktadır. Gelişmeler çerçevesinde ise merkantilizmin, dış ticarette kâra geçerek değerli madenlere sahip olma isteğini yerine getirebilmesi için üretim ve istihdam konusuna yönelik çalışma gerçekleştirmesini gerektirmektedir. Bu düşünce doğrultusunda nüfusun mümkün mertebe yüksek oranda tutulması için çocuklu aileler desteklenmiş, göçmen kabulü sağlanmıştır. Bu faaliyetler ucuz iş gücü ile uluslararası rekabet ortamında sağlam temellerle ticareti sürdürülebilir kılabileceği düşüncesiyle desteklenmektedir (Küçükkalay, 2011).

1.2.2. Fizyokrat Yaklaşım

François Quesnay, Robert J. Turgot ve Dupont de Nemours gibi temsilcilerin yer aldığı Fransa'da 1700 yıllarda merkantilist görüşe karşı gelişen fizyokrat yaklaşım, iktisat

tarihinin ilk sistematik okulunun temellerini oluşturmaktadır. Fizyokratlar, merkantilist görüşün savunmuş olduğu değerli maden kaynaklı servet anlayışını eleştirerek asıl servetin ve tek üretim kaynağının toprak olduğu vurgusunu yapmaktadır. Merkantilist ihracat politikasının, tarımı göz ardı etmesinin bu alandaki gelişmelerinin önünü kapattığı ve üretim kaynaklarını kısıtladığı düşünülmektedir (Neill, 1959). Merkantilist dönemde uygulanan ekonomik politikaların temelini oluşturan devlet müdahalesi de fizyokratların asli hedefinde yer almaktadır. Fizyokratlara göre uygulanan ekonomik müdahale politikaları piyasa mekanizmasını bozarak bireysel alanları ve özgürlükleri kısıtlamaktadır. Fizyokratlara göre piyasa doğal düzende seyretmesi gereken bir yapı ve ilişkilere sahiptir (Alptekin, 2016). Bu açıdan fizyokratlar, devlet müdahalesinin yoğunluğunu eleştiren ve piyasa ekonomisini savunarak bireyciliği ön plana çıkaran ilk iktisadi okul konumundadır.

Fizyokrat yaklaşımın, çoğunlukla merkantilist görüşü eleştirmek üzere kurulu bir düzlemde ilerlediği de düşünülebilir çünkü fizyokrat yaklaşım; nüfus artışı, dış ticaret ilişkileri, faiz politikaları ve özel mülkiyete olan bakış açıları ile bu durumu destekler nitelik taşımaktadır. Özellikle tarım temelli politikalar uygulanması tercih edildiği için nüfus artışının yaşanabilmesine yönelik destekleyici politikalar da ön planda tutulmaktadır. Ayrıca fizyokrat normlarda; tarım alanlarına sahip olan grupların, faiz kazancı elde etmesinin tarımsal bir sermayenin getirisi olarak görülmesiyle iç ticari düzeni de serbest piyasa düzenine yerleştirilmeye çalışılmıştır (Özdurak, 2014). Devletin tarım odaklı ekonomi uygulamasının desteklenmesi doğal olarak uluslararası ticareti etkileyebilecekti çünkü merkantilistlerin sınıf ayrımı ile yaşanan iç talep dengesizliğinin sadece verimli alan olarak görülen tarım sektörü ile kapatılmaya çalışılması doğal olarak sadece iç pazarı düzenleyecektir. Bu durumda devletin gelir kaynakları da kısıtlanacağı için “tek vergi” sistemi yani ekonomide tek üretim alanının bulunması ve bu alanda fazla üretim yapan grubun vergi vererek devlet geliri oluşturulması için uygulamalar tercih edilmektedir. Bu uygulamanın amacı rekabet ortamındaki tarım dışı ücretleri, kârları asgari seviyeye düşürmektir fakat bu dönemde sınıf ayrımının bulunması nedeniyle sömürü düzeni oluştuğu düşüncesi yaygın görüşler arasında yerini almaktadır (Gehrke & Kurz, 1995).

1.2.3. Klasik İktisat Yaklaşım

1776 yılında Adam Smith'in "Milletlerin Zenginliği" adlı eseri ile sistematik ilk iktisadi düşünce okullarının temelleri atılmıştır. Adam Smith, David Ricardo, John Stuart Mill gibi önemli temsilcilerin bulunduğu klasik iktisat okulu, fizyokratların "doğal düzen" ekonomisinden esinlenerek modern piyasa temelli ekonomik sistem önerisinde bulunmaktadır. Piyasa mekanizması anlayışına göre doğal düzenin kendini sistematik hale getirebileceği bu yüzden devlet gibi otorite müdahalesine gerek olmadığı görüşü hâkim norm olarak klasik iktisadın temelini oluşturmaktadır (Özdurak, 2014).

Klasik iktisat anlayışına göre piyasa ekonomisi, dış müdahale gerekmeksizin mükemmel uyumu kendi kendine yakalayabilen bir sistemdir. Bu anlayışın dayanağı ise piyasada yer alan üreticilerin ve tüketicilerin, çıkarlarını maksimize edebilen rasyonel varlıklar olması olarak gösterilmektedir. Özellikle klasik ekonomik yaklaşımda, bireyciliğin ön planda olması ile herkesin kendi amaç ve çıkarlarını maksimize etmesi durumunun piyasada aksaklık oluşturmadığını da vurgu yapılmaktadır. Klasik anlayışın bu yaklaşımı, serbest piyasada en uygun işleme mekanizması olarak görülen tam rekabet altında yaşanmaktadır yani arz ve talebin kesiştiği noktada mükemmeliyet söz konusu olabilmektedir. Piyasada ücret ve fiyat esnekliğinin olduğu yani piyasada arz fazlası olursa bu fiyatları düşürerek önlenmesi durumu, talep oranında fazlalık olduğunda da fiyatların yukarı yönlü hareket edebilmesi durumuna vurgu yapılmaktadır. Klasiklere göre ekonomi; reel ve parasal olmak üzere iki ayrıma sahiptir. Reel ekonomi; çıktı, istihdam ve faiz oranları gibi olgular ile belirlerken, parasal sektör ise nominal fiyatlarla belirlenir (Parasız & Ekren, 2015). Bu dikotomiye göre; örneğin parasal sektörde yaşanan değişmelerin, işgücü veya üretim gibi reel değişkenlere etki edemeyeceği yaklaşımı sunulmaktadır.

Fizyokratların ve merkantilistlerin aksine klasikler, asıl değer kaynağının emek olduğu vurgusunu yapmaktadır. Bu durumda işsizlik problem olarak görülmemektedir çünkü piyasanın, esnekliğe sahip olduğu için bu açığı davranışsal olmadığı sürece kapatabilecek bir potansiyele sahip olduğu düşünülmektedir. Klasik ekonomi, kapitalizmin temellerini oluşturduğu için bu sistemde yaşanan dışsal şoklar ve/veya diğer nedenler fark etmeksizin istihdam oranının, uzun dönemde dengeye ulaşacağı savunulmaktadır. Bu bakış açısının nedeni ise iş gücü piyasasının *"*tam esnek reel ücretlere" göre belirlenmesidir. Ayrıca reel ücretlerde yaşanan gelişmeler neticesinde paydaşlar tüketimi ertelemeyi ya da tüketimi anlık sağlamayı seçebilmektedir. Bu yüzden piyasadaki işgücü arzı ve talebi dolaylı

yollarla ekonomideki paydaşların, tasarruf ve yatırım oranlarını etkilediği yönündeki yaklaşıma dikkat edilmelidir. Bu gelişmeler mal piyasasını etkilediğinden dolayı buradaki tüketim ve tasarruf oranlarının kesişmesi ile faiz oranları da belirlenmektedir. Faiz, klasik iktisadi yaklaşıma göre bugünkü tüketimden vazgeçmeyi etkileyen önemli unsurdur çünkü faiz oranları gelecekte, bugünkü tüketimden daha fazla bir geliri elde ederek daha fazla bir tüketim ortamı oluşturabilmektedir. Genel faiz yaklaşımının dışında piyasadaki faiz oranları üzerinden inceleme gerçekleştirildiğinde ise örneğin reel faiz oranları; ödünç verilebilir fon arzı ya da talebi ile doğrudan ilişkili olmakla birlikte "tam esnekliğe" sahiptir. Klasiklere göre piyasada yer alan tüm bu esneklikler "Say Yasası" ile açıklanmaktadır. Say Yasası, piyasada oluşan arzın kendi talebini yenide yaratacağı düşüncesini vurgulamaktadır (Bocutoğlu, 2012).

1.2.4. Keynesyen Yaklaşım

18.yüzyılın sonlarından 1930'lu yıllara kadar Adam Smith'in savunmuş olduğu klasik iktisadi düşünce sistematiğinin, ekonomik sorunları kendi kendine çözümleyebildiği düşünülüyor olmasına rağmen 1929 Büyük Buhran sonrası bu bakış açısı değişime uğramıştır. Özellikle klasik iktisadın istihdam üzerine yapmış olduğu vurguların kısa veya uzun dönemde sistemin kendini çözümleyemeyeceği ve her dört kişiden bir kişinin işsizlik problemi ile karşılaşması sonucu yeni bir iktisadi norm arayışı ortaya çıkmıştır (Romer, 1992). 1929 Büyük Buhran sonrası piyasadaki aksaklıkların devlet müdahalesi olmaksızın düzelemeyeceği kanaati ağırlık kazanmıştır. Hükümet politikaları, temellendirilmediği için aksaklıkların çözümünde işe yaramamaktadır. 1936 yılında ise J.M. Keynes "Paranın, İstihdamın, Faizin Genel Teorisi" çalışmasını sunarak hem kriz dönemini aşabilmek hem de iktisatçıların düşünce yapısında değişikliğe gidebilmesi gerekliliği vurgusunu yapmak adına ön plana çıkmıştır. Keynes, klasiklerin tam rekabette müdahale politikasının olmaması anlayışını reddederek tek bir düzen üzerinden tüm piyasa okumasının yapılmaması gerekliliğini vurgulamaktadır. Keynes 1929'da her arzın kendi talebini oluşturmadığını vurgulayarak görünmez el prensibini de reddetmiştir (Jahan, Mahmud, & Papageorgiou, 2014).

Keynesyen iktisat anlayışı; her arzın, kendi talebini yaratmadığı düşüncesinden ilerleyerek ekonomideki belirleyici unsurun arz oranından ziyade talep oranın olduğunu iddia etmiştir. Klasiklerden tamamen kopuk bir model izleyen Keynes, ekonomide "her

zaman, tam" gibi kavramları reddetmektedir özellikle Keynes, toplam üretim ve istihdam hususunda rasyonel görüşlerin ve şahsi çıkarların, toplum çıkarları ile bütünleşmesi gerekliliğini ele almıştır. Bu yaklaşımlara göre Keynes'in, Büyük Buhran sonrasında oluşan şartları da dikkate alarak genel iktisadi çerçevesinin işsizlik ve eksik üretim üzerine olduğu söylenebilir. Keynes, 1929 yılında yaşanan küresel krizin temel nedenini toplam talepte yaşanan yetersizlikten kaynaklı olduğunu belirtmektedir. Çünkü kriz döneminde talep yetersizliği yaşanması ile firmaların stok birikimlerine dikkat çekerek piyasa arzının talebe yönelik cevap veremediği üzerinde durmaktadır. Bu düşünce sistematiğine göre mallar, arz edilse dahi bu mallara karşı uygun talep oluşmayacaktır böylece reel ücretler, etkilenerek istihdam probleminin oluşabileceği de düşünülebilir. Yaşanan bu istihdam problemi ise klasiklerin vurgulamış olduğu davranışsal isteksizlikten farklı olarak hâsıla düzeyinde yaşanan problemden kaynaklı zaruri bir işsizliktir. Ayrıca Keynes, klasiklerden farklı olarak istihdamın denge noktasından uzaklaşmasından sonra uzun ya da kısa dönemde yeniden dengeye gelmesinin mümkün olmayacağını vurgulamaktadır çünkü klasik anlayıştan farklı olarak ücretler ve fiyatlar katı görülmektedir (Küçükkalay, 2011).

Keynes, istihdam görüşüne benzer şekilde ücret ve fiyat katılığının kendiliğinden değişim göstererek denge noktasına gelemeyeceğini böylece kalıcı bir sorun oluşturacağını belirtmektedir. Piyasada yaşanan bu kalıcılıkların önüne geçilmesi için Klasiklerden farklı olarak Keynes, piyasada devlet müdahalesi gerekliliğinin uygun olacağını savunmaktadır çünkü Keynes'e göre ekonomide kriz var ise bu krizi aşabilecek tek güçlü otorite devlettir (Buchanan, Wagner, & Meckling, 1978). Bu eleştiriler ve ayrımlar iktisat literatüründe para ve maliye politikalarının uygulanmasına yöneltmiştir ve Keynes, kriz döneminde tam istihdam noktasına ulaşmanın yolunu devletin maliye politikası ile sağlayabileceğini de belirtmektedir. Keynes'in maliye politikasında uygulanmasını belirmiş olduğu bazı önemli şartlar bulunmaktadır. Bu şartlar durgunluk ortamında şu şekilde sıralanabilir; Kamu harcamaları(artış), vergiler(azalış), transfer harcamaları(artış) gibi politikalar. Genel düzeyde Keynes, resesyon dönemlerinde devletin genişletici maliye politikası ile talep artışı sağlayabileceğini aksi durumda enflasyon ortamında da daraltıcı maliye politikası ile talebi azaltabileceğini belirtmektedir.

Keynes'in istihdam ve maliye politikalarını ele adlığı görüşlerin dışında para piyasasıyla ilgi görüşleri de bulunmaktadır bu görüşler "Likidite Tercihi Teorisi" olarak adlandırılır.

Bu teoriye göre parasal mekanizmalarda yaşanan bir değişiklik reel değişkenler üzerinde de etki bırakır böylece klasik görüşün paranın yansız olduğu görüşünü eleştirmektedir (Dalziel, 1996). Keynes'in savunmuş olduğu bu teori doğrudan olmamakla beraber dolaylı şekilde etkileşim göstermektedir yani para arzındaki değişimle faiz kanalı üzerinden reel ekonomi mekanizmasında üretim, yatırım ve hâsıla gibi alanlara etki edebilmektedir.

1.2.5. Monetarist (Parasalcı) Yaklaşım

Monetarist yaklaşım; 1955 ve 1965 dönemleri arasında Milton Friedman öncülüğünde geliştirilen ve Keynes döneminde göz ardı edilen "Paranın Miktar Teorisi" yaklaşımını canlandırmayı amaçlayan iktisadi normdur. Monetarist yaklaşımın, klasik iktisattan çok farklı olmamakla birlikte onu takip eden bir iktisadi anlayışı bulunmaktadır. Genel amaçları Keynes'in görmezden geldiği klasik iktisadın temellerini yeniden canlandırmaktır. Özellikle Keynes ekolü 1970 Petrol Kriz'inde yaşanan stagflasyon sürecine cevapsız kalması nedeniyle monetaristler, Milton Friedman öncülüğünde iktisadi sistemdeki problemleri parasal çözümlemeler üzerinden açıklamaya yoğunlaşmışlardır. Keynes'in döneminde eksik talep kaynaklı işsizlik problemleri bulunurken enflasyon gibi bir sorun ortada yoktu ancak 1960'lar sonrası dünyada hem enflasyon hem de işsizlik problemi yaşanmıştır. Bu dönemde Keynes'in görüşlerine olan güven azalmıştır bu yüzden yeni bir ekole ihtiyaç duyulmuştur.

Monetaristler, Keynes'in tam zıttı varsayımlarda bulunarak ekonomik sistemi dizayn etmeyi amaçlamıştır. Onlara göre para temelli liberal düşünce ve serbest piyasanın hâkim olduğu bir ekonomik sistem kurgusu daha işlevseldir. Monetaristler; toplam talebi, üretim hacmini ve fiyatlar genel seviyesini piyasada yer alan paranın miktarına bağlı olarak değişeceğini vurgulamaktadır. Monetaristler, daha önce para miktarı üzerine yapılan eleştiriler ve yaşanan istikrarsızlıklar için sebep olarak yanlış para politikalarının uygulanması savunmasını yapmaktadır. 1929 Büyük Buhran'ı da ABD merkez bankasının zamanında para politikası uygulamamasına, 1979 Petrol Krizi'nde ise merkez bankalarının aşırı para arzı uygulamasına bağlamaktadır yani monetaristler tüm kriz ve dalgalanmaları para arzından sorumlu otoritelerin yerine ve zamanında uygulanmayan politikalardan dolayı oluştuğunu vurgulamaktadır (Özdurak, 2014). Bu düşünce

sistematiğine göre Keynes'in toplam talep üzerinde durması eleştirilerek ekonomide bıraktığı etkinin para arzına göre daha az olduğu düşünülebilir.

Monetaristler, enflasyonun her zaman temel probleminin para arzından kaynaklanacağını düşünmektedir çünkü kuralların dışında para politikası fiyat istikrarını bozacak böylece enflasyon gerçekleşecektir. Bu durumun yaşanmaması için Monetaristler para arzı artışını reel büyüme oranı ile doğrusal şekilde ilişkilendirmiştir ve para politikası reel büyüme ile doğru orantılı hareket etmez ise iktisadi kırılganlıkların yaşanma ihtimali görülmektedir. Monetaristler genel itibari ile para politikasını maliye politikasından daha etkin görmektedir. Özellikle genişletici maliye politikasının faiz oranlarını etkileyeceğini böylece özel sektörün üretim kapasitesi kısıtlanarak ekonomi dışına itileceği düşünülmektedir. Monetaristlere göre devletin genişletici maliye politikasını uygulayabilmesi için borç alması gerektiğini ve bu borcun piyasadaki paydaşlardan alınacağını vurgulamaktadır bu sebepten dolayı piyasada fon talebinde artış görülecek ve faizler otomatik olarak artış göstermek zorunda kalarak özel sektörün yatırımı kısıtlanmış olacak (Stein, 1981). Özel sektörünün yatırımın kısıtlanması bu sektörleri iktisadi faaliyetlerin dışına itebileceği beklenilmektedir. Ayrıca Friedman, uygulanan maliye politikalarının her şart ve dönemde paydaşların harcanabilir gelirini artırmayacağını bu yüzden de tüketim artışı yaşanmayacağını dile getirerek maliye politikalarının etkisiz olduğunu düşünmektedir. Friedman'a göre paydaşların tüketimde artış göstermesinin yolunu "sürekli gelir hipotezi" çerçevesinde olacağı belirtilmektedir yani gelirde dalgalanmaların yaşanmadığı bir ortamda tüketim etkilenmeyecek böylece istikrarlı bir yol izleyecektir. Monetaristler tüm bu politikaların uygulanabilir olması için devletin ekonomideki rol ve fonksiyonun kısıtlanması gerektiğini de belirtmektedir (Stein, 1981).

1.2.6. Yeni Klasik Yaklaşım

Yeni klasik iktisat, köklerini monetarist iktisattan almasına rağmen 1970'li yıllarda bu ekolden farklı düşünerek Keynes ve Monetarist karşıtı bir yaklaşımı benimsemiştir. Robet Lucas, Thomas Sargent ve Robert Barro gibi önemli temsilcilerin olduğu yeni klasik iktisat, temel görüşünü esnek ücret fiyat mekanizması altında açıklamaktadır. Yeni klasik anlayış, uyumcu beklentilere karşı olduğu için "rasyonel beklentiler" hipotezini savunmaktadır bu yönü klasik ekonomik görüşe benzemektedir ancak merkez bankası müdahalesi konusunda da "politika etkisizliği" altında monetarist görüşten farklı

düşünmektedir. Yeni klasiklerin ana düşüncesi, herhangi bir şok olmadıkça tam esnek ücret fiyat mekanizması sayesinde mükemmel işleyen piyasalar tam istihdam noktasını müdahale gerekmeksizin yakalayabilecektir (Özdurak, 2014).

Yeni klasiklerin ayrıştırıcı temel görüşü olan rasyonel beklentiler, dört anlayış sayesinde temellendirilir. a) İnsanlar uygun enformasyonu kullanırlar, b) fiyatlar ve ücretler daima esnektir, c) paydaşların beklentileri yansızdır, d) paydaşlar sistematik hata yapmazlar (Parasız & Ekren, 2015). Bu temel anlayışlar yeni klasikleri, klasiklerden farklı kılmaktadır. Yeni klasik iktisat, paydaşların rasyonel düşünceler çerçevesinde uygulanan politikaların gelecekteki yansımalarını düşünerek hareket ettiğini ve piyasadaki tüm bilgiye sahip oldukları vurgusunu yapabilmektedir. Yeni klasikler, rasyonel beklentilere sahip paydaşların ekonomik otoritelerin almış oldukları kararları etkileyerek "politika ilintisizliği" yaratabileceğine dikkat çekmektedir çünkü rasyonel beklentiye sahip paydaşlar, uygulanan ekonomik politikalar karşısında çıkarlarını maksimize etmeye çalışarak reel ekonomi üzerinde etki oluşmasını engellemektedir. Yeni klasiklere göre benzer bir durumun devletin ekonomiye müdahalesi ile yaşanabileceğine değinmektedirler çünkü yeni klasikler piyasa mekanizmasının mükemmel işleyen ve herhangi müdahaleye gerek olmayan bir ekonomik mekanizma olarak görmektedir bu yüzden devlet için "en iyi politika politikasızlık" olarak lanse edilmektedir. Yeni klasiklerin bu anlayış sistematiği doğrultusunda Keynes ve monetarist sistemden ayrışmaktadır. Yeni klasikler, Keynes'ten farklı olarak maliye politikasının sadece şok etkisi altında çözümlenemez olduğunda işe yaracağını düşünmektedir çünkü ekonomideki paydaşlar oluşturulacak ortamı anlık değerlendirip rasyonel davranarak politikaları çıkarları doğrultusunda yönlendirilmesini sağlayacaktır. Benzer bir şekilde yeni klasikler, monetaristlerden farklı olarak para arzını da eleştirmektedir çünkü para arzı reel büyüme oranı kadar arttırılması ya da artırılmaması fark etmeksizin paydaşların rasyonel beklentileri bu durumu şekillendirecektir (Stein, 1981).

Yeni klasikler, ekonomide paranın yansız olduğunu vurgulayarak herhangi bir ekonomik politikanın uygulanmasının hem kısa hem de uzun dönemde fark etmeksizin etkisiz politika olacağı görüşüne hâkimdir. Yeni klasiklere göre eğer ekonomik otoritelerin aldıkları kararların başarılı olması bekleniliyor ise bu kararların kısa dönemde şok etkisi yaratması ve ekonomideki paydaşları yanılmasının sonucu etkili politikanın oluşması sağlanabilir. Kısa dönemde uzun döneme göre şok politika etkinliğinin yaşanmasının

nedeni paydaşların uzun dönemde tekrar yanılgıya düşmemesi ile ilgilidir. Bu yaklaşımlar yeni klasik iktisatta, mikroekonomi üzerinden çalışmalar gerçekleştirmenin daha doğru olduğu düşüncesi hâkimdir çünkü yeni klasikler, politikasızlığı savunmakta ve sadece bireylerin hareketlerini yönlendirmenin doğruluğunu vurgulamaktadır (Bocutoğlu, 2012). Bu savunmaya göre de işsizlik piyasada söz konusu değildir sadece var olan işsizlik oranı doğal işsizlik ile açıklanmaktadır.

1.2.7. Yeni Keynesyen Yaklaşım

Yeni keynesyen iktisat, yeni klasik iktisat yaklaşımına eleştiri sunmak ve Keynesyen ekolüne yönelik yapılan eleştiri alanlarını düzenlemek adına 1980 sonrası ağırlık kazanan iktisadi görüştür. S. Fischer, G. Mankiw ve A. Okun gibi temsilcilerin yer aldığı yeni keynesyen iktisat tutarlı bir arz teorisi oluşturarak ücret ve fiyat yapışkanlıklarını rasyonalize etmeyi amaçlamaktadır. Yeni keynesyenler, Keynes ekolüne yapılan rasyonel beklentiler eleştirisini değerlendirerek, rasyonel beklentilerin tutarlılığını kabul etmektedir ancak yeni keynesyen yaklaşım, rasyonel beklentilerin mikroekonomi çerçevesinde incelenmesinin uygun olmayacağını çünkü kısa dönemde tam istihdamın sağlanmayacağını açıklamaya çalışmaktadır.

Yeni keynesyen görüşe göre rasyonel beklentilerin kısa dönemde istihdamı sağlayamama nedeni ekonomik düzenin mikro düzeyde incelenmesiyle ilgilidir çünkü mikro düzeyde firmalar karını, bireyler ise faydasını maksimize etmeye çalışmasının en nihayetinde makro düzeyde etki etmesi muhtemel görülmektedir. Yeni keynesyenler, Yeni Klasiklerden farklı olarak fiyatların katılığını ön plana çıkararak uygulanan iktisadi politikaların mutlak suretle etki yaratacağını savunmaktadır. Yeni Klasiklerin savunduğu istihdam dengesini, Yeni Keynesyenler oluşabilmesi muhtemel ancak bu istihdam dengesi kısa dönemde eksik istihdam noktasında gerçekleşecektir vurgusu yapılmaktadır yani Yeni Klasiklerin şok olmadığı müddetçe tam istihdam dengesi kendisini bulacaktır varsayımı tutarlı kabul edilmemektedir. Yeni Keynesyenler ekonomide tam istihdamın uzun dönemde yaşanacağını ve diğer ekollerin kısa dönem varsayımlarının uygulanmasının ekonomik dengesizlikler yaratma ihtimali göz önünde bulundurulmaktadır. Yeni keynesyenler, devletin ekonomiyi kısa dönemde dengeye getirebilecek güç olarak görmektedir bu yüzden devlet iktisadi politikalar ile piyasaya müdahale ederek kısa dönem dengesizlikleri düzenleyebilir (Bocutoğlu, 2012). Yeni

Klasiklerin savunduğu kısa dönemde politikaların şok esaslı uygulanması Yeni Keynesyenler tarafından reddedilerek uygun politikalarla kamu müdahalesinin daha uygun olduğunu çünkü şokların istikrarsızlık ortamı oluşturma ihtimalinin yüksek olduğunu vurgulamaktadır.

Yeni klasikler ve yeni keynesyenler arasındaki temel fark fiyat oluşumundan kaynaklı ayrım üzerine oluşmaktadır. Yeni klasik modelde tam rekabet şartlarında fiyatın belirlenebileceği ve firmaların piyasada oluşan fiyatı doğrudan kabul edebileceği görüşündedir. Yeni keynesyen model ise bu durumu reddederek fiyatı belirleyen unsurun tam rekabetçi firmaların değil tekelci firmaların belirlediği görüşü hâkimdir. Bu varsayım ile yeni keynesyen model eksik rekabet piyasasını "piyasa dengesizlik modeli" çerçevesinin içine dâhil etmiş oldular. Eksik rekabetin varlığı ise mikro ve makro boyutta düşünülür ise; mikro boyutta, fiyatların ayarlanması uzun süreceği için üretim ve istihdamda düşüş görülecektir. Makro boyutta, makroekonominin uzun dönem dengesi etkinsiz olduğu için denge noktasında eksik istihdam oluşacaktır (Parasız & Ekren, 2015). Genel itibari ile Yeni Keynesyen yaklaşımın gözüyle ekonomik yapı ve ilişkiler sistemi koordinasyon hataları ve makroekonomik dışsallıklarla doludur.

1.2.8. Arz Yanlı Yaklaşım

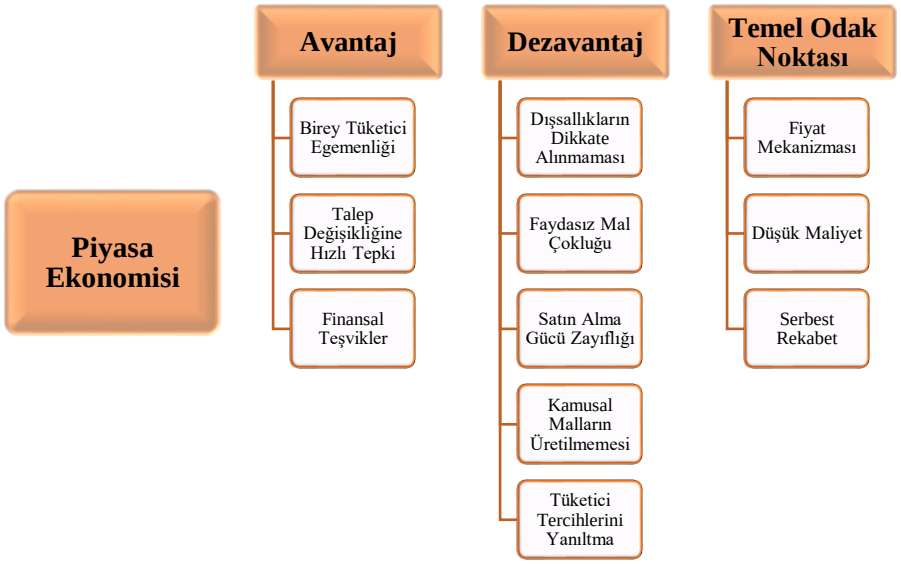
Arz yanlı iktisat, 1970'li dönemlerin iktisat karmaşıkları ve tartışmaları içerisinde bu olayları arz yönlü çözebilmek amaçlı ortay çıkmış iktisadi görüştür. Arthur Laffer öncülüğünde kurulan yaklaşımın M. Evans, A. Reynolds gibi önemli temsilcileri de bulunmaktadır. Bu yaklaşımın genel savunması ekonomik istikrarın sağlanabilmesinin arz yönlü bir iktisadi politikalar dizesi izlenmesi ile yaşanacağının düşünülmesidir. Bu izlenime göre Arz yanlı iktisadın, klasik iktisadın arz politikası ile uyum göstererek sadece modern bir yorumun katıldığı yeni bir yaklaşım olduğu da söylenebilir. Arz Yanlı İktisadın temel yapısını ise vergi indirimleri oluşturmaktadır çünkü uzun dönemde üretim ve istihdamının istikrarlı olmasını sağlayacak en uygun politika türü olduğunu savunmaktadır. Bu yaklaşım 1980'li yıllarda güçlenerek ilerlemiştir ve vergi politikalarının ekonomik davranışları doğrudan etkilediği düşünülmektedir (Parasız & Ekren, 2015). Bazı istisnaların göz ardı edilmesiyle beraber ekonomideki vergi yükündeki düzenlemelerin büyüme oranlarında önemli etkileri olacağı düşünülmektedir.

Arz yanlı iktisadi yaklaşım, Keynesyen görüşün savunuculuğu yapmış olduğu ekonomide istikrarı ve düzenleyici unsurun devlet olduğu iddiasını reddetmektedir. Arz Yanlı yaklaşım devletin ekonomiye aşırı müdahalesi ve vergi politikasının ekonomik istikrarsızlık oluşturacağı bu yüzden de serbest ekonomi politikasının uygulanmasının gerekliliğini savunmaktadır. Arz yanlı yaklaşımın devlet müdahalesini sınırlamak adına önerileri; kamu harcamaları, transferler ve para arzı üzerinde devlet otoritesini azaltarak istikrarsızlıkların önüne geçmek olarak sıralanabilir (Özdurak, 2014). Eğer devlet müdahalesini sınırlanmaz ise bunun enflasyonist bir ortam yaratacağı düşünülmektedir çünkü devletin vergi oranlarını artırması her zaman devlet bütçesine katkı sunamayabilir bazı durumlarda devletin vergi gelirinin azalacağı düşünülmektedir. Vergi oranlarında ekonomik paydaşların tercih ve önceliklerine uyum sağlayacak bir oranın tutturulması istihdamı, tasarrufu, tüketimi ve kayıt dışı ekonomi, kayıt içi ekonomiye dönebilir. İstihdam oranları artış gösterebilir çünkü bireyler emek sarf etmemenin maliyetini artırdığı kanısına varır. Tasarruf ve tüketim oranları değişim gösterebilir çünkü vergi oranlarının da yaşanabilecek düşüş paydaşların gelirin bugün ve gelecekte kullanılması yönündeki kararına etki etmesi muhtemeldir. Arz yanlı yaklaşım maliye politikalarını, devleti geri planda bırakmayı amaçladığı için önermemektedir bu durumun temel nedeni kamu harcamalarında yaşanacak artışın beraberinde toplam talebi artırarak mal ve hizmet fiyatlarını yükselteceği beklentisi böylece enflasyonun artış göstereceği ekonomik bir ortamın oluşma ihtimalidir. Ayrıca bu yaklaşım uygulanan maliye politikasının bütçe açıklarını oluşturacağından dolayı da desteklememektedir. Genel itibari ile arz yanlı yaklaşımda tek bir politika türü olduğu görülmektedir bu politika türü de vergi indirimleri ile arza etki ederek bireyleri çalışmaya teşvik etmek, tasarruf artışı, üretim artışı ve devletin vergi hasılatında artış sağlamaktır.

1.3. Ekonomi Sistemleri

1.3.1. Piyasa Ekonomisi

Piyasa ekonomisi, bireyciliğin ve özel mülkiyetin ağırlıklı olduğu buna istinaden de kaynakların tahsisi, üretimi ve tüketimi ile ilgili kararların; üretici, tüketici, çalışan ve üretim faktörlerinin sahipleri ile yine aynı ekonomik sistem içerisinde yer alan bu grupların rızaları doğrultusunda yapılan değiş-tokuş işlemlerinin gerçekleştirildiği makroekonomik yapı ve ilişkiler sistemidir (Gezgin, 2010). Bu tanım doğrultusunda piyasa ekonomisinin temel yapı taşlarının özel mülkiyet hakkı, girişimcilik serbestliği, sözleşme yapma serbestisi ve işlevsel piyasalardan oluştuğu ve sistemin egemen aktörünün tüketici kanadı olduğu anlaşılmaktadır. Piyasa ekonomisinde bireycilik ve özel mülkiyet ön planda tutulmaktadır bu yüzden piyasa algısı, sosyalist rejim tiplerine sahip olan ülkelerin dışında kalan diğer ülkeler tarafından tercih edilmektedir. Temel neden olarak piyasa ekonomisinin, kapalı ekonomiler içerisinde rol ve fonksiyonlarını yerine getirememesi ve işleyememesi olarak belirtilmektedir. Piyasa ekonomisinde, fiyatlar temel unsuru oluşturduğundan dolayı özelleştirmelerin olduğu hükümetlerin rol ve fonksiyonunun kısıtlandığı, ekonominin doğal kanunlara bırakılarak sadece yönlendirici politikaların uygulanması gerekçesiyle kapalı ekonomilere sahip ülkelerde, piyasa ekonomisi rol ve fonksiyonunu yerine getirememektedir (TÜSİAD, 1987).



Şekil 2. Piyasa Ekonomisi Özellikleri
Kaynak: Yazar Tasarımı

Piyasa ekonomisi, fiyat temelli ve tüketici egemen bir sistem olduğundan dolayı önemli olan piyasa mekanizmasının makro ve mikro refah arasındaki paralelliği sağlayabilmesi yani

üreticinin, kâr çabaları ile ekonomik büyüme ve gelir bölüşümü arasındaki uyumun sağlanmasıdır (TÜSİAD, 1987). Piyasa ekonomisinde yer alan paydaşlar, sahip oldukları rol ve fonksiyonlardan dolayı karmaşık ve hiyerarşik yapı oluşturmasının bir nedeni olarak makroekonomik şartlarda oluşabilecek değişim ve dönüşüm sürecinde uyum göstermesi muhtemel unsurlar olduğuna dikkat edilmelidir. Bu uyum gösterme sürecinin genellikle ekonomik veya finansal krizlerin yaşandığı dönemlerde olabilmesi daha da muhtemeldir. Bu şartlar dikkate alındığında piyasa ekonomisinde, davranış kuralları ve rekabetin önem kıstası içerisinde bulunduğu düşünülmektedir çünkü paydaşlar, kendi amaç ve tercihlerine göre üretim, tüketim ve kaynak kullanımına ilişkin davranışlarını sahip oldukları koşullar içerisinde serbest olarak belirlemektedir (Erkan, 1987).

1.3.2. Karma Ekonomi

Karma ekonomi, özel mülkiyet ve kamu mülkiyetini birlikte kabul ederek piyasalarda serbestliğin sürdürülebilir olmasını sağlamak amacıyla kamu müdahalesini sistemin içerisinde sindirildiği varsayılan sistematik türdür (Yıldırım, Şıklar, & Bakırtaş, 2007). Karma ekonomik modelde, kamu müdahalesinin de yer alması sebebiyle fiyat mekanizmasının yanı sıra merkezi planlarında odak noktasına alınmaktadır. Karma ekonomi modeli kısa bir tanımla devlet ve özel sektörün üretimi beraberce üstlenmesi olarak nitelendirilebilir çünkü devlet müdahalesinin bulunduğu alanlarda temel amaç gelir dağılımı dengesizliğini düzenlemek, kalkınmayı hızlandırmak ve tüketicileri korumak gibi problemlerin önüne geçebilmektir (Seyidoğlu, 2011).



Şekil 3. Karma Ekonomi Özellikleri
Kaynak: Yazar Tasarımı

Karma ekonomi modeli içerisinde paydaşların sahip oldukları rol ve fonksiyonların ayrıştırılmadan ortak bir paydada buluşturulması temel odak noktasına alınmaktadır. Özellikle ekonomik ve finansal krizler öncesi ve sonrası süreçlerde oluşan yeni şartlar dikkate alınarak paydaşların rol ve fonksiyonu ortak bir hareket mekanizmasına sahip olabilmesi gerekliliğini göstermektedir.

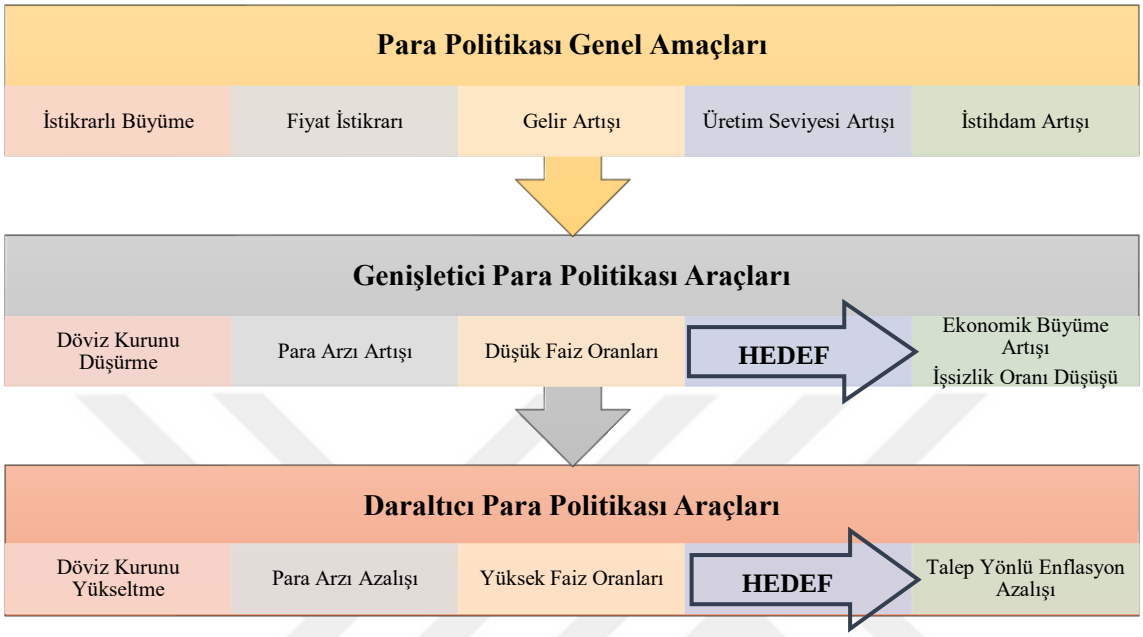
1.4. Ekonomik Politika Araçları

Ekonomilerin tam istihdam, adil gelir dağılımı, fiyat istikrarı ve istikrarlı yüksek büyüme gibi birçok makroekonomik hedeflerinin bulunduğu dikkate alındığında bu hedeflere yönelik uygulamalar, makro iktisadi politikalar olarak isimlendirilmektedir (Özdurak, 2014). Ekonominin temel işletiminin arz ve talep arasındaki ilişkinin durumuna göre şekillendiğini düşünüldüğünde, bu arz ve talep ilişkisinin makroekonomik göstergelere etkisinin düzenlenmesi için makroekonomik yapı ve ilişkiler sistemi içerisinde yer alan otorite sahipleri arz veya talebi etkilemek ve makroekonomik göstergeleri istikrar açısından iyileştirmek adına çeşitli politika araçları kullanmayı tercih etmektedir. Makroekonomik çerçevede uygulamaya alınan bu politika araçları para politikası ve maliye politikası olarak iki alt bileşende incelenebilir (Lucas Jr, 1986).

1.4.1. Para Politikası

Piyasa ekonomisindeki aktörlerin sadece toplam çıktı, toplam talep, toplam arz ya da istihdam düzeyine odaklanmadan genel makroekonomik faaliyetlerin hızını ve yönünü etkilemek adına kullanılan politika türü olarak para politikası ele alınmaktadır (Friedman, 2000). Para politikasının temel amaçları, merkez bankasının uygulamış olduğu eylemler sonucunda fiyat istikrarını sağlamak yani enflasyonist ya da deflasyonist bir durumdan ekonomiyi uzak tutmaktır. Böylece fiyatlar genel düzeyindeki olumsuzlukların yaratacağı tahribatın önlenmesiyle makroekonomik göstergelerde istikrarın sağlanabilme kapasitesi artırılmaktadır (Özdurak, 2014). Para politikasının uygulanma amacı ilk olarak fiyat istikrarını sağlamakla ilişkilendirilmektedir çünkü fiyat istikrarının bozulması, enflasyonda belli belirsiz dalgalanmalara oluşturacağı için uzun dönemde makroekonomik dengeyi bozabilme ihtimalinden dolayı milli gelir dağılımının olumsuz etkilenmesine neden olabilecektir. Bu durumun önüne geçebilmek için merkez bankası, ekonomik bir araç olarak para arzı üzerinden politikalarını yürütmeyi tercih etmektedir. İkinci olarak ise merkez bankası aracılığıyla gelir ve üretim istikrarını sağlamak hedef olarak görülmektedir bunun sebebi ise olağanüstü bir

durumda ekonomide üretim fazlası ya da talep fazlası oluşumunun engellenememe düşüncesidir ki aksi durumda kısa veya uzun vadeli resesyon oluşumu muhtemeldir (Düğer & Dulupçu, 2007).



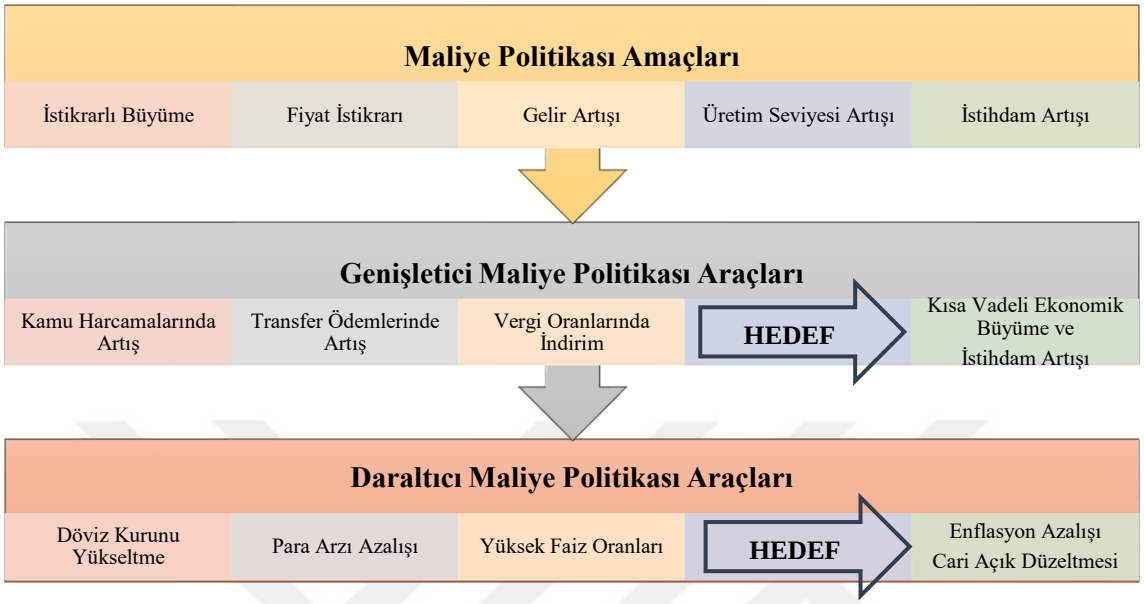
Şekil 4. Para Politikası Amaç ve Araçları
Kaynak. Yazar Tasarımı

Para politikası kendi içinde; genişletici para politikası ve daraltıcı para politikası olarak ayrılmaktadır; Genişletici para politikasında, toplam talebi etkilemek için faiz oranlarının düşürülmesi ile ekonomik büyümeyi artırma ve işsizliği azaltmak hedeflenmektedir. Daraltıcı para politikasında, toplam talebi etkilemek için faiz oranı yükseltilerek talep yönlü enflasyonu azaltmak hedeflenmektedir. Para politikasının uygulanması sürecinde her dönemde istenilen sonuçlara ulaşılamayabilir çünkü etkinliği etkileyen faktörler söz konusu olabilmektedir. Örneğin firmalar ve hane halkı uygulanan politikalara beklenen yönde karşılık vermeyebilir ya da diğer ülkelerle ilişkilere bağlı olarak faiz politikalarında değişim yönü farklılaşabilir (Parasız, 2010).

1.4.2. Maliye Politikası

Maliye politikası geniş bir tanımlama ile ekonomik otoritenin, hedeflediği amaçları gerçekleştirebilmek için; kamu harcamaları, vergi oranları ve transfer ödemelerini politika aracı olarak kullanmasıdır. Genellikle maliye politikası, üretim, gelir ve istihdam seviyesini artırabilmek amacıyla uygulanmada tercih edilmektedir. Ekonomik otoritenin maliye

politikasının genel amacı toplam talebi etkileyerek üretim ve istihdam oranlarını düzenleyebilme üzerine olduğu söylenebilir. Maliye politikası, genişletici ve daraltıcı(sıkı) uygulama şekillerine göre ikiye ayrılmaktadır.



Şekil 5. Maliye Politikası Amaç ve Araçları
Kaynak. Yazar Tasarımı

Genişletici maliye politikası, ekonomik otorite tarafından; kamu harcamaları, transfer ödemelerinin artırılması ve buna ek olarak da vergi oranlarının azaltılması yoluyla paydaşların tercih ve önceliklerini etkilemeye yönelik uygulamalar içermektedir. Genişletici maliye politikasında amaç kısa vadeli büyümeyi teşvik ederek istihdam oranlarını pozitif yönlü etkilemektir. Bu düzlemde paydaşların, kullanılabilir geliri ve talebinde artış görülerek makroekonomik sistem içerisinde tüketim ortamının oluşması ise muhtemeldir. Daraltıcı maliye politikası, ekonomik otorite tarafından kamu harcamaları, transfer ödemelerinin azaltılması ve buna ek olarak da vergi oranlarının yükseltilmesi yoluyla paydaşların tercih ve önceliklerini etkilemeye yönelik uygulama türüdür. Daraltıcı maliye politikasında amaç enflasyonu azaltma ve cari açığı düzenleme odaklı olmaktadır. Bu düzlemde paydaşların, kullanılabilir geliri ve talebinde değişmeler görülerek ekonomik sistem içerisinde tüketim ortamının minimize olması da muhtemeldir (Düğer & Dulupçu, 2007).

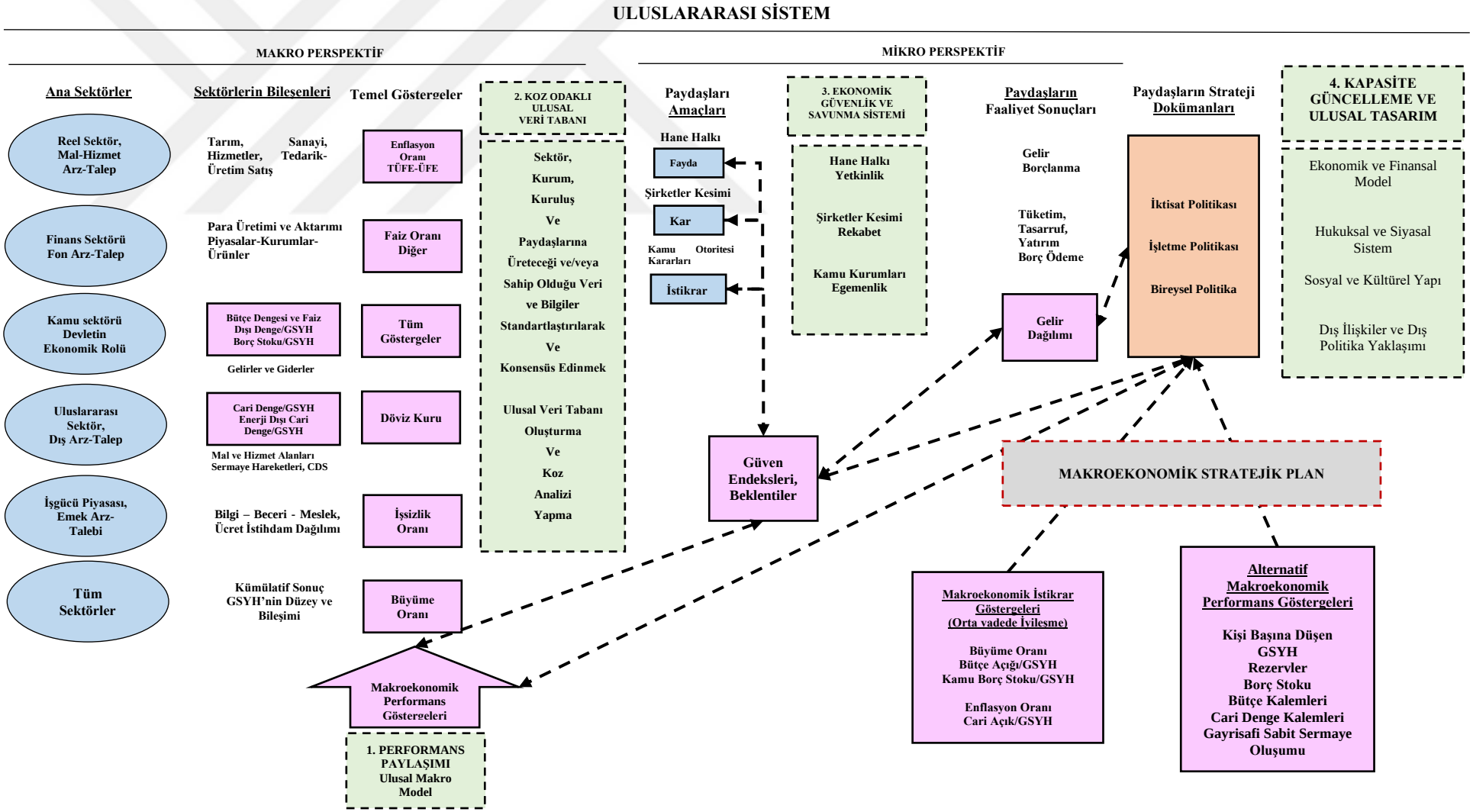
Uygulanan maliye politikasının her iki yönünün de ekonomik aktörlerin beklentileri doğrultusunda işlememesi muhtemeldir. Bu durumun en temel sebebi ise uygulanan maliye politikasının etkinliğinin etkilenmesidir. Maliye politikasının etkinliğini etkileyen faktörler; makroekonomide yer alan paydaşların, politikaların dışında beklenmeyen yönde hareket etme

eğilimi, kamu harcamalarının çok artması ile "özel sektörü dışlama etkisi" görülebilmesi yani finans sisteminin, özel sektöre yönelik kredileri azalacağı için dolaylı olarak yatırım oranları da azalabilmesi durumudur.

1.5. Uluslararası Makro Ekonomik Yapı ve İlişkiler Sistemi

Tarih boyunca paydaşların taleplerinin olması ve bu taleplere karşılık olarak arzın oluşması nedeniyle zaman içinde düzenlenen sistematik bir iktisadi sürecin yaşandığı söylenebilir. Güncel dönemde ise ekonomi, çok boyutlu ve karmaşık bir yapı ve ilişkiler sistemine dönüşmüştür. Uluslararası ekonomik sistemi incelemenin temelinde ulusal makroekonomik yapı ve ilişkiler sistemi yer almaktadır çünkü küreselleşme sonucu oluşan yeni yapı ve ilişkiler sistematiği ve bağımlılıklar, makroekonomik ilişkileri yerelde farklı ancak küresel bazda bütüncül bir sistematiğe dönüştürmektedir. Ekren, Fındıkçı Erdoğan, Bildik ve Çınar (2022) çalışması dikkate alınarak güncel ulusal ve uluslararası makroekonomik yapı ve ilişkiler sistemi incelenebilir. Güncel makroekonomik yapı ve ilişkiler sistemi, ekonomi-politik bakış açısıyla makro ve mikro perspektifin etkileşimleri dikkate alarak incelemektedir. Böylece makroekonomik yapı ve ilişkiler sistematiğinde karşılıklı etkileşimlerin yön ve şeklinin yorumlama kalitesi de artmaktadır.

Ulusal makroekonomik yapı ve ilişkiler sistemi; ana sektörler, bileşenler, göstergeler ve paydaşların ilişkiler bütününün sağlanması ile oluşmaktadır ayrıca bu ilişkiler bütünün istikrara ulaşabilmesi için uygulanan ya da uygulanması için önerilen ekonomik tasarım dışsallıklarından oluşmaktadır.



Şekil 6. Ekonomik Yapı ve İlişkiler Sistemi ve Güncelleme Modülleri
Kaynak. (Ekren, Fındıkçı Erdoğan, Bildik, & Çınar, 2022)

Ana Sektörler; reel sektör, finans sektörü, kamu sektörü, uluslararası sektör, işgücü piyasası ve tüm sektörlerden oluşmaktadır. Sektörlerin bileşenleri ve göstergeleri dikkate alınarak da makroekonomik yapı ve ilişkiler sistematiği bütüncül şekilde yorumlanabilir.

- Reel Sektör; mal ve hizmet hareketlerinin barındıran makroekonomik sistemin en önemli sektörü olarak söylenebilir. Reel sektörün temel bileşenleri tarım, sanayi, hizmetler olarak sıralanabilir. Reel sektörde tarım, sanayi ve hizmetler alanlarında mal ve hizmetlerin üretimi ve tüketimi söz konusu olduğu için bu sektörün temel fiyatlama mekanizması mal ve hizmetlerin fiyatı ve onun konsolide sonucunu yansıtan göstergesi enflasyon oranıdır. Tarım, sanayi ve hizmetlerden oluşan reel sektörün temel göstergesinin enflasyon oranının olması aynı zamanda reel sektör performansını da sunmaktadır. Enflasyon oranındaki artış veya azalışlar büyük ölçüde sektörün üretim kapasite ve performansına yansır böylece reel sektörün performansı da bu durumların ekseninde değişimlere maruz kalabilir.

- Finans Sektörü; Başlıca bileşenleri olarak para aktarımı ve üretimi mekanizmaları olan finansal kurumlar yani bankalar gösterilebilir. Piyasalar olarak bakılırsa para piyasası ve sermaye piyasası ayrımı yapılabilir. Finansal hizmetler sektöründe de finansal ürün ve hizmetlerin arz ve talebi eşleştiği için burada ortaya çıkacak temel fiyatlama göstergesi piyasa ekonomisi mantığı ile bakıldığında faiz oranı olacaktır. Faiz oranları ile otoriteler fon arz ve fon talebinin yönünü etkileyerek diğer sektörlerin ihtiyaç duyabileceği para üretimini sağlamaktadır ancak piyasada hizmetler sektöründeki bütün finansal ürün ve hizmetler faiz ile fiyatlanmıyor çünkü faiz dışı konu olacak finansal ürün ve hizmetler de bulunmaktadır. Örneğin borsalar, bankacılığı düşünürsek de katılım bankacılığı söylenebilir fakat finans sektöründe eğer borsalara para ve finans sermayesi olarak ayrım yapılıyorsa piyasa bazlı finans sistemi ve banka bazlı finans sistemi ayrımı oluşmaktadır. Banka bazlı finans sisteminde, finansal hizmetler sektöründe yer alan bütün bileşenler bulunmaktadır ancak dominant olarak daha ağırlıklı olan bankalara vurgu yapılmaktadır. Bu yapıda ulusal bir ekonomi örneği olarak Almanya ve Japonya söylenebilir. Piyasa bazlı finans sisteminde, finansal hizmetler sektöründe yer alan bütün bileşenler bulunmaktadır ancak daha dominant olan menkul kıymetler borsasıdır. Bu yapıda ulusal bir ekonomi örneği olarak İngiltere ABD verilebilir.

- Kamu Sektörü; Devleti de sisteme sokarsak kamu sektöründen bahsedebiliriz kamu sektöründe kamu gelirleri ve giderleri yani vergiler ve harcamalar bulunur. Merkezi bütçe

olarak temel değişkenler Makro ekonomik performans açısından bütçe dengesi / gayri safi yurtiçi hasıla kamu borç stokunun gayri safi yurtiçi hasılaya oranı olacak burada bir fiyat göstergesi yok çünkü kamu sektörünün reel ve finans sektöründe faaliyetleri olabilir kamu bankaları gibi yani enflasyon ve faiz oranı kamu sektörü tarafından dikkate alınan temel göstergelerinden biridir.

- Uluslararası Sektör; bu sektör ekonomide uluslararası konuma gelmiş paydaşların diğer paydaşlarla olan ekonomik ilişkileri yer almaktadır. Dış ekonomik sektörde başka ekonomiler ile olan ilişkiler yansıtılmaktadır. Burada reel sektörün, finans sektörünün, kamu sektörü gibi diğer ülkelerin aynı sektörlerle olan ilişkileri dikkate alındığında basit anlamda uluslararası sektörün bileşenlerini tespit etmek için cari dengeyi ve cari açığı oluşturan kalemlerle cari açığı oluşturan finansman kalemleri dikkate alınmalıdır. Bu yüzden burada cari dengeyi oluşturan en önemli kalemler, mal ve hizmet kalemleridir yani sektörler arasındaki ilişkiler dış ticaret dengesi veya dış ticaret fazlası/açığı şeklinde ifade edilmektedir. Uluslararası ticaret kavramı incelendiği zaman önemli hususlardan birisi de yatırım oranlarıdır. Yatırım gelirleri, yabancıların o ülkedeki yatırımlarını yurtdışındaki ülkeye transferi ile diğer ülkelerdeki yatırımlarını ana ülkeye olan transferi arasındaki ilişki sistematiğinin sonucunu ifade etmektedir. Bu sistematiğin temel göstergesi ise döviz kurundan oluşmaktadır.

- İşgücü Piyasası; ekonominin en küçük paydaşları arasında yer alan bireylerin işgücüne katılım oranı, işsizlik ve istihdam oranı gibi hususlarla burada önem taşımaktadır. Ana sektörlerin geneli incelendiğinde işgücü aynı zamanda bir performans göstergesi olarak da yer almaktadır. Bu piyasasının önemli göstergesi ise işsizlik oranıdır. Parasal gösterge olarak düşünüldüğünde ise ücretler dikkate alınabilir. İşgücü piyasasının diğer sektörlerle beraber dikkate aldığında gayrisafi yurtiçi hasılanın düzeyi ve bileşimi ortaya çıkar. Bu çerçeve içinde düşünüldüğünde Bir makroekonomik performans göstergesi olarak görüldüğünde de onu büyüme oranı olarak adlandırabiliriz.

- Tüm Sektörler; Makroekonomik yapı ve ilişkiler sistematiği içerisinde üç önemli paydaş bulunmaktadır ve bu paydaşların ekonomik sistem içerisinde rasyonel amaçları da bulunmaktadır; hane halkı/birey(fayda), firmalar (kar maksimizasyonu), devletler(istikrar) şeklinde ifade edilebilir. Paydaşların, sektörlerin ve göstergelerinin düzey ve bileşiminin istikrarı beraberinde GSYH ve büyüme oranlarındaki etkilerini göstermektedir. O halde bir ekonominin temel gelişimi büyüme oranlarından anlaşılabilir ancak büyüme oranının

manşet değer olduğunu da unutmamak gereklidir çünkü dönemler ve şartlara göre yanıltıcı sonuçlarda oluşturabilir.

Gelişmiş ülkelerin performans göstergeleri olarak işsizlik, enflasyon, faiz ve büyüme ele alınabilir ancak gelişmekte olan ülkelerde ise dövize duyulan ihtiyaçların yaratmış olduğu ihtiyaçlardan dolayı analiz sürecinde, yeni göstergeler de eklenilmesi gerekmektedir. Özellikle krizin oluşturduğu hasarları incelemek istenildiğinde "enflasyona, faize, dövize, işsizlik oranına, büyüme oranına, bütçe dengesine, kamu borç stokunun cari dengeye oranına" bakılması gerekmektedir (Corden, 1993). Ekonomide yer alan paydaşların iktisadi faaliyetler içerisindeki beklentileri dikkate alındığında farklılıkların oluşması beraberinde paydaşların karar alma ve uygulama mekanizmasını da etkilemektedir.

Kamu otoritelerinin iktisat politikaları, özellikle Neo-liberal iktisadi gelişmelerden sonra ekonomi piyasaları tarafından yönlendirilmektedir. İş dünyasında uygulamaların doğruluğu, yanlışlığı, tutarlı iyi bir performans üretip üretilmeyeceği veya uygulamaların piyasaların beklentileri ile eşleşip eşleşmediği yine piyasalar tarafından sorgulanmaktadır. Bu noktada kamu otoritesi tarafından uygulanan veya uygulanması beklenilen makroekonomik politikalara piyasaların, işletmelerin nasıl reaksiyon göstereceği kamu otoritelerinin beklentileri ile örtüşme ihtimali yine kamu otoritesi tarafından sorgulanacaktır. Bu durumda ekonomide yer alan iki önemli paydaşın hem karar alma hem de uygulama süreçlerinde karşılıklı bağımlılık içerisinde olduklarını tercih ve önceliklerini zaman içinde rekabet zaman içinde iş birliği platformunda buluşturma ihtimali oluşmaktadır. Makroekonomik yapı ve ilişkiler sistemi içerisinde paydaşların zaman zaman iş birliği içerisinde olma ihtimali ele alındığında, buradaki paydaşların ekonomiye olan güven ve beklentilerinin tespiti önemli olacaktır. Güven ve beklentileri ise güven endeksleri üzerinden okuyarak paydaşların ekonomiyi nasıl değerlendirdikleri sonucuna varılarak yeni bir makroekonomik faaliyet yönünde şekillendirmeler yapılabilir. Ekren, Fındıkçı, Bildik ve Çınar (2022) çalışmasında da dikkat çekildiği gibi paydaşların arasındaki güven ve beklentileri doğrultusunda ekonomik sistemde sektörler üzerinde uygulanan politikaların zaman içerisindeki değişimi analiz edilerek değerlendirilmesi, ulusal performansı ve küresel konumu dikkate alarak gerekli olan unsurların ve aksiyonların belirlenmesine de fayda sunabilecektir.

1.6. Ekonomik İstihbarat Açısından Değerlendirme

Küreselleşme kavramının ağırlık kazanarak paydaşların talep ve beklentileri, değişen ve gelişen dünyadaki kurallar ve normlara uyumlu hale getirme sürecinin son dönemlerde ön plana çıkması nedeniyle küreselleşme kavramının, boyutsal incelemelerin gerekliliği ön plana tutulmalıdır. Küreselleşme döneminde gerçekleşen değişim ve dönüşümün, öncesinin ve sonrasının dikkate alınması; paydaşların, tercih ve önceliklerindeki değişikliklerin dizayn edilebilme sürecini ve bu doğrultuda otoritelerin hedeflerine yönelik uygun araçların ve yöntemlerin oluşturulması sürecinin de incelenmesi sağlanacaktır. Özellikle teknolojik gelişmelerin; siyaset, ekonomi ve sosyoloji gibi birçok alana etkilerini yansıtmasıyla beraber 21.yüzyılda veri ve bilgi sisteminin önemliliği de artış göstermektedir. Bu ve benzeri birçok alanda önem kazanmaya başlayan veri ve bilgi sistemi, dolaylı olarak sistem içerisinde yer alan paydaşların tercih ve önceliklerinin belirlenebilmesi sürecinde de aktif rol oynamaktadır. Bu boyutsal döngünün bir ayağı olarak ekonomik bir boyutun incelenmesi dikkate alındığında ise son dönemlerde önem kazanan ekonomik istihbarat kavramı ön plana çıkarılabilir.

Ekonomi ve istihbaratın ilişki sistematiğinin anlaşılabilmesi için bu iki kavramın önce parça sonra bütün şekilde değerlendirilip incelenmesi daha uygun olmaktadır. Ekonomi ve istihbaratın kendi içlerinde de ilişkiler sistematiğinin karmaşık ve anlaşılması güç haller barındırabilmesinden dolayı bu iki kavramın; yeni bir kavram olarak "ekonomik istihbarat" şeklinde yeni bir boyut oluşturabilmesi ve anlaşılabilmesi açısından "Ekonomilerin Değişim ve Dönüşümü: Ulusal ve Küresel Boyutu" ana başlığı ve alt başlıkları dikkate alınarak parçadan bütüne bir ilişki sistematiğinin kurulması amaçlanmaktadır.

İktisat kavramın tanımından yola çıkılarak bir ekonomi içerisinde yer alan paydaşların birbiriyle olan etkileşiminin incelenmesi, paydaşların tercih ve önceliklerinin tespiti ile bu tercih ve önceliklerin hangi ekonomik model altında ve nasıl bir ekonomik politika setinin uygulanması sonucunda beklenti oluşturulduğuna yönelik tespit çalışmasını kolaylaştırmaktadır. Özellikle ekonomik istihbarat çerçevesinde dikkate alındığında tam olarak otoriteler tarafından uygulanması hedeflenen politikaların veri ve bilgi çerçevesinde "hangi yönde, nasıl olabilir" sorularına cevap bulunabilmesi açısından iktisadi kurallar çerçevesinde paydaşların rol ve fonksiyonlarının tespiti sürecin yönetilmesinde önemli olabilmektedir. Ekonominin genel çerçevesinde yer alan paydaşların uyum içerisinde hareket edebilmesi özellikle sürdürülebilir istikrar ortamı açısından önemlidir çünkü paydaşların birbiriyle

karşılıklı etkileşimlerinin bulunmasından dolayı ekonomik istikrarın sürdürülebilirliği de bu ilişkiler sistematiğine bağlı görülmektedir.

Makroekonomi temelli bir yaklaşımın; ekonomik yapıdaki paydaşların ilişkiler sistematiğindeki rol ve fonksiyonlarını inceleme sürecinde ağırlıklı olarak kamu faktörünü ön plana çıkarabilmesi ihtimaliyle paydaşların etkileşiminde önemli bir yere sahip olduğu düşünülen işletmelerin de ele alınması önemlidir. Nitekim paydaşların karşılıklı etkileşimi daha çok mikro çerçeveye konulduğunda işletmeler ve bireyler arasındaki ilişkiler sistematiğinin önemi ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca makro çerçevede ulusal ekonomik yönetimin geçici olarak nitelendirilen hükümetlere ait olduğu unutulmamalıdır çünkü hükümetlerin, ilk etapta arzu edebileceği politika işsizlik problemini çözebilme gibi daha toplumsal argümanları barındırabilmektedir. Dolayısıyla bu noktada işletmelerin, bireyler ile kurmuş olduğu ilişkiler ve ilişkilerin fonksiyonu da ön plana çıkarılmaktadır. İşletmeler, diğer paydaşlar ile benzer ve farklı ekonomik özellikleri barındırabilmesine rağmen onlardan farklı olarak işletmeler maksimum kâr oranlarına erişmeyi amaç edinen kurumlardır. İşletmeler, sahip olduğu rol ve fonksiyonlardan dolayı diğer paydaşları etkileyebilme kapasitesine sahiptir ancak oluşturulan ilişkiler sistematiğinden dolayı diğer paydaşların tercih ve önceliklerinden etkilenebilmektedir. Bu yüzden kurumsal ekonomik istihbaratın; paydaşların tercih ve önceliklerini, ekonomik çevreden beklentilerini, veri ve bilgi çerçevesinde inceleyerek yine bu paydaşların beklentilerini, tercih ve önceliklerini yönlendirebilme kabiliyetinin analiz edilmesi ile paydaşların ortak bir çerçevede buluşturulabilmesini sağlamaktadır.

Paydaşların sahip oldukları rol ve fonksiyonu, makroekonomik konjonktürün değişimi ile doğru orantılıdır bu yüzden 21. yüzyıl ekonomisinde küreselleşmenin ön planda olması; ekonomik istihbaratın, rol ve fonksiyonun yönünü ve etkinliğini belirleme sürecinde önemli olmaktadır. Ekonomik istihbarat sisteminde yer alan veri ve bilgi sistematiğin işleyişi özellikle küreselleşme kavramı ile doğrudan ilişkilendirilmektedir çünkü küreselleşmenin getirmiş olduğu teknolojik yenilikler beraberinde siyasal, sosyal, ekonomik ve finansal boyutların rol ve fonksiyonunu da etkilemektedir. Teknolojik gelişmelerin bir yeniliği olarak veri ve bilgi sistemi ekonomik istihbarat doğrultusunda paydaşların tercih ve öncelikleri ile ilişkilendirilmesinden dolayı finansal, ekonomik, sosyal, kültürel boyutlar içerisindeki değişim ve dönüşümün analiz sürecinin kolaylaşmasını sağlayabilecektir. Böylece paydaşların, değişim ve dönüşüm sürecine uyumun hızlanması ve ortak bir paydada buluşturulması da sağlanacaktır. Değişim sürecinde oluşturulan analizler sonucunda ise paydaşların, dönemin şartları itibari ile

hangi rol ve fonksiyona bürünmesi gerektiğine dair politika seti önerilerek daha öngörülebilir makroekonomik çerçeve oluşması sağlanabilir.

Küreselleşme sürecinin analizi ise iktisadi düşünce tarihinde oluşturulan normların dikkate alınması ile sağlanabilir. Özellikle paydaşların, hangi şartlar veya durumlarda hangi yol ve yöntemi izlemesi gerektiğine dair önerilerin oluşmasını kolaylaştırabilir. Bu noktada kurumsal ekonomik istihbarat sisteminde paydaşların dikkate alınarak uygulanması öngörülen politikalar setini, saf bir hal ile sunabilmesi için geçmiş ve/veya güncel teorilerin uygulama alanlarının dikkate alınması gerekmektedir. Çünkü her iktisadi teori, her paydaşı birinci önceliği haline getirmemektedir, bazı teoriler devlet bazlı politikalar izleyebilirken bazı teoriler birey veya işletme bazlı politika uygulayabilmektedir. Ayrıca kurumsal ekonomik istihbarat sisteminin istikrarlı ve sağlam bir şekilde uygulanabilmesi için dönemin şartlarının hangi teori ile uyuştuğunun ya da paralellik gösterdiğinin bilinmesi gerekmektedir. Böylece ekonomik istihbarat çalışmasının sonunda, paydaşların tercih ve önceliklerinin hangi yönde ilerletilebilmesi gerektiğine dair öneriler sunulabilir.

Tüm bu gelişmelerin ve bağlantıların oluşturduğu mekanizma ise sektörlerin, paydaşların ve bunların göstergelerinin ele alındığı ulusal ve uluslararası makroekonomik yapı ve ilişkiler sistemi olarak ele alınmaktadır. Kurumsal ekonomik istihbaratın ise ulusal makroekonomik yapı ve ilişkiler sisteminde önemli bir yeri bulunmaktadır. Özellikle istihbarat çalışmasının yönünün ve şeklinin belirlenmesi daha sonrasında ise bu istihbarat çalışmasının bir sonucu olarak yeni politikalar setinin nasıl oluşturulması gerektiğini belirleyebilmek adına kurumsal ekonomik istihbarat mekanizması önem teşkil etmektedir. Makroekonomik yapı ve ilişkiler sistematiğini bilmek; hangi politika türünün, hangi sektöre veya paydaşa nasıl bir etki alanı oluşturabileceğine dair de ön bilgiler sunabilmektedir. Böylece uygulanması hedeflenen politika türünün, fırsat maliyetinin minimum seviyede tutulabilmesi açısından kurumsal ekonomik istihbarat sistemi yeni yönlendirmeler ile kısa ve/veya uzun vade planları oluşturarak yeni setler sunulabilir.

2. GÜVENLİK KONSEPTİ VE İSTİHBARAT

2.1. Kavramsal Çerçeve

2.1.1. Güvenlik Kavramı

Güvenlik kavramı, insanlığın varoluşundan itibaren sosyolojik gelişmelere bağlı olmasından dolayı bireysel ve/veya toplumsal korunma ihtiyacının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Güvenlik kavramının, korunma odaklı bir anlam barındırabilmesi için tehdit unsurunun oluşması veya oluşma ihtimalinin bulunması gerekmektedir. Bu yüzden güvenlik kavramı; bireysel, toplumsal, ulusal veya uluslararası düzeyde incelendiğinde paydaşlar adına bir politika türü oluşmaktadır. Bu perspektif dikkate alındığında güvenlik politikası olarak güç ve çıkar algısı şeklinde iki unsur belirmektedir. Genellikle güvenlik kavramının bu iki unsur üzerinde döngüsel bir boyut halinde incelenmesi mümkündür.

Güvenlik kavramı üzerine oluşturulan bazı tanımlar ise şu şekildedir;

Fischer ve Green'e (2003) göre güvenlik, bir bireyin veya grubun amaçlarının kesintiye uğramadan veya zarar görmeden ve bu tür bir rahatsızlık veya yaralanma korkusu olmadan peşinden gidebileceği istikrarlı, nispeten öngörülebilir bir ortam anlamına gelir. Craighead'e (2009) göre güvenliğin geleneksel bir tanımı, bireysel güvenlik veya toplum sağlığı için insanların, bilgilerin ve varlıkların korunmasında özel hizmetlerin sağlanması olabilir.

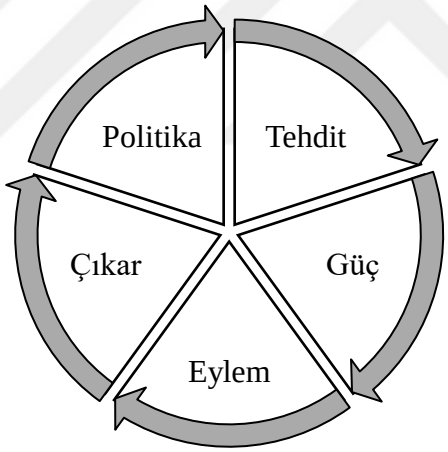


Şekil 7. Güvenlik Kavramının Çeşitleri
Kaynak. (Birdişli, 2017)

Güncel dönemde, küreselleşmenin getirmiş olduğu yeniliklerin bir sonucu olarak hemen hemen her alanda rekabet ortamının oluşmasından dolayı ulus devletlerin, rekabet alanlarını güçlendirmeyi ve bununla birlikte güvenliklerini sağlamaya çalıştıklarından söz edilebilir. Bu

ve benzeri tercih ve önceliklerin oluşması durumda ise ulusal/uluslararası güvenlik politikaları oluşturulmaktadır.

Güvenlik kavramının; birey, şirket, devlet ve sistem düzeyinde yer alan paydaşların tercih ve öncelikleri kapsamında incelenmesi veya bu paydaşların kendi aralarındaki ilişkilerin incelenmesi farklı perspektifler oluşmaktadır. Bu perspektifler ise şu şekilde ele alınabilir; iç ve dış güvenlik şeklinde veya siyasi, ekonomik, askeri, sosyal, müşterek güvenlik ve çevre güvenliği şeklinde değerlendirilmektedir (Sancak, 2003). Güvenlik kavramının, çeşitlenmiş olan bu alanlarının değişimi ve dönüşümü 1947 yılında ABD'de çıkartılan "Ulusal Güvenlik Yasasıyla" birlikte şekillenmeye başlamıştır. Bu dönemde; ulusal güvenlik konseyi, istihbarat birimleri, çeşitli koordinasyon birimleri ve ulusal güvenlik danışmanları gibi güvenlik yapılanmaları devlet teşkilatı içinde önemli bir konum oluşturmaya başlamıştır böylece ulusal güvenlik prensipleri referans politika olarak tüm devlet faaliyetlerini etkilemeye başlamıştır (Birdişli, Teori ve pratikte uluslararası güvenlik, 2017).



Şekil 8. Güvenlik Politikasının Bileşenleri
Kaynak. Yazar Tasarımı

Genel çerçeve içerisinde bir güvenlik kavramını oluşturan veya oluşmasına zemin hazırlayan bazı bileşenler bulunmaktadır. Güvenlik kavramından bahsedilebilmesi ve türetilebilmesi için bir "tehdit" söz konusu olmalıdır. Oluşan bu tehdidi uzaklaştıracak, yetenek ve kabiliyetlerin tümü fiili güvenliği doğurarak "güç" kavramını ön plana çıkaracaktır. Bu gücü ortaya koyacak yetenek ve kabiliyetleri sergileyecek bir "eylem" ve bu eylemlerin yönünü ve şeklini belirleyecek hedef çizecek olan "çıkarlar" ise sonraki aşamalarda oluşmaya başlayacaktır. Tüm bu bileşenlerin son halkası olarak ise yapılan ve tercih edilen durumlara yönelik uygulanan güç

ve eylem için meşruiyet zemini sağlanması adına bir "politika" oluşturulacaktır (Baldwin, 1997).

Güvenlik kavramı, paydaşlar tarafından tartışmalı bir kavram olarak düşünülebilir çünkü kişilerin, kurumların veya devletlerin güvenlik kavramına olan bakış açısı veya uygulamayı hedefledikleri politikaların amaçları bilinemediğinden dolayı ikilem veya belirsizlik oluşmaktadır. Bu durum, uluslararası ilişkilerde "güvenlik ikilemi" şeklinde makro bir boyutta incelenmesine rağmen güvenlik ikilemini, mikro boyutta da düşünebilmek ve olaylara indirgeyebilmek de muhtemeldir. Herz (1951) çalışmasında, güvenlik ikilemini; bir A ülkesinin uygulamış olduğu çeşitli güvenlik politikalarının, başka bir B ülkesi tarafından tehdit unsuru oluşturulduğu düşüncesi ile silahlanması veya çeşitli savunma politikalarını uygulamaya çalışması sonucunda, A ülkesinin de bu duruma tekrar bir karşılık vermesini ifade etmektedir. Dolayısıyla güvenlik kavramı, normatif anlamda kimin ve hangi değerlerin korunması veya kime ve neye göre politika oluşturulması, ampirik anlamda ise bu değerlere yönelik tehditlerin doğası ve büyüklüğü konusunda güvenlik politikaları yapıcıları arasında kavramsal fark açılmakta ve güvenlik kavramı tartışılması çok muhtemel bir noktaya getirilmektedir. Böylece güvenlik kavramına karşı nesnel ve öznel yaklaşımın oluşması muhtemeldir.

2.1.2. Strateji Kavramı

Strateji, sözlük anlamı olarak "sevk etme, yöneltme, gönderme, götürme, idare etme" anlamlarını barından, kavramsal çerçevede ise gücün avantajlı duruma ulaşmak arzusu içinde planlı şekilde kullanılması sürecidir (Ertürk, 2011). Strateji kavramı, odaklanılan alana göre fonksiyonlarında belirgin değişiklikler olmamasına rağmen içerik ve anlam bakımından farklı tanımlamalara sahip olabilmektedir.

Odak noktasına göre strateji tanımları ise;

- ✓ Güvenlik odaklı strateji kavramı, askeri kurumlardaki örgüt kapasitesi ve analizi sonucu oluşturulan harekât veya operasyonların tasarlanmasına dayanılarak hedef ve önceliklerinin belirlenmesi süreci olarak ifade edilmektedir (Bowdish, 2013).
- ✓ İşletme odaklı strateji kavramı, odak noktasında yer alan paydaşları ve bu paydaşlar ile hedeflenen kâr elde edebilme planının ilişkiler sistematiğine uyumu için karmaşıklıkları açıklığa kavuşturan işletmenin optimuma ulaşması için alınan tercih ve önceliklerin bütünü olarak ifade edilmektedir (Frazier & Howell, 1983).

Stratejinin oluşturulabilmesi için bir planın dolayısı ile bir amacın mutlak olması gereklidir. Prıtchett (1945) genel olarak stratejiyi; istenilen hedefe yönelik, geçmiş gözlem ve deneyimlere dayanan bir süreç olarak tanımlamaktadır. Bu tanıma göre strateji ve planın birlikte işlenmesi gerekliliği de vurgulanabilir. Ekonomi, finans veya işletme odaklı düşünce sistematiğinde örgütlü yapılardan bahsedilebileceğinden dolayı "strateji" ve "plan" eşgüdümlü şekilde ele alınabilir. Bu eşgüdümün sonunda stratejik plan oluşturulmaktadır. Stratejik plan, örgütlü ve karmaşık yapıların, güçlü ve zayıf yönlerinin belirlenmesi, bu yapıların ilişki sistematiği içerisinde yer alan paydaşların belirlenmesi ve bu paydaşlara yönelik tercih ve öncelik analizinin, kurumların beklentilerine yönelik tasarlanması adına yürütülen sistematik bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Berry & Wechsler, 1995).

Stratejik planlama, odaklanılan alan veya kuruma bağlı olarak bugün veya gelecek adına arzu edilen konumlandırma çalışmasını ifade eder çünkü stratejik planlama kısa vadeli süreçlerin etkisi yok sayılmadan uzun vadede maksimum faydayı arama çabasıdır (Narinoğlu, 2007). Genel anlamda strateji, paydaşların tercih ve önceliklerini örgütlü kurumun/kurumların istek ve arzuları doğrultusunda oluşması muhtemel sonuca doğru yönlendirilme sürecidir.

2.1.3. İstihbarat Kavramı

Türkçe sözlük anlamı olarak istihbarat, "haber alma" anlamı barındırırken, yabancı kaynaklarda sözlük anlamı olarak "zekâ, akıl ve bilgi" anlamları bulunmaktadır. İstihbarat sadece sözlük anlamları ile değerlendirilmemelidir. Kavramsal ve fonksiyonel bir çerçevede istihbarat, çeşitli yöntemler yoluyla veri ve bilgi elde etme çalışması ya da elde edilen veri ve bilginin amaca uygun dizayn edilmesi süreci olarak incelenebilir (Warner, 2002).

İstihbarat sözlük anlamı olarak haber toplamadan ibaret bir işlem gibi görülmesine rağmen fonksiyon olarak 4 alt başlıkta incelenebilir (Acar & Urhal, 2007); propaganda ve psikolojik savaş, örtülü eylem, operasyonlar ve güvenlik

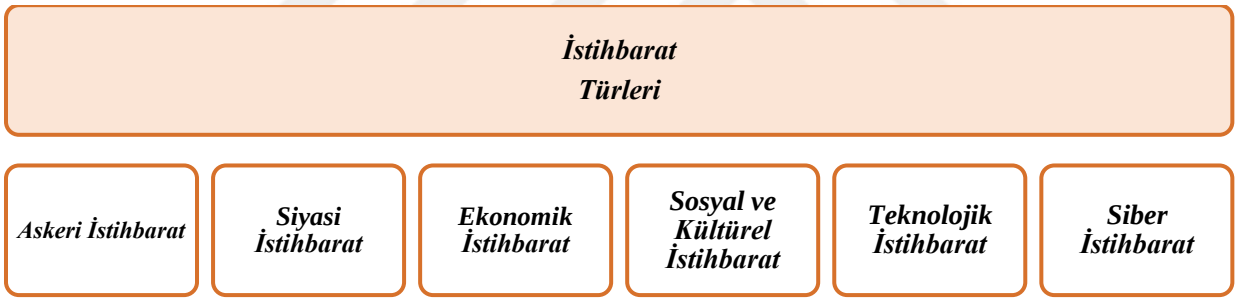
İstihbaratın, belirtilen fonksiyonlarını belirleyen unsurun paydaşların tercih ve önceliklerine bağlı olduğu söylenebilir. Özellikle güvenlik politikasının bileşenleri görülmektedir ki paydaşların arzu ettikleri hedef ve beklentiler sonuç olarak politikalar doğurmaktadır ve bu politikaların bir tehdit unsuruna karşı üretildiği düşüncesi güç unsurunun hangi yön ve şekilde kullanılması gerekliliğini de belirlemektedir. Güç kavramı geniş bir baksam olmasına rağmen istihbarat odaklı bakıldığında, istihbaratın da rol ve fonksiyonunu belirleyen unsur olduğu söylenebilir.

2.2. İstihbarat Türleri ve Güvenlik Çalışmaları

Türkçe sözlük anlamı olarak istihbarat, "haber alma" anlamı barındırırken, yabancı kaynaklarda ise sözlük anlamı olarak "zekâ, akıl ve bilgi" anlamları bulunmaktadır (Warner, 2002). İstihbarat faaliyetleri, ilk insanların ilişkilerine kadar dayandırılmasına rağmen sistematik bir yapı halini aldığı ilk boyutu askeri düzlemde yaşanmıştır. Nüfusların gelişip büyüyerek, devlet kavramının örgütlü bir yapıya dönüştürülmesi sonrası güvenlik odaklı anlayışları da beraberinde getirdiği için bilgi elde etme ve keşif yapma arzusu nihai hedef haline gelmektedir. Nitekim insanların ilk örgütlü şekilde devletleri oluşturmasıyla da istihbarat faaliyetlerinin, savaş ve askeri alanlarda kullanılmaya başlaması süreci paralellik göstermektedir.

Geçmiş ve güncel dönemde de toplumsal yapının ve koşulların, her geçen gün değişmesi ve yeni rol ve fonksiyonları oluşturmasından dolayı güvenlik odaklı çıkarların da farklılaşması beraberinde istihbaratın kullanım alanlarının rol ve fonksiyonlarının çeşitlenmesine neden olmaktadır.

Başlıca istihbarat türleri ise şu şekildedir;



Şekil 9. İstihbarat Türleri
Kaynak. (Urhal, 2009)

i. Askeri İstihbarat: Devlet tarihine belki de daha eski toplulukların olduğu döneme kadar bir geçmişi olabilecek en eski istihbarat türüdür. Devletler nihai amaç olarak istikrar odaklı bir anlayış benimsediklerinden dolayı iç ve dış tehditleri engelleyebilmek adına çeşitli bilgi birikimine erişerek güvenlik politikası oluşturabilme adına örgütlü yapılara ihtiyaç duymaktadır. Askeri istihbaratta önemli olan unsurlar askeri birimde ki teçhizatların, arzu edilen politikalar doğrultusunda kullanılabilirliğinin uygunluğu ile ilgilidir. Askeri istihbaratlar diğer istihbaratlardan farklı olarak doğrudan sert gücü kullanabileceği yani direkt ve fiili operasyonların yapılabileceği bir istihbarat birimidir. Bu nedenden dolayı bilgi sisteminin doğrulu hayati noktada önemi bulunurken, bu bilgiye dayanılarak

planlanan operasyonun da askeri anlaşmalar, şartlar, teçhizatlar, nüfus gibi birçok değişkenle doğrudan ilişkili olabilmesi muhtemeldir (Pecht & Tishler, 2015).

ii. Siyasi İstihbarat: Askeri istihbarata benzer bir şekilde çok eski tarihe dayandırılan bir geçmişe sahip olan siyasi istihbarat, temelde ikili ilişkiler üzerine kurulu bir düzen ve örgütlenmeyi temsil etmektedir. Siyasi istihbarat doğrudan güç gerektirmeyen ama gücün yani askeri istihbaratın şartlarını belirleyen bir istihbarat türüdür. Siyasi istihbarat ile arzu edilen başarı elde edilememesi durumunda askeri güce ihtiyaç duyularak askeri istihbarat alanında faaliyetlerin başlamasına neden olacaktır ki bu işlem kıyaslandığında paydaşlara daha fazla maliyet oluşturmaktadır. Siyasi istihbaratta kullanılan araçlar veya aracılar genellikle misyonerler ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarıdır (Adams & Zanzi, 2006).

iii. Ekonomik İstihbarat: Diğer istihbarat türlerinden farklı olarak küreselleşmenin etkisi altında en çok kalan istihbarat türüdür çünkü ekonomik istihbarat veri ve bilgi sistemine diğer istihbaratlardan daha çok ihtiyaç duyabilmektedir. Küreselleşme kavramı ekonomik sosyal ve siyasal olmak üzere birçok alanda değişime neden olmasının getirmiş olduğu yeniliklerden dolayı 21.yüzyılın istihbarat faaliyetlerinde de etki alanları oluşturmaktadır. Özellikle veri ve bilgi çağı olarak görülen yeni yüzyılda ekonomi veya ekonominin türevleri daha önemli hale gelmekle birlikte paydaşların en az maliyetle istihbarat tercihi sonucunda 21.yüzyılın önemli bir istihbarat türü olarak ekonomik istihbarat ortaya çıkmaktadır. Ekonomik istihbarat kısaca iki nihai amaca; ulusal refahı artırmak ve uluslararası pazar payını artırmak olmak üzere incelemeye tabi tutulabilir (Ruggles & Brodie, 1947).

iv. Sosyal ve Kültürel İstihbarat: Tehdit unsuru olarak görülen örgütlü yapının; milli bünyesi, nüfusu, sosyal hareketleri, eğitim, sanat gibi alanlarına ait veri ve bilgi sistematiğinin derlenip değerlenmesi sonucu etki altına alma çalışmasını içermektedir. Ağırlıklı olarak uluslararası ilişkiler çerçevesinde ele alınabilecek bir istihbarat türü olmasından dolayı siyasi istihbarata benzerlikleri bulunabilmektedir. Sosyal istihbarat aynı zamanda küreselleşenin getirmiş olduğu yeniliklerden dolayı toplumsal yaşamsal ve kültürel değişimleri göz önüne alarak paydaşların etki alanlarını genişletebilmesi amacıyla kullanılan önemli bir istihbarat türüdür (Yalçın, 2018).

v. Bilimsel ve Teknolojik İstihbarat: Küreselleşmenin getirmiş olduğu yenilikler vasıtasıyla devletler istikrarlarını sağlamak amacıyla sürekli gelişen ve değişen siyasal ve toplumsal

ortamda teknolojik faaliyetlerdeki atılımları ön plana çıkarmaktadır. Bu istihbarat türü aslında küreselleşme etkenleri göz önüne alındığında diğer birçok istihbarat türünü de etkilemekte veya yönlendirmektedir. Özellikle yüksek teknolojinin ön plana çıktığı 21.yüzyılda caydırıcı güç açısından kitle imha silahlarına veya yeni tür konvansiyonel araçlara sahip olma arzusu oluşmaktadır. Tam bu noktada kurumlar ılımlı ilişkiler ile bu teknolojik gelişmeleri keşfedebileceği gibi casusluk ile de bu bilgilere erişebilmektedir (Urhal, 2009).

vi. Siber İstihbarat; veri ve bilgi sisteminin ön plana çıkarıldığı ve elektronik dijital sistemlere hâkim olma stratejisinin kullanıldığı farklı bir istihbarat alanıdır. İletişim çağının oluştuğu 21.yüzyılda maliyet açısından düşük olması ülkelerin bu tür istihbarat alanında başarı arzulamasını tetiklemektedir. Bilgi işlem teknolojisi ile açık ve kapalı kaynaklara ulaşılarak veri ve bilgi sistemlerinin tahribatı amaçlanan istihbarat türüdür (Borum, 2015).

2.3. Küreselleşme Sürecinde Güvenlik ve İstihbarat

Ulusların, toplumların ve bireylerin kurmuş oldukları ilişki bağları teoriler altında incelenerek sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmaların, temel noktası ise gücün dağılımı ve kullanımı üzerine yapılmaktadır. Genellikle güç kavramı, siyaset biliminde realizm ile özdeşleştirilmiş olmasına rağmen çeşitli uluslararası teorilerin sunmuş oldukları karşıt görüşler de yine güç üzerinden açıklanabilmektedir. Hans Morgenthau uluslararası politikanın temel amacını güç arayışı ve güç mücadelesi olarak ele almaktadır. Güç mücadelesi paydaşlar üzerinden açıklanmasına rağmen uluslararası politikada belirleyici olduğu varsayılan ulusal kavramının, tam olarak gücün ne olduğunu tanımlamada yeterli olamadığı düşünülmektedir. Bu yüzden gücün, kullanım şekline ve unsurlarına göre tanılandırılmasının gerekli olduğuna dair görüşler literatür içerisinde yer almaktadır (Özdemir, 2008). Uluslararası sistem içerisinde gücün kullanımı, paylaşımı ya da tek elde toplanılması gibi durumlardan etkilenerek sistem içerisinde tek bir hâkim gücün oluşmasına müsaade edilebilmekte ya da edilememektedir ancak güç unsurlarına sahip olmanın mutlak gücü getirememe durumu da bulunabilmektedir çünkü güce sahip olma durumunun yanı sıra siyasi iradenin gücü kullanım niyeti de önemlidir (Korkmaz, 2021). Paydaşların hâkim oldukları güç ise diğer karşıt paydaşlar arasında bir tehdit unsuru olarak görülebilir. Bu ikili ilişkiler ise "güvenlik ikilemi" yani paydaşların, kendi güvenliğini sağlamak amacıyla ürettiği politikaların diğer paydaşlar tarafından tehdit unsuru olarak görülmesi durumunu oluşturmaktadır (Yalçın, 2018). Bu ilişkiler dinamiği ise küreselleşme ile

değişerek güvenlik kavramının; tanımının, rol ve fonksiyonunun zaman içinde değişmesine neden olarak üzerinde yoğunlaşılması gereken bir kavram haline getirmektedir.

Küreselleşme sonrası ise güvenliğin, devlet boyutunda tanımlanmasının ötesine geçilerek devlet-altı paydaşlardan birisi olarak bireyi ve çeşitli ekonomik, sosyal, kültürel, etnik ve dini toplumsal grupları ön plana çıkardığı görülmektedir. Bu yüzden üretimin, piyasaların, paranın ve sermayenin küreselleştiği dünyada, materyalist bir zenginlik algısı ve tüketim imkânının bolluğu gibi birçok alanda yaşanılan gelişmeler hayat kalitesini arttırmaktadır (Erdoğan, 2013). Siyasi, sosyal, kültürel ve birçok alanda yaşanan gelişmeler ülkelerin ulusal güvenlik ve savunma konseptinde de değişimlere neden olabilmektedir. Nitekim 21.yüzyılda paydaşların çıkarları doğrultusunda minimum maliyet ve maksimum fayda algısının sonucu olarak ekonomik istihbarat kavramı ortaya çıkmaktadır.

Ekonomik istihbarat kavramının, 21.yüzyıl güncel yapı ve ilişkilerinde ön plana çıkarılıyor olmasına rağmen tarihsel kökleri çok daha eskilere dayandırılmaktadır. İstihbaratın değişen yönü, veri ve bilgi siteminin önemi, küreselleşmenin getirmiş olduğu yenilikler ve değişimler doğrultusunda ön plana çıkmaya başlamaktadır (Yalçın, 2018). Tarihsel süreç içinde ekonomik istihbarat faaliyetleri bir casusluk aracı olarak da kullanılmasına rağmen esasında veri ve bilgiye erişim sonucu ortaya çıkan analiz çalışmaları olarak da değerlendirilmektedir. Devletler, özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası diğer devletlerin askerî anlamdaki yetkinlikleriyle birlikte ekonomik yönleriyle de ilgilenmeyi tercih etmiştir. Özellikle 18-21.yüzyıl arasında devletlerin güvenlik politikalarında sert güç uygulamayı tercih etmesi ve bu sert gücün birincil aracı olarak askeri operasyonlar uygulaması, devletlerin ekonomik yapısı üzerindeki maliyet açısından zorlayıcı bir sürece yönlendirebilmekteydi. Bu yüzden 21.yüzyılda yaşanan gelişmeler ve bilgi eksenli değişimler doğrultusunda istihbarat çalışmalarının da veri ve bilgi odaklı değişim süreci yaşadığı düşünülmektedir (Ekren & Çınar, 2023).

Son yıllardaki önemli küresel gelişmeler, siyasal, ekonomik ve sosyal alandaki büyük değişimler, ticarî ve finansal verilerin kısmen ilan edilmesi ve bilgi teknolojilerinin hızla gelişimi ekonomik istihbarat çalışmalarını hızlandırmaktadır (Urhal, 2009). Güncel dönemde paydaşların ekonomik istihbaratı üç amaç doğrultusunda uyguladığı düşünülmektedir. Bu amaçlar sırasıyla;

- ✓ Geleneksel (ekonomik analizlerin devamı)
- ✓ Ekonomik rekabet (paydaşların sistem içerisinde sürdürülebilir olma arzusu)
- ✓ Yeni tehlikelere karşı mücadele (sürdürülebilir sistem)

2.4. Ekonomik İstihbarat Açısından Değerlendirme

İnsanlığın yaşamsal döngüsü ile ekonomi ve siyaset gibi disiplinler de beraberinde oluşmaktadır. Bu disiplinlerin geçmişinin insanlık tarihi kadar eski olması esasında disiplinlerin, paydaşların tercih ve öncecilikleri doğrultusunda eş zamanlı etkileşim içerisinde değişebileceğini göstermektedir. Bu süreçte sistem içerisinde yer alan en küçük paydaş olarak bireyler, henüz toplum olgusuna dahi kavuşmadığı dönemlerde siyaset, ekonomi ve bu iki disiplinin bir sonucu olarak güvenlik algısını şekillendirmektedir. Güncel dönemde ise paydaşların tercih ve öncelikleri dikkate alındığında gelişen ve değişen dönemsel koşullar çerçevesinde paydaşlar, sahip oldukları maksimum faydaya erişme mekanizmasıyla beraber makroekonomik sistemin sahip olduğu rol ve fonksiyonları da değiştirmektedir.

Zaman içinde toplumsal algıların oluşması; güvenlik, istihbarat ve strateji kavramlarının aralarındaki ilişkilerinin önemini daha somut hale getirmiştir. Güvenlik kavramı, paydaşların çıkarlarını tehdit edebilecek her türlü unsurlulardan korumak adına uygulamayı tercih ettiği strateji bütünü olarak görülmektedir. Özellikle küreselleşme kavramının hâkim olduğu 21.yüzyılda paydaşların talep ve beklentilerini, değişen ve gelişen dünyadaki kurallar ve normlara uyumlu hale getirme sürecinin son dönemlerde önem arz etmesi nedeniyle paydaşlar, güvenlik ve strateji ağırlıklı bir yol izlerken, bu süreci de minimum maliyetle yönetmek için kaliteli istihbarat çalışmaları gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Makroekonomik bir perspektifte sürecin incelenmesi halinde gelişmiş ve yükselen ekonomilerde; strateji, güvenlik ve istihbaratın, ulusal ekonomik güvenlik ve savunma konsepti altında birleşerek değerlendirildiği söylenebilir. Ulusal ekonomik güvenlik ve savunma konsepti perspektifinde ise 21.yüzyılın getirileri dikkate alındığında makroekonomik yapı ve ilişkiler sisteminde yer alan paydaşların, veri ve bilgi odaklı ekonomik dönüşüm doğrultusunda uygulama mekanizmalarında farklılaşarak ekonomik istihbarat faaliyetlerini ön plana çıkmaktadır. Ekonomik istihbarat faaliyetlerinin, kurumsal yapılanmaya yönelmesi ise paydaşların sahip oldukları değerleri doğru anlamlandırma ve yönetme konusunda sevk ve idareyi kolaylaştırıcı bir mekanizma olmaktadır.

21.yüzyıl ekonomisinde küreselleşmenin etkisindeki değişim ve dönüşümün, öncesinin ve sonrasının dikkate alınması; paydaşların tercih ve önceliklerindeki değişimin yönünü anlamlandırma sürecinde, ekonomik otoritelerin uygulaması gereken yol ve yöntemlerin öngörülebilir kılarak dinamik bir makroekonomik perspektif oluşturmadaki katkısını artıracaktır. Özellikle teknolojik gelişmelerin; siyaset, ekonomi ve sosyoloji gibi birçok alana

etkilerini yansıtmasıyla yeni dönemde içerisinde veri ve bilgi sisteminin kaliteli kullanım kapasitesinin, makroekonomik perspektife yönelik önemli etkisi bulunmaktadır. 21.yüzyılda makroekonomik yapı ve ilişkiler sisteminde, veri ve bilgi sisteminin de rol ve fonksiyonundaki önem artışı paydaşların tercih ve önceliklerinin belirlenebilmesi sürecinde aktif rol üstlenmektedir. Yeni dönemde oluşan süreçler göz önüne alındığında ise kurumsal ekonomik istihbaratın; paydaşların rol ve fonksiyonunu, tercih ve önceliklerini şekillendirme adına önemli bir mekanizma olarak ön plana çıktığı görülmektedir.

Tüm bu kavramların güvenlik politikasının bileşenleri olarak dikkate alınması, ekonomik istihbaratı oluşturan veya paydaşların bu alana yönlenmesine neden olan döngüsel bileşenler olarak iş ve işlemleri kolaylaştırabilir. Kurumsal ekonomik istihbarat uygulama sürecinde paydaşlar, hedeflediği yol ve yöntemi sahip olduğu veri ve bilgi kapasitesine göre şekillendirmektedir. Bu noktada güvenlik politikasının bileşenleri ekonomide yer alan paydaşların tercih ve öncelikleri ile yakından ilişkilidir. Makroekonomik yapı ve ilişkiler sisteminde yer alan paydaşların temel düzeyde hedefleri ve hedeflerine yönelik politikaları bulunmaktadır. Paydaşların ekonomik sistem içerisindeki politikaları ise olası bir tehdit durumunda değişiklik göstererek güç elde etme arzusu doğuracaktır ki tehdit tanımı; paydaşların sahip olduğu rol ve fonksiyona göre değişiklik gösterecektir bu yüzden de tehdide yönelik güç algısı da paydaşların sahip oldukları rol ve fonksiyona göre değişecektir. Örneğin basit düzeyde bireylerin, enflasyon oranlarının yüksek olduğu bir ekonomik ortamda sahip oldukları politikaları, maksimum faydaya erişmek olacağından dolayı sahip oldukları rol ve fonksiyonlarını kendi rasyonel çıkarlarının doğrultusunda kullanmayı tercih edeceklerdir. Daha spesifik bir örnekte ise; ev sahibi olan bireyler, yüksek enflasyon olduğu veya olabileceğini düşündüğü ekonomik ortamda kira fiyatlarını enflasyonun üzerinde artırmayı seçerken farkında olmadan enflasyonist artışının gelişmesine katkı sunabilmektedir. Bir diğer basit örnekte ise marketteki katalogları daha sıkı takip eden vatandaş ise tüketimin çok üzerinde bir stoklama ile sonraki süreçte maddi külfetten kurtulmayı isteyebilir. Bu örnekler dikkate alındığında ise güvenlik politikasının bileşenlerinin döngüselliği olarak paydaşların sahip oldukları güç doğrultusunda eyleme geçebilme kapasitesini şekillendirdiği söylenebilir. Ancak paydaşlar uygulamayı tercih ettiği her yeni eylem planında ise yeni ve farklı çıkar noktalarına ulaşabilecektir. Bu yüzden farklı çıkarlar, farklı politikalar oluşturarak başlangıç düzeyini tamamen değiştirerek basit örneklerde de görüldüğü gibi öngörülemeyen bir ekonomik ortam yaratmaktadır. Kurumsal ekonomik istihbarat sisteminin uygulanması ise paydaşların, döngü içerisinde kalmış olduğu bu süreci daha öngörülebilir ve uyumlu bir şekilde yürütülmesine katkı

sunmaktadır. Böylece kurumsal ekonomik istihbarat sistemi, paydaşları yönlendirme sürecinin de sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlayacağı için makroekonomik sistemde olası bir kırılganlık alanının gelişmesini veya var olan kırılganlık alanının derinleşmesini engelleyebilecektir.

3. VERİ VE BİLGİ SÜREÇLERİNİN EKOSİSTEMİ

3.1. Bilgi Ekonomisi Kavramı

Ekonomik yapı ve ilişkiler sistematiği içerisinde yer alan paydaşlar olarak birey ve toplum zaman içinde tercih ve öncelikleri doğrultusunda farklılaşmaya yönelmektedir. Bu farklılaşma biçimlerinden birisi ise üretim faktörlerinde gerçekleşmektedir. Genellikle toplumsal sistemler, maddi üretim koşulları doğrultusunda üretimlerine en çok katkı sunan faktör hangisi ise onun etrafında bir yapı oluşturmayı tercih etmektedir (Zaim, 2005). Bu doğrultuda küreselleşme sonucu makroekonomi ve mikroekonomi düzeyde gözlenen değişimler, üretim faktörleri üzerinde de farklılaşmalara neden olduğu için toplum nezdinde sanayileşme sonrası baş gösteren farklılaşma sayesinde 1970'ten itibaren çeşitli ekonomi ve toplum odaklı tanımlar oluşturmaktadır.

Tablo 1.İkinci ve Üçüncü Dalga Ekonomilerinin Karşılaştırmalı Analizi

DİNAMİKLER	İKİNCİ DALGA	ÜÇÜNCÜ DALGA
Üretim Unsurları	Toprak, emek, sermaye	Bilgi, veri, imaj, kültür, değer
Üretim ve Ürün Yapısı	Maddi varlık	Maddi olmayan varlık
Emek Yapısı	Seri üretim, kitle üretimi	Esnek teknoloji ve bunun sonucu olarak bireyselleşme
Yenilik	Seyrek	Sürekli
Ölçek	Büyük	Küçük
Organizasyon	Dikey, bürokratik, uzun vadeli	Faaliyet bazlı, ağ örgütler, esnek, anti-bürokrat
Altyapı	Nakliye odaklı	İletişim odaklı
Hız	Sıralı ve adım adım mühendislik	Eşanlı mühendislik
Sosyo-Politik ve Ekonomik Yapının İlişkileri	Güçlü devlet, aşırı kentleşme, ekonomik çatışmaların önemliliği, çoğunluğun egemenliği, yapay ve dolaylı demokrasi	Etkin devlet, kent dışına çıkma ve yayılma, sosyo-politik düzenlemenin önemliliği, azınlığın önemsenmesi, koalisyonlar ve doğrudan demokrasi

Kaynak. (Baş, 1998)

1978 yılında ABD ekonomisinin sosyal hasılasının büyük bir oranını bilgi-iletişimin oluşturmasından sonra yeni bir kavram olarak; Mchlup'un *"bilgi ekonomisi",* Rolf Dahdendorf'un *"post-kapitalizm",* ve Amital Etzion'in *"post-modern"* kavramları öne sürülmüştür (Porat, 1978). Bu kavramsallaştırmalar, esasında toplumun yeni bir boyuta ulaşarak veri ve bilgi odaklı üretim sürecinin kullanıldığı yani bilgi toplumunun oluşumunun başlangıç noktasını göstermektedir. Bilgi toplumunda, ekonomik faaliyetler içerisinde teknolojinin getirmiş olduğu yenilikler, veri ve bilgi sisteminin ağırlık kazanmasından dolayı

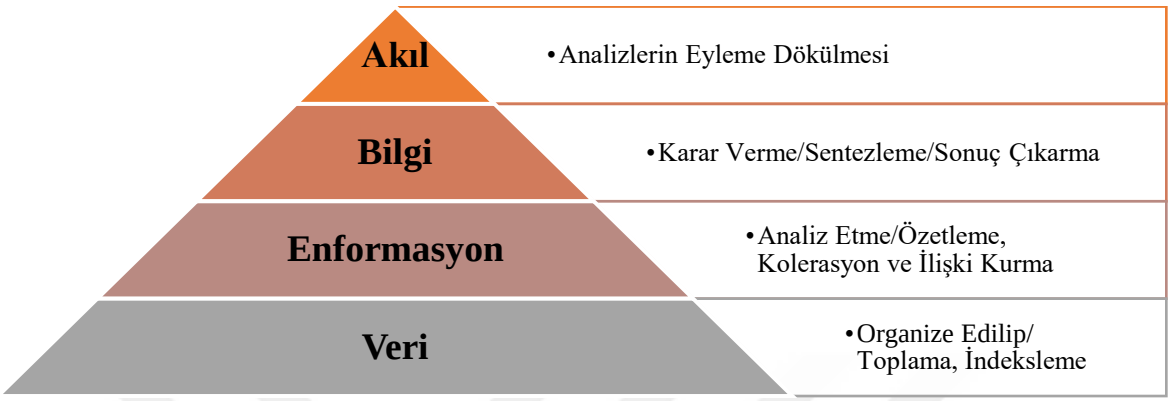
ülkelerin sınırlarının saydamlaşması ve bölgesel gruplaşmaya dayalı bütünleşmelerin yaşanmasını muhtemel kılmaktadır. Tüm bu gelişmelerin bir sonucu olarak ise bilgi toplumuna sahip olan ülkelerin beşerî sermaye alanındaki gelişmeleri de doğru orantılı şekilde ilerlemektedir (Koza, 2008). Bilgi ekonomisi, karmaşık bağlarla oluşan bir sistemde teknolojilerin olumlu etkilerinin hem ev hem iş alanlarında hissedildiği yeni ekonomik yapı ve ilişkiler sistemi olarak dile getirilmektedir. Bilgi ekonomisinde, ekonominin odak noktası; piyasa, kurum ve mekanizmalardaki değişim ve dönüşümdür (Özcan & Barca, 2008). Bilgi ekonomisi bazı tanımlara göre yüksek teknoloji sonucu artan milli gelir ya da bilgi işçilerinin kolaylıkla uyum sağladığı uyum programının sonucu olan bir ivme olarak ifade edilmektedir (Neef, 1998).

Bilgi ekonomisinin ortaya çıkış serüveni, Lash ve Urry (1987) tarafından liberal kapitalizm döneminde imalat sektörünün büyümesi, bankalar ve sektörler arasındaki bağların artması sonucu devlet kapitalizminin ortaya çıkması ve gelişmesi üzerinden incelemektedir. Bu süreçte ise düzenli piyasa olgusu sanayinin, bankacılığın ve ticari sermayelerin, merkezileşmesi ile kapitalizmin örgütlü yapısının bozulması sonucu bilgi ekonomisinin oluştuğu düşünülmektedir. 21.yüzyılda ise bilgi ve ekonomi ayrılmaz bir hal alarak üretim, tüketim, mal ve hizmet bileşenlerinin içinde yer alan önemli bir unsur haline dönüşmüştür. Bu perspektiften incelemeler yapıldığında bilgi ekonomisi, birçok paydaşı beraberinde etkileyerek bu paydaşların, tercih ve önceliklerinde de değişime neden olmaktadır. Özellikle işletmeler uygulamaları içine dâhil etmek amacıyla entelektüel sermayenin önemine istinaden yeni yöntemler belirlemeyi seçmektedir. Bu değişim ve dönüşümün işletmeler üzerinde yaşanıyor olması ise rekabet ortamının da değişime uğraması ile ilişkilendirilmektedir (Türk, 2003). Bu durumun nedeni ise küreselleşmenin yaşanması ile bilgi bazlı ürünler ön plana çıkarılırken bu ürünlerin diğer paydaşlara sunulması sürecinde de bilginin ön plan olmasıdır. Bilgi ekonomisi, diğer ekonomik sistemlerden farklı olarak işletmelerin rekabet kapasitesini artırabilme adına ekonominin içine birincil faktör olarak bilgiyi yerleştirmesinden dolayı ayrışmaktadır (Koza, 2008).

3.2. Veri, Bilgi ve Enformasyon Sistemlerinin Yapısı ve Özellikleri

Bilgi hiyerarşisi; veri, enformasyon, bilgi ve akıl şeklinde sıralanırken teknik kapasite olarak da toplama, düzenleme, özetleme, analiz, sentez ve karar alma şeklinde sıralanmaktadır. Veriden, akla kadar uygulanan süreç içerisinde zihinsel birtakım faaliyetler bulunmaktadır. Bu süreç içerisinde elde edilen veriler toplanıp düzenlenmekte ve anlamlı bir yapı haline

dönüştürülmektedir. Sonrasında özetlenerek analiz edilmekte ve sentezlenerek bilgi haline getirilmektedir. Son olarak bilgi haline gelen enformasyon karar alma aşamasını tamamlayarak akıl/eylem haline dönüşmektedir. Bu sürecin tamamı ise bilgi hiyerarşisi olarak adlandırılabilir.



Şekil 10. Bilgi Hiyerarşisi
Kaynak. (Koza, 2008)

3.2.1. Veri Kavramı

Veri; hali hazırda ham (işlenmemiş) sayı, sembol, harf gibi ifadelerden oluşan ancak tek başına bir anlam ifade etmeyen kavramlardır. İstatistikte ise veri; yorumlamak ve sunulmak amacıyla toplanmış, çözümlenmiş ve özetlenmiş verileri ifade etmektedir. Veriler genellikle ölçüm, deney ve gözlem gibi yöntemlerin kullanılması sonucu elde edilmektedir. Veriye olan erişim veya elde ediş şeklinde göre nicel ve nicel iki ayrım altında sınıflandırılmaktadır. Genellikle sayısal veriler "nicel", sayısal olmayan veriler ise "nitel" olarak ayrıştırılmaktadır. Nicel veriler, sayım yolu gibi yöntemlerle toplanıp matematiksel ifadelere dönüştürülmektedir. Nitel veriler; nominal veriler, anlamlı sıralamaya tabi olmaksızın, ordinal veriler ise anlamlı şekilde sıralanarak yazı ile ifade edilmektedir (Gülseçen, 2013).

3.2.2. Enformasyon Kavramı

Enformasyon, verinin işleme tabi tutulduktan sonra daha kapsamlı bir anlam bütünlüğüne ulaşarak bir içeriğe ve amaca sahip olmasıdır. Daha geniş anlamda enformasyon, verinin nicel veya nitel olduğu fark etmeksizin, elde edilen verilerin sıralama, gruplandırma gibi bir dizi işlemden geçirilmesi sonucu ortaya çıkan anlam setidir (Gülseçen, 2013). Enformasyon genellikle karar verme sürecinde yöntemler sonucu işleme tabi tutulan veriler ışığında ulaşılacak sonucu tahmin etme ve işlem yapma adına gereklidir.

Enformasyon sisteminde, her ileti sürecinde olduğu gibi gönderici ve alıcı taraflar bulunmaktadır. Bu çerçevede dikkate edilmesi gereken husus ise enformasyonun amacı olarak alıcının düşünce yapısını değiştirmek ve davranışı üzerinde etki oluşturmak niyetiyle verilerin biçimselleştirilmesi durumudur. Genel itibari ile başarılı bir enformasyon süreci, işlenmiş veri sonucu belirsizlik ortamının kaldırılmasıyla alıcının tercih ve önceliklerini şekillendirmesi neticesinde ortaya çıkabilmektedir (Türk, 2003).

Thomas H. Davenport ve Laurence Prusak (2000) verilerin enformasyona dönüştürülmesi sürecinde şu aşamaları dikkate alır;

- Contextualized: Verilerin hangi amaç doğrultusunda toplanması,
- Categorized: Analize uygun birimleri ve temel bileşenlerin bilinmesi,
- Calculated: Verilerin matematiksel veya istatistiksel olarak analiz edilmesi,
- Corrected: Verilerin hatalardan arındırılmış olması,
- Condensed: Verilerin en yalın şekilde özetlenmesi

3.2.3. Bilgi Kavramı

Bilgi kavramı Latince "ınformatio" yani biçim verme veya haber alma anlamına gelmektedir. Genel anlamda ise düşünme, akıl yürütme, araştırma, deney gibi yöntemlerle elde edilen üründür. Spesifik anlamda ise bilgi, bir amaç uğruna toplanıp organize edilip yorumlanmış ve belli yöntemler doğrultusunda etkin karar alabilmek için anlamlı ve değerli hale dönüştürülmüş karar mekanizmasını etkileyebilen veri şeklidir (Barnatt, 1994). Kısa tanımı ile bilgi, anlamlandırılmış enformasyondur. Literatür tanılamaları sonucunda bilgi, ispatlanarak denenmiş doğru bir inanış ya da düşünce olarak ifade edilmektedir. Literatür tanımlamasına göre bilgini soyut, statik ve beşeri olmayan yönüne dikkat çekilirken, denenebilir ve ispatlanabilir olması açısından bilginin dinamik ve beşeri boyutuna vurgu yapılmaktadır (İbicioğlu & Doğan, 2006).

Küreselleşmenin yaşanması ile değişen ve farklılaşan uluslararası makroekonomik sistem içerisinde bilgi, paydaşlar adına stratejik güç ve vazgeçilmez bir unsur haline gelmektedir. Özellikle yaşanan gelişmelerin küresel ölçekte paydaşlar arasındaki rekabet kapasitesini de farklılaştırarak güçlenmesinden dolayı bilgiye erişim ve bilgiyi kullanma süreçleri önemli bir hal almaktadır. Bu sebepten dolayı bilgiye erişim sürecinin sonunda oluşacak karar verme

süreci, her bir kararın istenen bir sonuç doğrulabileceği gibi karar vericiyi istenmeyen durumlarla da karşı karşıya bırakabilme ihtimali bulunmaktadır.

Tablo 2.Açık ve Örtülü Bilginin Özellikleri



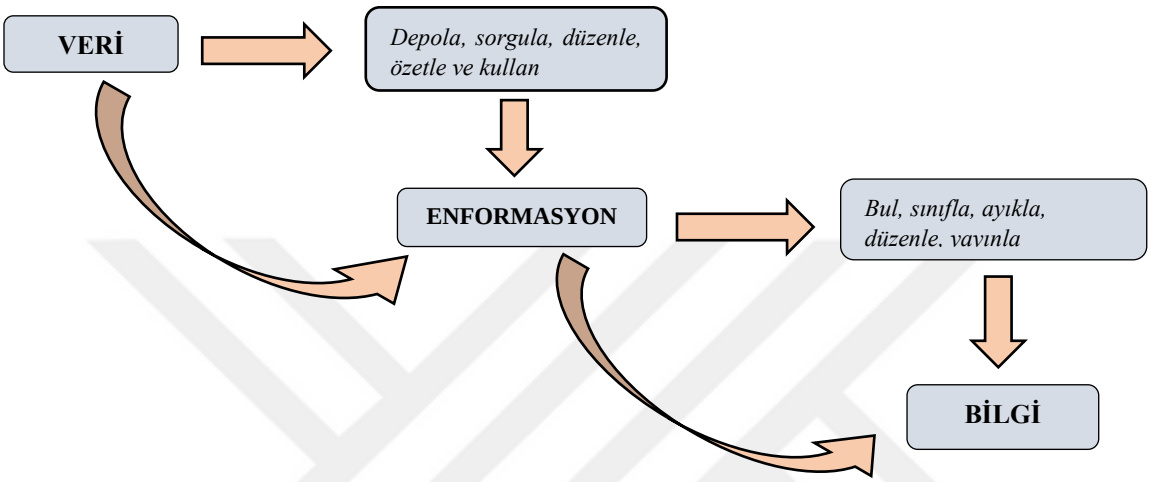
Kaynak. (İbicioğlu & Doğan, 2006)

Bilgi, yapısı veya erişiminden kaynaklanan sebeplerden dolayı çeşitli alt kollara ayrılabilen bir kavramdır. Bu ayrımlar geniş bir şekilde "açık bilgi" ve "örtülü bilgi" olarak ikiye ayrılmaktadır. Açık bilgi, görsel veya işitsel yöntemlerle kolayca erişilebilen ve kolayca aktarılabilen bilgi çeşididir. Açık bilgiler sahip olduğu kolaylıklardan dolayı kod ve/veya sembollerin içerisine de dâhil edilebilmektedir. Özellikle küreselleşmenin yaşandığı dönemlerde yaygınlık kazanan bilgisayar ve teknolojik gelişmeler sayesinde açık bilgiye erişim daha da kolaylaşmaktadır (Neef, 1998). Örtülü bilgi, açık bilginin tam zıttı olacak şekilde sahip olduğu yapıdan dolayı erişimi oldukça zordur. Örtülü bilgiye erişimin zorluğundan kaynaklı olarak herhangi bir şekilde bilgiyi şifrelemek, sembolize etmek de oldukça zordur. Bu zorluğunun en temel nedeni ise örtülü bilginin bir tecrübe birikimi, eylem ve deneyim merkezli yapıya sahip olmasından kaynaklıdır. Örtülü bilgi, küreselleşme ile farklılaşan yapı ve ilişkiler sisteminde paydaşlar adına rekabet kapasitesini artırabilecek avantajlara sahip olmasına rağmen paydaşların, bu bilgiye olan erişim zorluğundan dolayı güçlük yaşadığı da söylenebilir.

3.3. Bilgi Sisteminin Yönetimi ve İşletilmesi

Veri, enformasyon ve bilgi sisteminin yönetimi ve işletilmesi durumu bilgi hiyerarşisi üzerinden incelenmektedir. Bilgi hiyerarşisi; kendi içinde veri, enformasyon, bilgi şeklinde sıralanırken bu işlemlerin sonucu olarak eylem ortaya çıkmaktadır. Veri, enformasyon ve bilgi sistemindeki süreçte akıl ön planda tutulmaktadır. Veri, enformasyon ve bilgi süreci içerisinde

veriler toplanarak, düzenlenerek ve anlamlı bir topluluk haline getirilerek yeni bir boyut olarak analiz sürecine geçilmektedir. Analiz sonrasında ise elde edilen bulgu sentezlenerek bilgi haline gelmektedir. En son aşamada ise analiz edilerek karar alma aşamasına gelen enformasyon ortaya bilgi kavramını çıkarmaktadır. Elde edilen bilgilerin doğrultusunda ise paydaşlar sahip oldukları rol ve fonksiyonu, tercih ve önceliklerini de dikkate alarak eylem aşamasına geçmektedir (Zaim, 2005)



Şekil 11. Veri, Bilgi ve Enformasyon Sisteminin İşletilmesi
Kaynak. (Aksan, 2020)

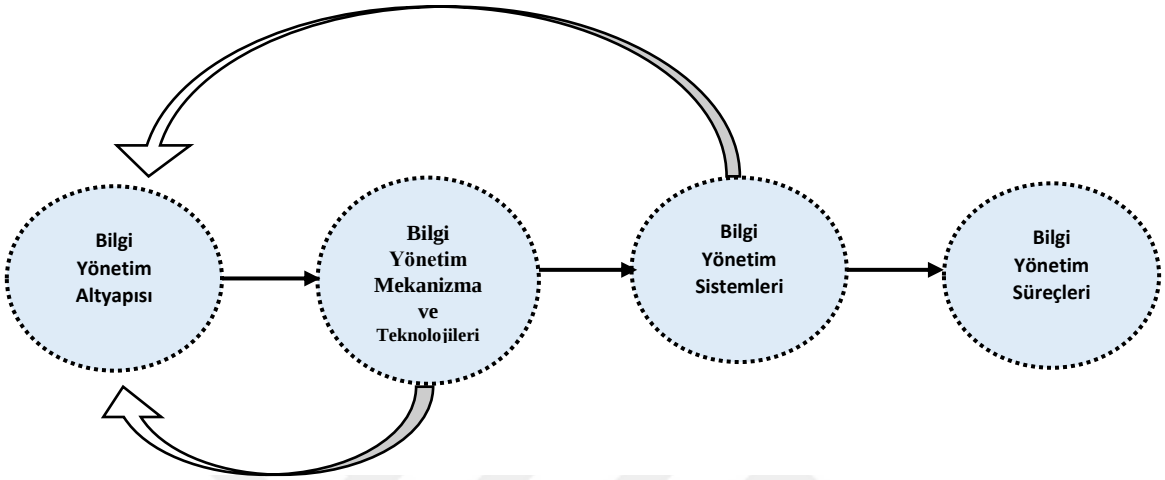
Veri, enformasyon ve bilgi sisteminin işletilmesi ve yönetilmesi, küreselleşme olgusu ile oluşan rekabetçi ortamda paydaşların, ön plana çıkarak maksimum fayda elde edebilmesi ve sürdürülebilir bir rekabet içinde yer alabilmesi açısından önemlidir. Rekabet ortamında sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için paydaşların uygulamış olduğu veya uygulamayı istediği bu süreç, bilgi yönetimi olarak ela değerlendirilmektedir. Bilgi yönetimi sürecinde paydaşlar, temel ilkelerini kararlaştırıldıktan sonra ayrıntılı yaklaşımları ve planları oluşturabilmek için veri, enformasyon ve bilgi sürecini takip etmektedir (Barutçugil, 2002).

Bilgi yönetimi, paydaşların tercih ve önceliklerinin belirlenmesi ve/veya yine aynı paydaşların hedefleri doğrultusunda hareket ederek sarf edilen maliyetten daha fazla fayda edinmesini sağlayan uzun soluklu bir süreçten oluşmaktadır. Veri, enformasyon ve bilgi süreci, bu kapsamda incelendiğinde tek bir çatı olarak bilgi yönetimi altında değerlendirilebilir. Bilgi yönetiminin aşamaları Koza (2008) çalışmasında olduğu gibi şu şekilde sıralanmaktadır;

- ✓ Bilginin keşfi
- ✓ Bilginin elde edilmesi
- ✓ Bilginin paylaşılması

- ✓ Bilginin uygulanması

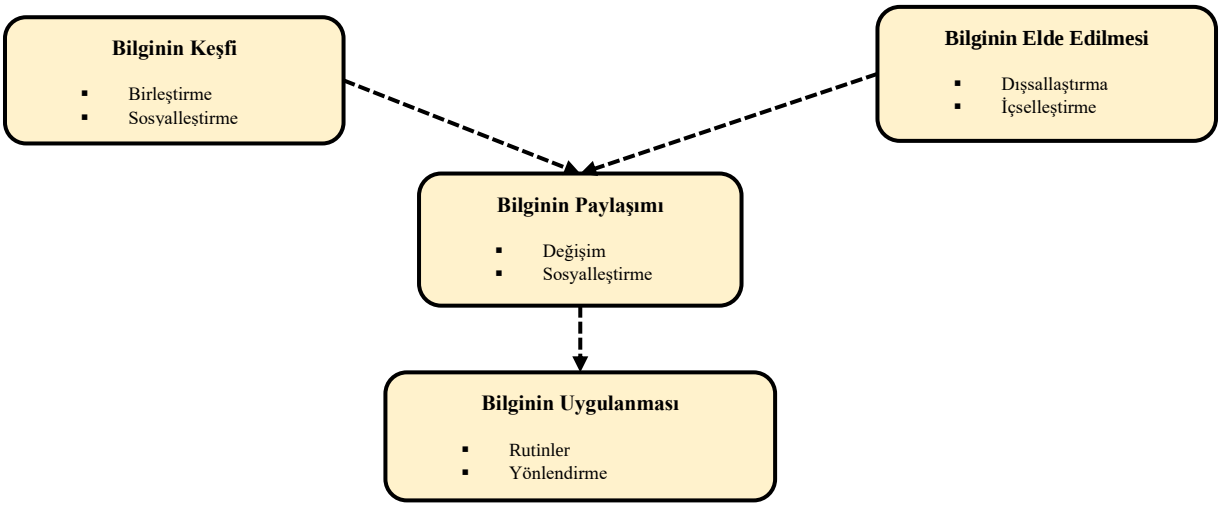
Bu süreç, paydaşların minimum maliyet ile maksimum faydaya ulaşmasını sağlayabilecek önemli aşamaları barındırmaktadır. Bu sürece ek olarak ise bilginin yönetimine olanak tanıyan yollar veya yöntemler bulunmaktadır. Bu yol ve yöntemler ise şu şekildedir;



Şekil 12. Paydaşların Bilgi Yönetim Ağı
Kaynak. (Gülseçen, 2013)

3.3.1. Bilgi Yönetim Süreçleri

Bilginin keşfedilmesi ve uygulanması sürecinden başlayan yani veri ve enformasyon çalışmalarını barındıran ve sonuç olarak eylem aşamasına yönlendiren süreçleri kapsamaktadır.



Şekil 13. Bilgi Yönetim Süreci
Kaynak. (Nonaka & Takeuchi, 1995)

i. Bilginin keşfi; veri ve enformasyon, derleme/düzenleme çalışmalarının sonunda elde edilen ya da analiz öncesi açık veya örtülü bilgi ile ulaşılan süreç bilgi yönetimi hiyerarşisinin başlangıcını oluşturmaktadır. Örtük bilginin elde edilmesi sosyalleştirme, açık bilginin elde edilme süreci ise birleştirme ile gerçekleşmektedir. Birleştirme süreci, var olan açık bilgilerin veri ve enformasyon çalışmalarının sonunda karmaşık yapı ve ilişkiler sisteminin oluşması sürecini kapsamaktadır (Nonaka & Takeuchi, 1995). Örneğin veri madenciliği çalışmaları ile açık bilgiler arasındaki ilişkilerin incelenmesi sonucu yeni bilgi çemberi oluşturması sürecinden bahsedilebilir. Örtük bilgi süreci olan sosyalleştirme ise paydaşların sahip olduğu soyut bilgilerin transfer edilmesidir.

ii. Bilginin elde edilmesi; içselleştirme ve dışsallaştırma iki alt süreç bulunmaktadır. Dışsallaştırma, örtük bilgiyi açık bilgi haline dönüştürme çalışmasıdır. Dışsallaştırılan bilgiler belge ve doküman haline dönüştürülür böylece açık bilgi formatı halini alarak düğer paydaşlara sunulabilir (Alavi & Leidner, 2001). Örneğin bir proje toplantısında elde edilen bilgilerin belge haline dönüşmesidir. İçselleştirme ise dışsallaştırmadan farklı olacak şekilde açık bilgilerin örtük bilgi haline dönüşmesini içeren tersine bir süreçtir. Örneğin bir proje sunumu için yapılan hazırlık sonrası ekiple paylaşım sürecidir.

iii. Bilginin paylaşımı; açık ve örtük bilgilerin gerekli analizler ve çalışmalar sonucunda paydaşlara aktarılacak hale gelmesi sürecini kapsamaktadır. Bu süreç paydaşların rekabet kapasitesini artırma açısından da önemli bir konumda bulunmaktadır. (Jensen & Meckling, 1992)

iv. Bilginin uygulanması; paydaşların veri, enformasyon ve bilgi süreci sonunda elde etmiş oldukları sonuçlara göre tercih ve öncelikleri doğrultusunda eyleme geçme sürecidir. Tüm bu veri, enformasyon ve bilgi sürecinin performansı, doğrudan bilginin maksimum fayda ile uygulama sürecine geçişinin belirleyicisi olmaktadır. Bilginin uygulanabilmesi için iki alt süreç bulunmaktadır. Yönlendirme süreci, paydaşların soyut bilgisini kullanarak diğer paydaşların tercih ve önceliklerini etkileme sürecidir. Rutinler süreci ise standartlaştırılmış karar verme sürecidir (Grant, 1996).

3.3.2. Bilgi Yönetim Mekanizmaları ve Teknolojileri

Veri, enformasyon ve bilgi sürecini destekleyen ve bilgi yönetimini kolaylaştıran araçlar, bilgi yönetim mekanizmaları şeklinde ifade edilmektedir. Bu mekanizmalar, bilgi yönetimi altyapısı tarafından desteklenerek bilgi yönetim sistemlerini etkin kılabilmektedir. Bazı bilgi mekanizmalarına örnek olarak iş başı eğitim, gözlem yoluyla öğrenme ve hiyerarşik ilişkiler söylenebilir. Bilgi yönetim teknolojilerinin asli görevi bilgi sistemlerini desteklemektir. Genellikle teknolojik gelişmeler doğrultusunda oluşan araçlardan oluşmaktadır (Becerra-Fernandez , Sabherwal, & Gonzalez , 2004). Örnek olarak ise yapay zekâ sistemleri, veri tabanı sistemleri ve karar destek sistemleri söylenebilir.

3.3.3. Bilgi Yönetim Sistemler

Bilgi yönetim teknolojilerinden yararlanılarak desteklenen bilgi yönetim süreci; bilgi keşfetme sistemleri, bilgi elde etme sistemleri, bilgi paylaşım sistemleri, bilgi uygulama sistemleri gibi sistemler ile desteklenmektedir (Becerra-Fernandez , Sabherwal, & Gonzalez , 2004).

3.3.4. Bilgi Yönetim Altyapısı

Bilgi yönetimin gerçekleşmesi için gerekli olan temellerin barındırıldığı ilişkiler sistematiğine bilgi yönetim altyapısı denilmektedir. Bilgi yönetim altyapısının oluşturulması için gerekli olan 5 temel bileşen şu şekilde ifade edilmektedir (Gülseçen, 2013);

- ✓ Örgüt Kültürü
- ✓ Örgüt Yapısı
- ✓ Çalışma Ortaklığı
- ✓ Bilişim Teknolojiler
- ✓ Örgütsel Ortak Bilgi

3.4. Paydaşların Rekabet Kapasitesini Artırmada Bilgi Ekonomisinin Önemi

Makroekonomik yapı ve ilişkiler sistemi içerisinde yer alan paydaşların, zaman içerisinde değişiklik gösterebilen tercih ve öncelikleri bulunmaktadır. Paydaşların tercih ve önceliklerine karşılık bulunabilmesi veya bu tercih ve önceliklerin yönlendirilebilmesi açısından makroekonomik sistem içerisinde; siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel boyutların birbirini etkilediği ve etkilendiği değişimler yaşanmaktadır. Değişimlerin oluşmasını sağlayan en önemli

araç ise teknoloji alanında yaşanan gelişmelerdir. Teknolojide yaşanılan gelişmelerin etki alanları; siyasal, sosyal, ekonomik veya kültürel boyutlardan birisine etki edebilme kapasitesinin bulunmasından dolaylı tüm çarklı sistem içerisinde değişimlerin yaşanabilme ihtimali söz konusudur. Bu doğrultuda teknolojideki gelişmeler dikkate alınarak toplumsal ihtiyaçların getirmiş olduğu yeniliklerin, ekonomik faaliyetlerin temeli olan üretim ve tüketim ilişkisini etkilediği düşünülmektedir. Teknolojinin getirmiş olduğu yeniliklerin daha çok ön plana çıktığı veri, enformasyon ve bilgi sisteminin, paydaşların rekabet kapasitesi açısından önemli olmaya başladığı yeni dönemde, bilgi ekonomisi olarak ele alınan yapı ve ilişkiler değişimi yaşanmaktadır.

Tablo 3. Sanayi Toplumu ve Bilgi Toplumu Farklılıkları

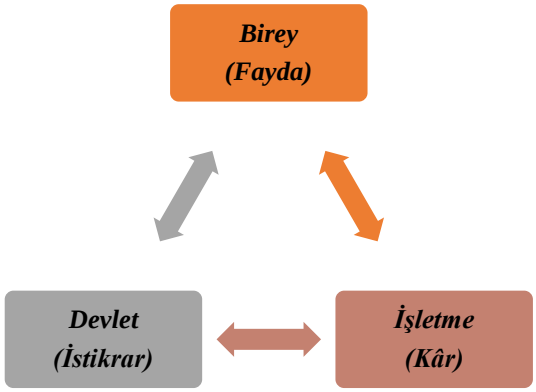
	Sanayi Toplumu	**Bilgi Toplumu**
Ekonomik Sistem	Ulusal Ekonomi	Küresel Ekonomi
	Fiziksel Sermayeye Dayalı Ekonomi	İnsan Kaynaklarına Ve Bilgi Sermayesine Dayalı Ekonomi
	Endüstriyel Organizasyonlar	Bilgi Tabanlı Ekonomi
	Sembolik Kâğıt Para Hâkimiyeti	Dijital Para Hâkimiyeti
Sosyal Sistem	Çekirdek Aile	Birey Merkezli Farklı Aile Biçimleri
	Güvenlik Sağlayıcı Kurumsallaşmalar	Bireysel Yetenekleri Geliştiren Kurumsallaşmalar
	Uyumluluk, Seçkinlik, Sosyal Sınıf	Bireysellik, Çeşitlilik, Katılımcılık
	Kitleleştirilmiş Dönemsel Eğitim	Bireyselleştirilmiş Ömür Boyu Eğitim
Siyasal Sistem	Uluslararası Çatışma ve Polarizasyon	Uluslararası Uyum Ve Küresel Siyasal Entegrasyon
	Merkeziyetçilik	Âdem-İ Merkeziyetçilik
	Ulus-Devlet	Küresel ve Bölgesel Organizasyonlar
	Güvenlik Amaçlı Yönetim	Yurttaş Odaklı Yönetim
Teknolojik Sistem	Mekanik Teknoloji Devrimi	Bilgi Teknolojileri Devrimi
	İşgücüne İkame Eden Makinalar	Beyin Gücüne Destek Bilgisayarlar
	Montaj Hattına Dayalı Üretim Teknikleri	Bilgi ve Yönetim Teknolojilerine Dayalı Yönetim
	Görsel ve Yazılı Basın Yayın Araçlarına Dayalı İletişim	İnternet ve Bilişim Teknolojilerine Dayalı İletişim

Kaynak. (Koza, 2008).

Ekonomik yapı ve ilişkiler sistematiği içerisinde yer alan paydaşlar zaman içinde tercih ve öncelikleri doğrultusunda farklılaşmaktadır. Bu farklılaşma biçimlerinden birisi ise üretim faktörlerinde gerçekleşmektedir. Toplumsal sistemler, maddi üretim koşulları doğrultusunda

üretimlerine en çok katkı sunan faktör hangisi ise onun etrafında bir yapı oluşturmaktadır (Zaim, 2005). Küreselleşme sürecinde oluşan değişimler, ekonominin bilgi odaklı şekillenmesine neden olmaktadır bu yüzden veri, enformasyon ve bilgi sisteminin hem bireyler hem de örgütler için ulaştığı stratejik ve etkili konum sonucunda sosyal, kültürel, ekonomik ve teknolojik bütün unsurlar doğrudan etkilenmektedir. Bilgi toplumunda, ekonomik faaliyetler içerisinde teknolojinin getirmiş olduğu yeniliklerden sayesinde veri ve bilgi sistemini kullanarak ülkelerin sınırlarının saydamlaşması ve bölgesel gruplaşmaya dayalı bütünleşmelerin yaşanması muhtemeldir. Tüm bu gelişmelerin bir sonucu olarak ise bilgi toplumuna sahip olan ülkelerin beşerî sermaye alanındaki gelişmeleri de doğru orantılı şekilde ilerlemektedir (Koza, 2008). Beşerî sermayenin politika setine dönüşmesi ise diğer paydaşların etki alanı içerisinde yer alması anlamı taşımaktadır.

Bilgi ekonomisi, karmaşık bağlarla oluşan bir sistemde yeni teknolojilerin olumlu etkilerinin hem ev hem iş alanlarında hissedildiği yeni ekonomik yapı olarak dile getirilmektedir. Bilgi ekonomisinde, ekonominin odak noktası piyasa kurum ve mekanizmalardaki değişim ve dönüşümdür (Özcan & Barca, 2008). Bu değişim ve dönüşüm paydaşların diğer paydaşlarla olan ilişkilerine etki ederek rekabet unsurunu oluşturmaktadır. Nitekim ekonomik sistem içerisinde yer alan paydaşlar dikkate alındığında; bireylerin fayda odaklı, işletmelerin kâr odaklı ve devletlerinde istikrar odaklı hedef setleri bulunmaktadır. Paydaşların, diğer paydaşlarla rekabet içerisinde olması güncel makroekonomik yapı ve ilişkiler sisteminde veri, enformasyon ve bilgi sisteminin etkili kullanılarak rekabet kapasitesini artırma eğilimine yöneltmektedir.



Şekil 14. Ekonomik Paydaşların İlişkisi
Kaynak. Yazar Tasarımı

Bireylerin, ekonomik sistem içerisinde faydaya ulaşmayı amaçlayan paydaşlardan birisi olduğu söylenebilir. Teknolojik değişimler sonucu bilgi odaklı bir dönüşüm ile oluşan yeni makroekonomik çerçeve, bilgi ekonomisi adında bir sistematik yapı oluşturmaktadır. Bilgi

ekonomisi çerçevesinde oluşan değişimler bireyleri ve bireylerin tercih/önceliklerini de etkilemektedir (Koza, 2008). Bireyler, makroekonomik sistemin en küçük paydaşı olarak ele alındığında aynı zamanda iş gücünü oluşturan bir fonksiyona da sahip olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla bilgi ekonomisinin getirileri iş gücünde de çeşitli etkileri beraberinde oluşturmaktadır. İş gücünde oluşan etkiler ise iki türlü incelemeye tabi tutulabilir. İlk olarak iş gücünün niteliğine dikkat edilir ise ekonomide değişen sistematik yapıya bağlı olarak nitelikli, vasıflı bireye ihtiyaç duyulduğu ve bu doğrultuda eğitime önem verildiği görülebilir. Ayrıca iş gücünün verimliliğinin sürdürülebilir olması açısından iş gücü yaş ortalaması ve mesleki niteliklere de dikkat edilmektedir (Uyanik, 2008). Tüm bu gelişmeler ise genel çerçevede beşerî sermaye kavramıyla açıklanmaktadır. Beşerî sermayeye olan ihtiyaçlar, diğer paydaşların da makroekonomik yapı ve ilişkiler sisteminde sahip oldukları tercih ve önceliklerini doğrudan etkileyebilmektedir. İkinci olarak iş gücünün sektörel dağılımına dikkat edildiğinde teknolojik gelişmelerle beraber üretim/tüketim alanlarının da değiştiği görülmektedir. İş gücü gelişim süreci dikkate alındığında; tarımdan endüstriye, endüstriden sanayiye, sanayiden ise hizmetler sektörüne geçiş yaşandığı görülmektedir (Han & Liang , 1993). Özellikle 21. Yüzyılda hizmetler sektörünün ön plana çıktığı ve buna bağlı olarak da bilgi sektörünün oluştuğu dolayısıyla veri, enformasyon ve bilgi sisteminin ağırlıklı olarak ekonomik sistem içerisinde kullanıldığı bir süreçten bahsedilebilir. Nitekim bu gelişmeler, bireylerin fayda sağlaması açısından beşerî niteliklerinin geliştirilmesi yönünde oluşan ihtiyaçlarının yeni dönemde ağırlık kazandığını göstermektedir.

İşletmeler, ekonomik sistem içerisinde kâr amacı bulunan paydaş türlerinden birisi olarak görülmektedir. Bilgi ekonomisinin yaşandığı dönem içerisinde işletmelerin, maksimumum kâra ulaşabilmesi için rekabet ortamını güçlü yönetebilmesi gerekmektedir. İşletmelerin, rekabet kapasitesini artırabilmesi için bilgiyi elde etmesi ve yönetebilmesi bu süreçte önemli bir rol ve fonksiyona sahiptir. Güncel dönemde bilgiye dayalı üretim sürecinin yaşanması, toplumların kalkınmasında önemli rol oynadığı gibi işletmelerin, toplumlarda yaşanan bu gelişmeleri kendi çıkarlarını maksimize edebilmesi adına yönetebileceği bir sürecin varlığını da beraberinde getirmektedir. Çünkü bilgi, sınırsız olmasına rağmen işletmelerin bilgiye erişimi veya bilgiyi algılayarak anlamlı ve kullanılabilir hale getirmesi sınırlı görülmektedir. Bu yüzden işletmelerin ulusal ve küresel çapta rekabet içinde kalabilmesi veya rekabeti yönlendirebilmesi açısından bilgiyi yönetebilme yetkinliği önem kazanmaktadır (Powell & Snellman, 2004).

Bilgi odaklı çalışma gerçekleştiren işletmeler, geleneksel işletmelerden farklı olarak bilgi işçilerine sahiptir. Bilgi işçileri, genel itibari ile işletmelerin karar mekanizmalarını

iyileştirebilmek adına veri, enformasyon ve bilgi sistemini yönetmekle mükelleftir (Zaim, 2005). Bilgi işletmesine dayalı işletmeler, geleneksel işletmelerden farklı olarak yönetim kademesinin azaltılarak uzmanlığa önem verildiği ve bu duruma ek olarak bireysellikten uzak durarak ekip çalışmasına ağırlık verildiği görülmektedir. Böylece işletmeler, odak aldığı kesimin (müşteri) talep ve beklentilerine bilgi merkezli yaklaşarak hızlı cevap verebilmeyi ve kendi rol ve fonksiyonunu hızlıca değiştirebilmeyi amaçlamaktadır. Bilgi odaklı işletmelerin, sahip olduğu esneklik ve yeni teknolojilere hâkim olma yeteneğini, sürdürülebilir hale getirmesi ise ulusal ve/veya küresel rekabet ortamında krizlere olan dayanaklılığını artırabilme ihtimalinden dolayı rekabetten kopmamayı hedeflemektedir (Toit, 2003). Sonuç olarak bilgi ekonomisi çağında işletmelerin uyguladığı bilgi odaklı çalışmaların birey ve firmaların sosyo-ekonomik yakınlaşmasını da beraberinde getirmektedir. Çünkü bilgiye erişim işletmenin içerisinde yer alan tüm paydaşların yetkinliğini de barındırmaktadır ayrıca işletmelerin uzmanlık alanlarını tercih etmeye başlaması toplumsal olarak beşerî sermayeye olan desteklerinin artış göstermesi anlamına gelmektedir. Bu durumda bilgi ekonomisine sahip olunabilmesi için paydaşların, bir bütün içinde ortak paydada hareket edebilmesi gerekliliğinden de bahsedilebilir.

Devlet, ekonomik sistem içerisinde yer alan en büyük paydaş olarak sınıflandırılmaktadır. Devletin, diğer paydaşlardan farklı olarak istikrar odaklı bir çıkara sahip olduğu söylenebilir. Devletlerin istikrar elde edebilmesi küresel rekabet ortamındaki başarası ile ilişkilidir. Bu başarıyı elde edebilmesi için devletin diğer paydaşlar ile ortak bir noktada hareket etmesi gerekliliği bulunmaktadır. Özellikle 21.yüzyılda bireye veya işletmelere ait bilgi ve beceri dizisine sahip olmanın zorlaşması, rekabeti etkileyen faktörler arasında yer almaktadır. Devletler, bu noktada uluslararası rekabette yer alabilmek için diğer paydaşların destekleyici ve/veya desteklenen bir fonksiyona sahip olmasını da beklemektedir (Godin, 2008). Özellikle devlet, kendisinin ve işletmelerin gerek duyduğu uzmanlıkları elde edebilmek için beşerî sermayeyi güçlendirici politikalar izlemeyi böylece küresel rekabette ayırt edici role sahip olmayı tercih ve öncelikleri arasında bulundurmaktadır. Nitekim, küresel ölçekteki her devletin sahip olduğu rol ve fonksiyondan dolayı bu önceliklerin farklılık göstereceği de unutulmamalıdır.

21.yüzyılda küreselleşmenin etkisi ile homojenleşen bir uluslararası ticari ilişkiler sistematiği bulunmaktadır. Bu ilişkiler sistematiğinde devletlerin bilgi ekonomisi çerçevesinde işletmeleri rekabet ortamında destekleyici unsurlarda bulunması daha muhtemeldir. Devletler özellikle açık veya örtülü bilgiye erişim ile ulusal paydaşlarını küresel rekabet ortamında

destekleyebileceği yeterliliğe sahip olmasından dolayı diğer paydaşlardan rol ve fonksiyon olarak ayrışmaktadır. Çünkü mevcut işletme sayısı ve bu işletmelerin yeterlilik oranları ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile ilişkilendirilmektedir. Bu yüzden küresel rekabet ortamında öne çıkabilmek adına birey, işletme ve devletin ortak paydada hareket etmesi gerekliliğini göstermektedir.

3.5. Ekonomik İstihbarat Açısından Değerlendirme

Ekonomik istihbarat; günün şartlarına uygun olarak veri ve bilgilerin derlenme, usul ve esasları ile değerlendirme ve yöntem kalitesi olarak ele alınma süreci olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik istihbaratta, insan faktörü ön planda olmasına rağmen 21.yüzyılın yeniliklerinin getirisi olarak teknoloji ve insan ilişkilerinin beceriye dönüştürüldüğü bir noktada bilgi ve beceri tandemi oluştuğu görülmektedir. Bu sebepten dolayı ekonomik istihbaratın temel yapı taşlarını oluşturan unsurlar; insan faktörü, teknoloji, veri ve bilgi sistemi olarak ele alınabilir. İlk etapta veri, enformasyon ve bilginin genel yapısını ve aralarındaki ilişki sistematiğini bilmek ekonomik istihbarat sürecinin işletilmesi veya elde edilen sonuçların uygulanma sürecinin anlaşılabilmesi açısından önemli olabilmektedir. Veri, hali hazırda ham (işlenmemiş) sayı, sembol, harf gibi ifadelerden oluşan ancak tek başına bir anlam ifade etmeyen kavramlardır. Enformasyon, verinin işleme tabi tutulduktan sonra daha kapsamlı bir anlam bütünlüğüne ulaşarak bir içeriğe ve amaca sahip olmasıdır. Bilgi, genel anlamda ise düşünme, akıl yürütme, araştırma, deney gibi yöntemlerle elde edilen üründür (Gülseçen, 2013).

Veri, enformasyon ve bilginin tanımlarının dikkate alınmasıyla ekonomik istihbarat sürecinin yürütülmesine dair genel çerçeve kısmi olarak anlaşılabilir. Ancak ekonomik istihbarat esası itibari ile veri, enformasyon ve bilginin; paydaşların ekonomik çıkarlarını maksimize edebilmesi açısından kullanılan bir araç olarak nitelendirilmektedir. Bu kavramların ortaya çıkış noktası ise her dönemin kendine has şartlarının etkisi ile değişen ve farklılaşan ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal ve finansal boyutların bulunmasından kaynaklı olmaktadır. Bu yüzden 21.yüzyılın da kendine has bir şekilde sahip olduğu teknolojik koşullar doğrultusunda bilgi ekonomisi kavramının oluşumunu, şartlarını ve getirilerini/götürülerini bilmek önemlidir. Bölümde ele alınan bilgi ekonomisi başlığı esası itibari ile ekonomik istihbaratı uygulamayı tercih eden paydaşların, bulunduğu çağın özelliklerini kullanabilme kapasitesinin dikkate alınması/tespit edilmesi paydaşlar tarafından arzu edilen çıkarlara ulaşabilmesi için tercih ve önceliklerin belirlenme sürecinde bilgi ekonomisi etkili rol oynayabilmektedir. Bilgi ekonomisi dönemine hâkim olabilmek esasında veri, enformasyon ve bilginin rol ve fonksiyonlarını

belirleyebilirken istihbarat sürecinin de anlaşılmasına katkı sunabilmektedir. Bilgi ekonomisi çağının yaşanması paydaşların ekonomik istihbarata olan ilgisini artırmasına yönelik etkisi de bulunmaktadır. Çünkü paydaşlar arzu ettikleri hedefleri gerçekleştirebilmek, tercih ve önceliklerini şekillendirmek adına tahmin mekanizmasına ihtiyaç duyabilmektedir. Böylece sahip oldukları değerleri ve zaafları analiz ederek ekonomik istihbarat çalışmasının sonunda bir yol haritası oluşturabilme imkânı yakalamaktadırlar.

Veri, enformasyon ve bilgi sisteminin işletilmesi ve yönetilmesi, küreselleşme olgusu ile oluşan rekabetçi ortamda paydaşların ön plana çıkarak maksimum fayda elde edebilmesi ve sürdürülebilir bir rekabet içinde yer alabilmesi açısından önemlidir. Rekabet ortamında sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için paydaşların uygulamış olduğu veya uygulamayı istediği bu süreç bilgi yönetimi olarak ela alınabilir. Bilgi yönetimi sürecinde paydaşlar, temel ilkelerini kararlaştırıldıktan sonra ayrıntılı yaklaşımları ve planları oluşturabilmek için veri, enformasyon ve bilgi sürecini takip etmektedir. Bu süreç, paydaşların minimum maliyet ile maksimum faydaya ulaşmasını sağlayabilecek önemli aşamaları barındırmaktadır. Veri, enformasyon ve bilgi sisteminin işletilmesi ve yönetilmesi hangi amaç ve doğrultuda ilerleyeceği ise ekonomik istihbarat süreci ile ilgilidir.

Küreselleşme sürecinde oluşan değişimler, ekonominin bilgi odaklı şekillenmesine sebep olduğu için veri, enformasyon ve bilgi sisteminin hem bireyler hem de örgütler için ulaştığı stratejik ve etkili konum; sosyal, kültürel, ekonomik ve teknolojik bütün unsurları doğrudan etkilenmektedir. Bilgi toplumunda, ekonomik faaliyetler içerisinde teknolojinin getirmiş olduğu yeniliklerden dolayı veri ve bilgi sistemini kullanarak paydaşların sınırlarının saydamlaşması açık ve örtülü bilgi gruplarının da oluşmasıyla beraber rekabet kapasitesinin alanları farklılaşarak gelişmektedir. Paydaşların rekabet kapasitelerini artırabilmesi için sahip oldukları rol ve fonksiyonları doğrultusunda oluşan hedeflerine yönelik eylem planı sürecinde, paydaşların, güçlü ve zayıf yanlarını tespit etmeleri önemlidir. Veri ve bilgiyi derleme ve değerlendirme kapasitesi ise paydaşların güçlü ve zayıf yanlarını belirleyebilme sürecindeki performansını etkileyen önemli bir unsurdur. Veri ve bilgiyi, derleme ve değerlendirme çalışması karmaşık ilişkiler sistemine sahip olduğu için belirsizlik ve riskleri de beraberinde getirmektedir. Bu noktada ise belirsizliklerin ve risklerin, kurumsal ekonomik istihbarat süreci ile aşılabilecek olması muhtemeldir. Belirsizlik ve risk ortamının kaliteli yönetilememe durumu, kurumsal ekonomik istihbarat sürecindeki veri ve bilgiyi derleme değerlendirme kapasitesini de etkilemektedir. Kısacası kurumsal istihbarat faaliyeti sürecinde bilgilerin, haberin ve belgenin sistematik bir çerçeve içerisinde işlenmesi gerekir aksi durumda önemli bir

haber, doğru bir şekilde değerlendirilmediği takdirde yanıltıcı sonuçlar doğurabilir. Bu yüzden olası bir belirsizlik ortamındaki çalışmaların her iki yönünün de kaliteli yönetilmesi gerekmektedir. Belirsizlik ortamında plansızlık hali ile toplanan veriler, veri enflasyonu oluşturacağı için hedef ve analiz noktasında sapmaların oluşması muhtemeldir. Oluşan sapmalar, analiz sürecini uzatmakla birlikte kesintisiz sürmesi gereken ekonomik istihbarat faaliyetlerini de kesintiye uğratacaktır. Bu durumda paydaşların sahip olduğu rol ve fonksiyonları doğrultusunda uygulamayı tercih ettiği kurumsal ekonomik istihbarat sürecinde oluşan analiz sonuçlarındaki hataların, paydaşların tercih ve önceliklerindeki uygulama alanlarını etkilemesinden dolayı hedeflenen fayda noktasına ulaşılması güçleşmektedir. Bu yüzden her paydaş kendi tercih ve önceliklerini, kendi rol ve fonksiyonuna göre bireysel yönetmeyi tercih etmesi halinde öngörülebilir makroekonomik yapı ve ilişkiler sisteminin oluşması da sekteye uğrayacaktır.

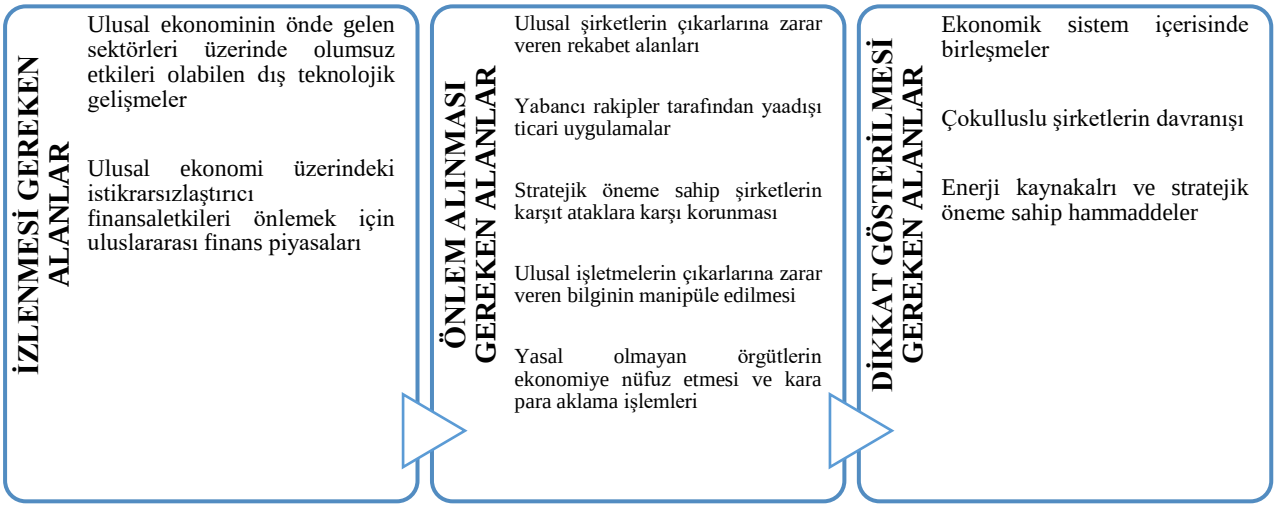
4. EKONOMİK İSTİHBARATIN YAPI VE ÖZELLİKLERİ

4.1. Ekonomik Güvenlik ve İstihbaratın Ortaya Çıkışı

"Ulusal Güvenlik" kavramı 20. yüzyılın siyasal koşullarının bir sonucu olarak ortaya çıkmasına rağmen ilk oluşumun sağlanabilmesi için uygulanan düşünsel temeller daha eski dönemlere dayandırılmaktadır. Bu kavram oluşumunun temelinde ise toplumun ve bireylerin çıkarlarını koruma veya genişletme algısı ile oluşan etkilenen ve/veya etkileyen "güvenlik" faktörü ön plana çıkmaktadır. Güvenlik kavramı, bireysel, toplumsal, ulusal veya uluslararası düzeyde incelendiğinde paydaşlar adına bir politika türü oluşturmaktadır (Birdişli, 2011). Bu perspektif dikkate alındığında güvenlik politikası olarak güç ve çıkar algısı şeklinde iki unsur ortaya çıkabilmektedir. Genellikle de güvenlik kavramı bu iki unsur üzerinde döngüsel bir boyut halinde incelenmektedir.

Bu ilişkiler doğrultusunda ise paydaşlar minimum maliyet ve maksimum fayda elde edebilmeyi ve bu doğrultuda stratejik üstünlüklere sahip olma arzusu ile istihbarat kavramını ortaya çıkarmaktadır. İstihbarat sisteminin oluşumuna dair net bir tarih bilinmemekle beraber insanlık tarihi kadar eski olduğu düşünülmektedir. Küresel sistem içerisinde var olan birçok araç gibi istihbarat sistemi de her dönemin kendi içinde barındırdığı değişkenlere göre şekillenmekte ve uyumlandırılmaya çalışılmaktadır (Miman, 2007). Nitekim 21.yüzyılda teknolojik gelişmeler ve teknolojik gelişmelerin bileşeni olarak bilgisayar/bilgisayar bazlı sistemler; veri, enformasyon ve bilgi süreçli bir yapı ve ilişkiler sisteminin oluşumuna katkı sağladığı görülmektedir. 21.yüzyılın yapı ve ilişkiler sistemi, bilgi odaklı ve bilgiyi merkeze alan sistemler üzerine kuruludur. Bu bilgi merkezli sistem, işletmeler ve devletler için önem arz ederek bu paydaşların, tercih ve önceliklerinde değişikliklere sebep olmaktadır. Bilgi odaklı bu sistemin, en önemli parçası ise üretim faktörlerinin farklılaşmasıdır. Gerçekleşen farklılaşmalar dolaylı olarak paydaşların, tercih ve önceliklerini etkilediği için rekabet kapasitesinde değişimler yaşanmaktadır. Yaşanılan bu değişmeler doğrultusunda bilgi ekonomisi kavramı ön plana çıkarılmaktadır. Bilginin odak alındığı ekonomi modelinde ise paydaşlar rekabet kapasitesini, ekonominin değişen ve dönüşen şartlarına uyumlama gerekliliği duyabilmektedir (Neef, 1998). Paydaşlar, bu gerekliliği sağlayabilmesi açısında 21.yüzyılda ekonomik istihbarat adı altında veri, enformasyon ve bilgi süreçlerini kullanmayı tercih ettiği bir ekonomik yapı ve ilişkiler sistemini uygulamaktadır. Güncel dönemde ekonomik sistem içerisinde yer alan paydaşların çıkaranlarını maksimize etmek ve rekabet kapasitesini artırmak için ekonomik istihbarat kavramı üzerinde yoğunlaştığı söylenebilir.

Tablo 4. Ekonomik İstihbaratın Çalışma Alanları



Kaynak. (Csurgai, 1998)

Ekonomik istihbarat üzerine literatürde bulunan bazı tanımlar ise şu şekildedir;

Briciu, Vrîncianu ve Mihai (2009) çalışmasına göre ekonomik istihbarat, gözlem sanatının ötesinde yer alan bilginin, savunma ve saldırı pratiğidir. Ekonomik istihbaratın amacı ise paydaşların stratejik ve taktik amaçlarına daha iyi hizmet etmek ve diğer alanlar ile ilişkiler ağını güçlendirmektir. Potter (1998) çalışmasına göre ekonomik istihbarat, paydaşların teknik bilgileri içeren finansal, ticari ve hükümet bilgisi gibi ülkesine, nispi verimliliğe ya da ekonominin rekabetçi pozisyonuna yardım edebilen çalışma türü olarak tanımlanmaktadır.

Bu tanımlar doğrultusunda ekonomik istihbarat sistemi, veri ve bilgi sentezleme süreci ile paydaşların tercih ve önceliklerini etkileme faaliyeti olarak değerlendirilebilir. Ekonomik istihbarat sürecinde analizlerin ortaya çıkardığı sonuçlar doğrultusunda sadece bir istihbarat ve ekonomi ilişkisi bulunmamaktadır çünkü bu süreçler; bireyler, olaylar, kültürler ve stratejiler arasında var olabilen çok boyutlu bağları ve göstergeleri kullanarak faaliyet alanı oluşturmaktadır (Clerc P. , 1998). Bu sürecin çok boyutlu olmasının en temel nedeni ise ekonomik istihbarat elde edilmesinde sadece ekonomik verilerin kullanılmasının yetersiz kalmasıdır. Bu yüzden iktisadi, sosyal, kültürel, askeri, siyasi vd. gibi birçok dinamik dikkate alınarak ekonomik istihbarat süreci yönlendirilebilir. Tüm parçaların bir araya getirilmesi doğrultusunda ise ekonomik istihbarat faaliyetlerinin, bilginin stratejik yönetimi doğrultusunda firma, bölge ve ulusların rekabet kapasitesine artırmaya yönelik çalışmalar olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Tablo 5. Paydaşların Ekonomik İstihbarat İlişkisi

PAYDAŞLAR		
Özel Sektör	**Özel Sektör-Devlet**	**Devlet**
Özel sektörün kendi menfaati doğrultusunda hareket etmesi	Devletin kendi özel sektörünün çıkarına hareket etmesi	Devletin kendi genel ulusal ekonomik çıkarları çerçevesinde hareket etmesi
Rekabet İstihbaratı	Makroekonomik İstihbarat Süreci	Makroekonomik İstihbarat Süreci
İş/Ticaret İstihbaratı	Mikroekonomik İstihbarat Süreci	
Endüstriyel Casusluk		

Kaynak: (Baltacı, 2015)

Mikro ekonomik istihbarat sürecinde devletler, yerel işletmelerine ekonomik istihbarat toplaması amacıyla ulusal istihbarat servislerinin faaliyetlerini ön planda tutmaya çalışmaktadır. Bu doğrultuda ulusal istihbarat servislerinin, veri ve bilgi erişimi sürecinde örtülü operasyonların yanı sıra diğer istihbari yol ve yöntemleri kullanmaları muhtemeldir. Genel itibari ile ulusal işletmelerin tercih ve önceliklerine destek çıkabilme amacıyla devlet-özel sektör iş birliği altında devlet eliyle endüstriyel casusluk faaliyetlerinin yürütülmesi söz konusu olabilmektedir. Makroekonomik istihbarat ise ulusal çıkarların korunmasına yönelik devletin, ulusal ve uluslararası alanda etkili politikalar yürütmesi sürecinde ilgili devletin siyasi karar alıcılarına yardım amacı bulunmaktadır (Baltacı, 2015). Makroekonomik istihbarat, devletin, rakiplerine karşı ekonomik stratejileri ve amaçları ele geçirme, küresel ticari ve finansal trendleri yakalama ve yeni pazarlara açılma gibi pek çok konuda siyasi karar alma mekanizmalarını ve iş dünyasını destekleme faaliyetlerini kapsamaktadır (İnan & Doğan, 2018).

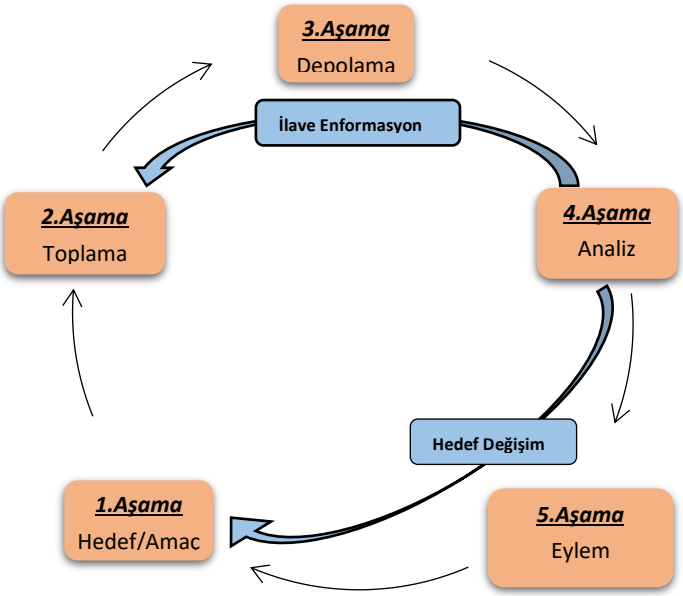
4.2. Ekonomik İstihbarat Veri ve Bilgi Çarkı

Basit bir klasik bilgi hiyerarşi dikkate alınarak güncel küresel dönemde ekonomik güvenliği sağlama amacı ve paydaşların rekabet kapasitesini artırma arzusu ile ekonomik istihbarat uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Ekonomik istihbarat, günün şartlarına uygun olarak veri ve bilgilerin derlenme usul ve esasları ile değerlendirme ve yöntem kalitesine dair gerçekleştirilen faaliyetler olarak dikkate alınabilir. Ekonomik istihbarat sürecinde teknoloji kadar insan faktörü de ön plandadır. İnsan faktörünün ön planda tutulması nedeniyle bilgi ve beceri kapasitesine olan gereklilikte bulunabilmektedir.

4.2.1. Bilgi Çarkı

Küreselleşme döneminde ön plana çıkarılan bilgi hiyerarşisi kendi içinde veri, enformasyon, bilgi ve akıl şeklinde ilişkiler ağıyla ifade edilmektedir. Teknik ve bilişsel eylemlerde ise bilgi hiyerarşisi; toplama, düzenleme, özetleme, analiz, sentez ve karar alma şeklinde sıralanmaktadır. Bilgi hiyerarşisinde, veriden bilgiye, bilgiden akla kadar geçen süreçte zihinsel faaliyetler ön plana çıkmaktadır. Veriden akla kadar olan bu süreç içerisinde; veriler toplanmakta, düzenlenmekte ve anlamlı bir topluluk haline getirilerek sonrasında özetlenmektedir. Özetlenme işlemi sonrası analiz edilmekte ve sentezlenerek ham veriler dönüştürülmüş şekilde bilgi haline gelmektedir. Son olarak bilgi haline gelen enformasyon karar alma aşamasını tamamlayarak akıl haline dönüşmektedir (Gülseçen, 2013).

Ekonomik istihbaratın hiyerarşik düzeni düşünülür ise en tepede devletin istihbaratı sonra şirketin istihbaratı en son olarak ise bireylerin istihbaratı gibi bir hiyerarşik yapı bulunmaktadır. Bu hiyerarşik yapı dikkate alındığında ise milli güvenlik politikalarının oluşturulması için gerekli bilgilere sağlayan ve ilgili bütün devlet istihbarat kuruluşlarının iş birliği ve koordinasyonu ile üretilen istihbarat çalışmalarına yönelik gereklilik bulunmaktadır (Zelikow, 1997). Bu iş birliği doğrudan veya dolaylı olarak rakiplerin hamlelerini önceden tahmin edebilmenin neticesinde stratejik üstünlüğün sağlanabilmesi ile sonuçlanması muhtemeldir. İstihbaratta, karşılaşılacak olan belirsizlikleri ve riskleri en az düzeye indirilebilmesi için elde edilen bilgilerin haberin ve belgenin sistematik bir çerçeve içerisinde işlenmesi gerekmektedir (Duramaz & Gökbunar, 2017). Çünkü toplanılan istihbaratın yanlış değerlendirilmesi paydaşların tercih ve önceliklerinde de hataya düşmelerine neden olabilir. Veri ve bilgi sürecindeki tüm bu ekonomik döngü, ekonomik istihbarat çarkı olarak ifade edilebilir.



Şekil 15. Ekonomik İstihbarat Döngüsü
Kaynak. Yazar Tasarımı

İlk aşamada ekonomik istihbaratın uygulanması için gerekli olan hedef veya amaç oluşturulmaktadır. İkinci aşamada, amaçlara yönelik olan genel bilgileri keşfetme ve toplama süreci işletilmektedir. Üçüncü aşamada benzer bilgiler bir araya getirilerek genel veri ve bilgileri kıymetlendirip paydaşların nasıl yönlendirebileceği konusuyla ilgili bir çalışma yapılmaktadır. Kıymetlendirme aşaması yani haberin istihbarat değerinin, haberin alındığı kaynağın güvenilirliği ve haberin doğruluk derecesinin tespit edilmesi sürecinden sonra ise dördüncü aşama olarak yorum/analiz oluşturulmaktadır. Bu aşamada bir yorum yapılır ve yorumda kesin bir yargıya varmak için mevcut bilgilere dayanılarak gelişmelerin ve benzeri durumların anlaşılması ve önemini ortaya koyma işlemi gerçekleştirilir. Son aşamada çalışmalar sonucu elde edilen bilgi, gerekli birimlerin elinden çıkarılarak bu bilgiye ihtiyacı olan kurumlara gerektiği zamanda ve uygun formda ulaştırılmaktadır (Clerc P. , 1998).

Kurumsal ekonomik istihbarat faaliyeti kesintisiz süren bir çalışma olmasından dolayı bu faaliyet bütün istihbarat kuruluşları tarafından bir çarka benzetilir ve çarkın bir safhasında, analiz yapan birimlerin bağlı olduğu devletin milli güvenlik politikaları doğrultusunda istihbarat ihtiyaçlarını tespit ederek, operasyon birimlerini iletebilmektedir. Son aşamada ise bilginin paylaşımı yapıldıktan sonra bilginin paylaşıldığı ilgili kurumlar yalnız bu istihbaratı kullanmakla kalmayarak sürekli olarak gözden geçirilen ve değerlendirilen öncelikler çerçevesinde yeni istihbarat ihtiyaçlarını tespit etmeyi ve sürdürmeyi amaçlamaktadır. Dikkat edilmesi gereken bir husus ise veri ve bilgi bulma safhasında, veri ve bilginin doğruluğunun

ayırt edilmesi gerekmektedir çünkü birimlere yönelik veri ve bilgi karartma ile karşı istihbarat şeklinde bir strateji izlenilmesi söz konusu olabilir (Clerc P. , Economic intelligence, 1998). Bu tür durumlarda veya beklenilen sonuca ulaşılmayan durumlar ise birinci aşama olan hedef/amaç yeniden revize edilerek yeni bir döngü başlatılmaktadır.

4.2.2. Ekonomik İstihbarat Kaynakları

Ekonomik istihbarat faaliyetlerinin gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan veri ve bilgi kaynaklarına erişim ve kaynakların güvenilirliğinden emin olmak gereklidir. Bu kaynaklara erişimler ise açık ve örtülü bilgi veya uzmanlık gerektiren ya da gerektirmeyen alanları da içinde barındırabilmektedir (İbicioğlu & Doğan, 2006). Ekonomik istihbarat sürecinde, analizlerin eyleme dönüştürülmesi için gerekli olan veri ve bilgi kaynakları erişilebilirlik bakımından dört ana başlık altında aşağıdaki şekilde sınıflandırılmaktadır (Aykın, 2017).

4.2.2.1. Yeşil Bölge (Temel İstihbarat)

Bilgiye erişim uzmanlık ve özel çaba gerektirmeyen basit prosedürler ile gerçekleştirilmektedir. Bilgiyi ilgili kurumların internet sitelerinden faaliyet depolarından ya da basılı kaynaklardan erişilmesi mümkün olabilmektedir. Bu bölgedeki bilgiye erişim imkânı ise tamamıyla herkese açık olabilmektedir.

4.2.2.2. Sarı Bölge (İkinci İstihbarat Alanı)

Bilgilere erişim imkânı bulunmasına rağmen bilginin temini yüksek maliyetli olabilmektedir veya kamuoyuna sınırlı düzeyde açıklanmaktadır. Bilgilerin anlaşılması önemli bir uzmanlık bilgisi gerektirmekte bu yüzden kişilere/üyelere özel hazırlanan yüksek abonelik bedeli gerektiren; sektör analizleri makroekonomik trend analizleri bu tür ekonomik istihbarat kaynakları kullanılabilir

4.2.2.3. Kırmızı Bölge (Taktik Alan)

Bu alandaki bilgiler hizmeti özel nitelik taşıyabilmektedir. Ülkelerin ekonomi politikalarının şekillenmesi açısından politikacılar için oluşturulmuş olan ve kısmen erişilebilir hassas bilgileri içeren izinsiz erişimin hukuki yaptırım gerektirebileceği bilgi bölgesidir.

4.2.2.4. Siyah Bölge (Gizli Alan)

Ülkelerin stratejik öncelikleri ile ilgili olan bu alanda erişim çok büyük uzmanlığa ihtiyaç duymaktadır. Erişim güç ve izin verilmediği sürece yasak olduğu için izinsiz erişim ceza ve hukuki davalara konu olabilmektedir. Bilgileri yetkilendirilmiş kişiler dışındaki erişim daha çok klasik casusluk fiilleri ile fiziki veya elektronik sızmalarla yasadışı olarak gerçekleştirilmektedir.

4.3. Ekonomik İstihbaratın Paydaşların Rekabet Kapasitesine Etkisi

Ulusal güvenlik konseptinin bir bileşeni olarak ekonomik istihbarat çalışmaları, ekonomi içerisinde yer alan paydaşların tercih ve önceliklerini etkileyerek rekabet kapasitesinin artırılmasını amaçlanmaktadır. Ekonomik istihbarat sistemi, işletilirken ekonomik alanların dışında diğer alanlarda da veri ve bilgi toplanması gerekmektedir. Ekonomik istihbaratın çalışma alanı ve odak noktası ekonomik değişken ve göstergeler olmasına rağmen değişen trendleri tahmin edebilmek için stratejik reaksiyonlarını derinliğini belirlemek ve bu alanları ölçebilmek adına risk ve belirsizlik katsayılarının da tanımlanması önemlidir (Duramaz & Gökbunar, Ekonomik istihbarat sisteminin oluşturulmasina yönelik Türkiye için yeni bir model önerisi, 2017). Böylece sistem içerisinde yer alan paydaşların tercih ve öncelikleri hangi dönemde hangi yol ve yöntemi izleyeceği açısından netlik kazanılmasını sağlanabilir.

Bu çalışmalar mal ve hizmet piyasası üzerinden değerlendirilir ise odaklanılacak nokta, hangi veri ve bilgiler doğrultusunda piyasanın incelenmesi gerektiğini gösterebilir. Piyasa analizini yapabilmek için ise başlangıç düzeyinde veri ve bilgi odaklı iş ve işlemler gerçekleştirmelidir (Clarke, 2001). Örneğin mal üretmeye mi talip olunduğu ya da mal ve hizmetler açısından rekabet kapasitesini artırma odaklı bir eylem planımı yapılacak. Bu alanları ekonomik istihbarat üzerinden açıklanabilmesi için sistemin bileşenleri ve paydaşlarına odaklanılması gerekmektedir. Ekonomik istihbarat sistemi dikkate alındığında sistem içerisinde üç önemli paydaş bulunmaktadır. Bu paydaşlar sırasıyla bireyler, işletmeler ve devlet olacak şekilde ayrılabilmektedir (Anis & Susdarwono, 2020).

4.3.1. Bireyler ve Ekonomik İstihbarat

Bireylerin ekonomik sistem içerisinde yer alan en küçük paydaş olarak sistemden maksimum fayda elde etmeyi amaçladığı söylenebilir. Sistem içerisindeki faydanın artışı ise paydaşların etkinliğini arttırmak ile ilgilidir. Paydaşların etkinliği iyi artarsa hem istikrar hem de kriz

dönemlerinde bireylerin, o dönemlere uygun pozisyon alma ihtimallerini yükseltebilecektir (Gerrans, Faff, & Hartnett, 2015). Bireylerin pozisyonlarını güçlendirebilmesi ise iyi bir eğitim/öğretim kalitesiyle sağlıklı girişimcilik, spor, sanat, müzik, sosyal koruma gibi çok boyutlu alanlar sayesinde gerçekleştirilebilmektedir.

Bireyler, fayda odaklı paydaşlar olduğu için faydaya ulaşabilecekleri alanları tespit etme, bu faydanın eksi/artı yönlerini belirlemek ve diğer paydaşların tercih ve önceliklerini tahmin ederek yol haritası belirlemek amacıyla ekonomik istihbarat sürecini yürütmeyi tercih etmektedir. Ekonomik istihbarat karmaşık ilişkiler barındırmasının yanı sıra bireylerin açık/örtülü bilgi alanlarına ulaşabilmesi durumu sahip oldukları yeteneklerle de ilişkilendirilmektedir. Bu yüzden bireyler istihbarat sürecinde bilginin açık erişim ile sunulduğu alanlara ulaşarak diğer paydaşların, tercih ve önceliklerini belirlenmesi sonucu yine aynı paydaşları etkilemek amacıyla fayda mekanizmasını yenilemeyi tercih edebilir. Bireyler, diğer bireyleri, işletmeleri ve devleti sınırlı seviyede etkileme kapasitesi bulunan paydaşlardır.

4.3.2. İşletmeler ve Ekonomik İstihbarat

İşletmeler, ekonomik sistem içerisinde kâr oranlarını maksimize etmeyi amaçlayan ve bu doğrultuda rol ve fonksiyonlara sahip olan bir paydaşlardır. İşletmelerin kâr odaklı kuruluşlar olmasından dolayı rekabet alanlarını geliştirmek ve genişletmek en önemli hususları arasında yer alabilmektedir. Rekabet, işletmelerde üretim sürecinin kalitesi, maliyetlime, fiyatlama, kâr, satış ve pazarlama gibi çalışma süreçlerinde nasıl bir yol ve yöntem izlemesi gerektiği ile ilişkilendirilmektedir (Acuner, Şahin, & Okan, 2016). Özellikle işletmelerin; personel kalitesi, finansal yapısı ve ar-ge hizmetleri gibi konuları dikkate alması ve bu alanlarda çalışmalar göstermesi sayesinde rekabet kapasitesini artırabilecek rol ve fonksiyona sahip kurumlardır. Ulusal ekonomik güvenlik ve savunma konsepti doğrultusunda uygulanan ekonomik istihbarat çalışmaları ise işletmelerin sürdürülebilir bir ekonomiye sahip olmasını sağlamayı ve bu konjonktürden her zaman için yararlı bir sonuç çıkararak diğer paydaşlara da pozitif etki sunulması amaçlanmaktadır (Anis & Susdarwono, 2020).

İşletmeler, ulusal güvenlik konseptinin dışında kendi iç dinamiklerini geliştirebilmek için de istihbarat uygulamasını gerçekleştirmektedir. Bu istihbarat türü ekonomik istihbaratın mikro boyutu olarak ticari istihbarat adı altında gerçekleştirilmektedir. Ticari istihbarat tanım olarak arz ve talebin, üretim ve dağıtım piyasalarındaki davranışları üzerinde etkili olan veri ve bilgilerin belirlenmesi ve değerlendirilmesi sürecini ifade etmektedir. Ticari istihbarat, şirketler

açısından farklılık gösterse de tedarikçilerin, üreticilerinin finansal performansını etkileyen politik gelişmeler, ekonomik göstergeler, yeni ürün geliştirilmesi, para piyasası hareketleri ve trendler gibi rakiplerin performansları ve piyasaya yeni girişlerinin incelenmesiyle sağlamaktadır (Yücelik, 2015). Bu alanda doğru veri ve bilgiler ile doğru analiz sonuçlarına erişilmesi ise işletmelerin piyasaya giriş sürecinde veya var olduğu piyasa içerisinde rekabet kapasitesini artırabilmektedir.

Ekonomik istihbarat sürecinde işletmelerin merkeze alınarak yürütüldüğü çalışmalarda faaliyetleri analiz edilirken işletmelerin, faaliyette bulunduğu çevrenin de görünümünü dinamiklerini bilmek ve değerlendirmek gerekmektedir. İlk olarak işletmelerin faaliyet gösterdiği makroekonomik ortamın yapı ve özellikleri daha sonra ise farklı piyasalarda faaliyet göstermeyi planlıyorlar ise girecekleri piyasadaki görünümle ilgili analiz sürecini yönetmeleri gerekebilir (Sıdak, Zakharov, & Zaplantynsky, 2018). Bu sürecin derinlemesine işleyebilmesi için ise yer alınan/yer alınması planlanan piyasanın makroekonomik politikalara ve düzenlemelerine hâkim olabilmekle ilişkilidir. Ekonomik istihbarat sürecinde makroekonomik değişkenler olarak dikkate alınan; enflasyon, işsizlik, kamu borç stoku, gelir gibi göstergelerin işletmeleri nasıl etkileyebileceğini veya hangi kanallardan etkileyebileceği gibi yaklaşımları analiz ederek rekabet kapasitesini artırmaya yönelik ekonomik tavsiyeler oluşturulabilmektedir. Makroekonomik göstergeler işletmelere faaliyet içinde bulunduğu konjonktürü göstermektedir. Örneğin ulusal ekonomi içinde bütçe açık veriyorsa maliye politikası gevşekliği, büyüme oranları düşükse ekonomide kısmen durgunluk olduğunu veya büyüme oranları yüksekse toparlanma olduğunu, enflasyon oranı yüksek ise reel sektörde bir sorun olabileceğini, faiz oranlarına bakılarak ise finansal sektörünün durumunu tespit edilebilmektedir (Parasız & Ekren, 2015). Özel ve kamu açısından bakıldığında ekonomik görünümü ortaya çıkaran bu verileri değerlendirdikten sonra işletmelerin ya da şirketlerin faaliyetlerine etkisinin de tahmin edilebilmesi kolaylaşabilir. Bu koşullar çerçevesinde işletmeler rekabet kapasitesini artırarak ekonomik yapı içerisinde kalıcı olma hedeflerini sürdürülebilir bir hale getirebilmesi muhtemeldir.

4.3.3. Devlet ve Ekonomik İstihbarat

Devlet, ekonomik sistem içerisinde istikrarı amaç edinen ve diğer paydaşları da etkileme kapasitesi yüksek olan bir paydaştır. Devletin genel itibari ile odak noktaları egemenlik, kurumsallaşma, yönetişim koordinasyon gibi alanlara yöneliktir. Devletin ekonomik politik kapasitesini artırabilmesi için kurumsallaşma kalitesini, yönetim ve koordinasyon kalitesini de

eş değerli şekilde artırabilmesi gerekmektedir (Leijonhielm, Need for Economic Intelligence, 2000). Bu durum devletin ekonomik güvenliğini ve yetkinliğini arttırabilmesi adına önemli görülmektedir. Kısaca devletin ulusal güvenlik çalışmalarındaki amacı sahip olduğu rol ve fonksiyon itibari ile egemenliğini güçlendirmek ve genişliği artırmakla ilişkilendirilmektedir.

Ekonomik güvenlik ve savunma konsepti, ekonomik paydaşların refaha erişimi için gerekli donanımlara sahip olmalarını ve bunu arttırmayı sağlayan araçları, yol ve yöntemleri sunabilmektedir. Ayrıca bu sistem sayesinde ilgili birimlere, paydaşların sahip olduğu refah düzeylerinin korunmasını, refah üreten mekanizmaların hasar görmesinin engellenmesini, paydaşların menfaatlerini tehdit eden gelişmelerin ve etkilerin ortadan kaldırılması/azaltılması, refahı etkileyen ekonomi dışı faktörlerin izlenmesi gibi eylemlere yönelik bilgi birikimi seti de sunulabilmektedir (İnan & Doğan, 2018). Ulusal güvenlik ve savunma konseptinde ise odaklanılması gereken alanlar; bireyler için hangi etkinlikler, işletmeler için hangi rekabet ve iş birliği alanları, devlet için ise hangi egemenlik konularını dikkate alınması veya yol ve yöntem izlenilmesi üzerine olmalıdır. Böylece paydaşların, "hangi mekanizmalarla güçlendirilmeli ve hangi tehditlerden, hangi araçlarla korunmalı" gibi sorulara yönelik eylem seti oluşturulabilir.

21.yüzyılda güvenlik alanında yaşanan kaymalar, küreselleşme döneminin getirileri olarak düşünülebilir. Sert güç uygulamalarının maliyetleri göz önüne alındığında zaman içinde istihbarat faaliyetleri ön plana çıkarılırken 21.yüzyılda bu faaliyetlere ek olarak ekonomik güvenlik ve istihbarat çalışmaları ön plana çıkarılmaktadır. Devlet bazlı bir bakış açısı ile ekonomik istihbaratın politik karar alma süreçlerinde kullanımı ulusal paydaşların iş birliği ile çıkarların ortak noktada buluşturularak maksimize edilmesi ile mümkün olabilmektedir (Yücelik, 2015). Örneğin istihbarat birimleri kendi ülkelerinin şirketlerini, uluslararası ihale kazanabilmesi veya uluslararası alanda rekabet potansiyelini artırabilmek amacıyla veri ve bilgi analizleri sunabilmektedir. Ulusal şirketlerin uluslararası rekabetteki bu çabası, dolaylı olarak devletin ulusal/uluslararası politikalarına da katkı sunabilmektedir böylece devletin, amaç edindiği istikrar ortamını sağlayabilmek için gerekli olan potansiyele erişebilmesi de muhtemeldir. Genel itibari ile devlet için ekonomik istihbarat sofistike ve etkili bir istihbarat biçimi olmakla beraber ülkelerin önemli ekonomik kazanç elde edebilmesini de yardımcı olacak çıktılar verebilmektedir. Bu sistem, ülkelerin açık olarak ortaya koyduğu veya gizli bir şekilde izlemekte olduğu politikaların analizi açısından etkili bir araç olarak kullanılmaktadır (Małecki, 2017).

Şirketlerin ve devletlerin ekonomik sistem içerisinde birbirini etkileyebilme kapasitesi bulunmaktadır. Özellikle kriz ortamında veya istikrar ortamında işler iyi veya kötü giderken ülkeler ve şirketler arasındaki ilişkiler ağı daha net görülebilir. Bu durum bulaşma mekanizması olarak ele alınabilir. Kurumsal ekonomik istihbarat mekanizması bu açıdan önemli olabilmektedir çünkü krizler ortaya çıktığında kriz; ülkelere nasıl yansıyacak, sektörlere nasıl yansıyacak veya toparlanma sürecinde yine ülke ve sektörlere nasıl yansıyacak veya nasıl yol ve yöntem izleyecek bunun tespitini belirleyebilme hususunda yardımcı araç olabilecektir. Bu süreci izlemek ve değerlendirmek açısından ise cari denge kalemlerinin dikkate alınması önemli olabilir. Cari dengeyi oluşturan dört kalem bulunmaktadır (Parasız & Ekren, 2016);

- ✓ Dış ticaret dengesi (ithalat ihracat farkı)
- ✓ Hizmetler dengesi (turizm, inşaat ve finansal diğer ticari hizmetler)
- ✓ Yatırım gelirleri dengesi (ülkede yapılan yatırımların kar transferi ile o ülkenin yurt dışında yaptıkları cari transferi ile olan net sonucu)
- ✓ Cari transferler (işçi gelirleri)

Cari dengeyi oluşturan kalemlerin düzenlenme süreci ise doğrudan yatırımlar, portföy yatırımlar, krediler, merkez bankası rezerv varlıkları, net hata noksan gibi değişkenler dikkate alınarak gerçekleştirilebilir (Parasız & Ekren, 2016). Ekonomik istihbarat sürecinde ilgili ülkedeki bu değişkenler dikkate alınarak verilerin toplanılıp analiz edilme sürecine dahil edilmesi ile o ülkenin gelecek dönem potansiyeli adına önemli sonuçlara varılabilir. Bu durumun sonunda analiz yapılan ülkeye yatırımların yönlendirilip/yönlendirilmemesi gibi hususların belirlenmesi sağlanabilir. Çünkü mevcut durumu tespit etmek kadar muhtemel analiz edilen ülkenin geleceğinin de tahmininde bulunmak da gerekli olduğundan dolayı bu geleceğin, ülkeler arasında ve şirketler arasında ortaya çıkardığı muhtemel sonuçları makroekonomik açıdan değerlendirmek yorumlamak gerekmektedir. Analiz sürecinde ulusal bir analiz için gerekli olan ana kalemler bu değişkenler olmasına rağmen değerlendirme biçimi bunlarla sınırlı olmamaktadır. Ekonomik istihbaratın genel düzeyinin dışında şirketlerin içinde olan şartları, bireylerin yaşadığı toplumun dış koşulları gibi sosyal, kültürel veya siyasal alanları da değerlendirmek gerekmektedir (Potter, 1998). Bu koşulların hepsinin bir araya getirilerek ekonomik istihbarat çerçevesinde oluşturulacak bir analiz sonucunda ise otoritelerin uygulaması gerek ekonomik politikalar üzerine tavsiye setleri sunulmaktadır.

4.4. Ekonomi Teorisindeki Piyasa Analizlerine Ekonomik İstihbarat Yaklaşım

Mal ve hizmetlerin, piyasalarda fiyat düzeylerindeki ve miktarlarındaki değişimlerin analizinde aşağıdaki aşamaları içeren model ve yaklaşımlar kullanılmaktadır. Piyasa analizi, hangi sektöre, hangi mala veya hangi ülke üzerine odaklanılıyor ise o piyasanın, icra ettiği ilgilendiği mal ve hizmetin fiyatını ve miktarını değerlendirebilmek için uygun metodoloji arayışları için gerçekleştirilmektedir (Ertürk, 2011).

4.4.1. Piyasanın Yapısını ve Özelliklerini Belirleme

4.4.1.1. Koşullar ve Rekabet Türleri

Piyasa, teorik olarak mukayese etmek ve analiz etmek üzerine dikkate alındığında özellikle firma ve hane halkının davranışının piyasa ile ilişkisini ortaya koyabilmek için piyasa türlerinin ele alınması gerekmektedir. Bu noktada tam rekabet ve noksan rekabet olmak üzere iki türlü piyasa ele alınabilir. Tam rekabet, çoğunlukla teorik bir piyasa olmakla beraber genellikle etkin verimlilik amacıyla analizlerin zihinsel ve simülasyon mantığı ile nasıl çalıştığını veya çalışması gerektiğini dikkate alan piyasa türüdür. Tam rekabet piyasasında çok sayıda alıcı ve satıcı bulunmakla birlikte piyasaya giriş-çıkış serbestisi sunulmaktadır. Genellikle ürün ve hizmetler standart tutulmakta dolayısıyla fiyatın belirlenmesinde hane halkının yani tüketicilerin ve üreticilerin etkili olmadığı bir piyasadan yapısı söz konusudur. Noksan rekabet, tam rekabet piyasasından farklı olarak piyasanın özelliğine göre ya da talebin/arzın, üreticinin veya tüketicinin piyasadaki miktarını ve fiyatını etkileyebilme kapasitesine göre şekillenen piyasa türüdür (Parasız, 2010).

Piyasa türü yapısı ve şeklinin analizi paydaşların, tercih ve önceliklerini anlamlandırabilme adına önemlidir. Ekonomik istihbarat sürecinde uygulanacak politikaların rol ve fonksiyonunu belirleyebilmek için piyasanın türünü de bilmek gerekmektedir. Bu açıdan çoğunlukla üzerinde durulacak piyasaların hemen hemen büyük bir kısmı monopol veya oligopol rekabet içermektedir. Temel fark ise monopol piyasada, rekabet olmasına rağmen içerisinde o piyasada monopol gücünü kullanabilecek kadar büyük imkân ve kaynakları geniş firmalarda bulunmaktadır. Oligopol yapı içerisinde de ise o piyasada az sayıda firma olmasına rağmen miktarı ve fiyatı belirleyebilmektedir (Kılıçbay, 1985). İkisi arasındaki farkın somutlaştırılabilmesi açısından üretilen miktarların çoğunun "kimler tarafından, hangi firmalar tarafından" üretildiğini belirlemek amacıyla piyasadaki yoğunlaşma oranlarına bakılabilir.

4.4.1.2. Satıcıların Tercih ve Öncelikleri ile Alıcıların Talep ve Beklentileri

Satıcıların, tercih ve öncelikleri ile alıcıların, talep ve beklentilerini ortak paydada buluşması adına ekonomik istihbarat süreçleri yönetilmektedir. Ekonomik istihbarat sürecinin derinleştirilmeden önceki sürecinde, arzı belirleyen faktörler ile talebi belirleyen faktörleri dikkate alınarak analizler gerçekleştirilmelidir. Bu noktada satıcıların temel tercih ve önceliği, kârı maksimize etmek olduğu için maliyetler ve fiyatlar arasında ne kadar fark oluşursa satıcıların piyasada ki konumu da o yönde etkilenmektedir. Tüketiciler de ise temel amaç ve hedef faydayı arttırmaktır (Anis & Susdarwono, 2020). Bu paydaşlar sahip oldukları gelir ölçüsünde tüketmek istediği mal veya hizmetin miktarını veya çeşidini arttıracak ya da her ikisini de birlikte arttırmayı tercih edebilecektir. Paydaşların davranışları birbirinden farklı olduğu için ekonomik istihbarat sürecinin odak noktasında yer alacak piyasa türüne göre o piyasanın paydaşları olan üreticilerin ve tüketicilerin, davranış biçimlerinin de tespit edilmesi gerekebilir. Çünkü ekonomik istihbarat sürecinde fiyatlar değiştiğinde veya miktarlar değiştiğinde arz ve talep reaksiyonu nasıl olacak bununla ilgili tahminlerde bulunula bilinmesi için bu gibi göstergelere hâkim olunması gerekmektedir. Buradan yola çıkılarak elde edilen sonuçlar da bireylerin ve firmaların davranış biçimlerini şekillendirecektir.

Satıcılar tarafından, bireylerin arzu ve isteklerinin talep olarak algılanabilmesi için talebin, gelire dönüşebilme ihtimalinin olup/olmadığının anlaşılabilmesi ve oluşan talebin satın alma gücü ile desteklenmesi beklenmektedir. Bu yüzden talebi belirleyen bir faktör olarak gelir ön plana çıkarılmaktadır. Ekonomik istihbarat sürecinde bunun önemli olmasının sebebi ise üreticinin miktarını veya fiyatını, tüketici ve üretici rantını kullanarak farklı sosyal kesimlere farklı fiyatlardan satabilmesi için alıcısının gelir durumunu da dikkate alması gerekmektedir. Ayrıca sadece satın alma gücü ile ilgili olmadığı için bu noktada servetin de dikkate alınması önemlidir. Ek olarak paydaşların, ihtiyaçlarını giderecek başka bir mekanizma olduğunu da ihmal etmemek gerekir ki süreç içinde ilgili mal ve hizmetlerin fiyatları da paydaşlar açısından önemlidir (Berman & Knight, 2013).

Bir diğer önemli faktör ise nüfus yapısıdır. Eğer nüfus oranı yüksek ise talep oranlarında her şey stabil olduğu süreçte, malların fiyatları veri olarak kabul edildiğinde fazla nüfus, fazla miktarda talep anlamına gelmektedir. Dolayısıyla piyasa büyüklüğünü araştırırken dikkate alınması gereken nokta gelir ve servet ile ilgili alanları yanında onu da tüketecek nüfusun düzeyinin ve kompozisyonun belirlenmesi önem arz etmektedir. Son olarak da beklenen fiyatlar yani enflasyonist ortam, ekonomik istihbarat sürecinde paydaşları yönlendirebilme açısında

piyasadaki fiyat değişikliklerinin sürekli olup olmadığı veya ülkede fiyat artışlarının trendini de tahmin edilmesi açısından önemli olabilmektedir.

4.4.1.3. Davranışlar

Davranışlar da aslında bir açıdan zevkler tarafından şekillendiriliyor. Bu yüzden tercih ve önceliklerin zaman içinde farklılaştırılması talepleri de farklılaştırarak talep kaymasına neden olabilmektedir. Bu değişimler dikkate alınarak paydaşların rasyonel davranışları da göz önünde tutulduğunda da piyasaların yapısını ve özelliklerini belirlerken ekonomik istihbarat açısından veri ve göstergelere dayalı temel özellikleri belirleyebilmekte mümkün olabilir. Arz yönlü durumlar içinde benzer söylemlerde bulunulabilir. Üreticilerin de mal veya hizmet üretirken dikkate aldığı birtakım değişkenler bulunmaktadır. Bunların en önemlisi üretim için kullanılan girdiler yani üretim maliyetlerini şekillendiren temel faktörlerden bir tanesidir. Üretici gelecek ya da üretilmiş mal veya hizmetlerin alternatif fiyatları da önemlidir ki birbirinin yerine kullanılabilecek ya da aynı kalitede aynı sağlamlıkta ihtiyacı giderecek alternatif mallar ve hizmetler söz konusu olabilmektedir (Küçüksucu, Konya, & Karaçor, 2017). Küreselleşme dönemiyle ön planda tutulan teknolojik gelişmelerin getirisi, üretim süreçlerinde ve maliyetlere etkisi düşünüldüğünde aynı girdiler ile daha fazla mal üretmek ya da aynı mal veya hizmeti daha düşük bir girdi maliyeti ile üretmek şeklinde tanımlanabilir. İşletmelerin davranışlarını etkileyen bir başka faktör ise işletmelerin sayısının çokluğu veya azlığı ile ilgilidir. İşletmelerin piyasadaki yoğunluk oranı, üretimin hem miktarını hem de fiyatını etkileyecek temel faktörlerden bir tanesi olmakla beraber piyasada beklenen fiyatlar yani enflasyonist bir ortam da davranışları etkileyen faktörler içerisinde yer almaktadır (Türk, 2003).

Ekonomik istihbarat sürecinde, hangi konuda istihbarat yapılması amaçlanıyor ise ulusal/küresel olan piyasaların yapısı ve özellikleri ile ilgili veri ve bilgi toplama süreci gerçekleştirilmelidir. İşletme odaklı ekonomik istihbarat sürecinde ise yabancı piyasalara doğrudan satıcı olmak yerine öncelikle üretici olarak girilme arzusu olduğunda, üretebilecek mal ve hizmetin piyasasını, üretici odaklı değerlendirmek gerekmektedir. Bütün ekonomik analizlerde birinci aşama piyasanın yapısını ve özelliklerini belirlemek, rekabet koşullarını tanımlamak satıcıların tercih ve öncelikleri ile alıcıların talep ve beklentilerini bilmek yani her iki aktörün hedefini ve amacının farklı olduğunu tespit etmek gerekmektedir.

4.4.2. Değişimleri Gelişmeleri İzleme ve Değerlendirme

4.4.2.1. Talepte Tüketiminde Ortaya Çıkabilecek Değişmeler/Yeni Gelişmeler

Mal veya hizmet üretme sürecinde değişimleri, gelişmeleri tahmin etme gerekliliği bulunmaktadır. Çünkü ekonomik istihbarat uygulama sürecinde kullanılması planlanan veri ve bilgilerin kullanılacağı dönemin güncel gelişmelerine ve döneme ait süreci sıkı takip etmesi ile rekabet kapasitesinin artırılması beklenmektedir. Mal ve hizmet üretimi ile tüketimi bir süreci barındığı için gelecek zaman içerisinde kısa, orta ve uzun vadeli süreçte karşılaşılabilmesi muhtemel gelişmeleri ve olayları tahmin etmek ona göre bir yol haritası belirlemek gerekmektedir. Talepte ve tüketimde ortaya çıkan değişmelerin belli faktörlere bağlı olduğu söylenebilir ki özellikle talebin, kişilere ve onların zevkindeki değişmelere, malların fiyatına bağlı olduğu görülürken arzın ise talepteki değişmelerin yön ve şekilleri tarafından belirlenmesi muhtemeldir. Bu muhtemel durumların veri ve bilgi sistemine yansıması ise ekonomik istihbaratın yön ve şeklini de etkileyebilmektedir.

4.4.2.2. Üretimde Ortaya Çıkan Değişmeler/Yeni Gelişmeler

Üreticinin, istikrarlı büyüme arzusu ile kurmayı planladığı işletmenin amacına ulaşabilmesi tüketici kanadının davranışları ile ilişkilendirilmektedir. Bu sebepten tüketicinin davranışlarını belirleyip, onların piyasadaki konumlarını tahmin edilmesinden sonraki süreçte karar verilmesi makul olmaktadır (Ertürk, 2011). Bu düşünce yapısının oluşturulması ve yönetilmesi sürecinde ise ekonomik istihbarat çalışmaları önem arz etmektedir. Üretimi etkileyebilecek diğer değişimler ise belirsizlikler ve risklerdir. Genel itibari ile bu iki değişken teoride dikkate alınmayan ancak uygulamada varlığını belli edebilen değişkenlerdir. Risklerin ve belirsizliklerin de paydaşların tercih ve önceliklerine etki edeceği göz ardı edilmemelidir.

4.4.3. Piyasa Dengesini Bulma/Tahmin Etme

İkinci aşamada piyasa dengesini bulmak ve tahmin etme sürecinin etkin kullanımı ön plana çıkarılmaktadır. Üretici odaklı olarak hangi mal veya hizmetin tüketiciye sunulacağı, hangi piyasalarda üretileceği ve bu piyasaların hangi ülkede/sektörde ise onun denge düzeyinin nasıl oluşabileceğini dikkate almak, piyasa dengesini tespit edebilme sürecinde önemli rol oynamaktadır. Yani miktar ve fiyatlarını nasıl oluşabileceği, doruk noktası mı vardır yoksa hala bir talep var mıdır bunu belirlemek açısından önemlidir. Eğer gerekli doyum noktasına gelinmiş

bir piyasa durumu var ise farklı bir araştırma yapılarak, farklı bir fiyatlama ve maliyetleme stratejisi ile piyasaya giriş gerekmektedir (Gilpin, 1987). Eğer doyum noktasına gelmemiş bir piyasa söz konusu ise yani canlı talep varsa farklı bir üretici odaklı ekonomik ve ticari istihbarat çalışması ile piyasa dâhil olma süreci gerçekleştirilebilir.

4.5. Ekonomik Diplomasi

4.5.1. Ekonomi Diplomasinin Yapısı ve Özellikleri

İktisat, ekonomi içerisinde yer alan paydaşların; birey, şirket ve kamu otoritesi perspektifi ile ekonomik gelişmeleri izlemek ve değerlendirmek olarak ele alınabilir. İktisat kavramı pozitif ve normatif iktisat ayrımı olarak da ikiye ayrılmaktadır; Pozitif iktisat, iktisadi olaylar ve olguların ne olduğunu, nasıl olduğunu değer yargısından bağımsız şekilde ele almaktadır. Normatif iktisat, iktisadi olguların ne olması, nasıl olması gerektiğini ele almaktadır (Düğer & Dulupçu, 2007). Makro iktisat kavramı dikkate alınarak devlet merkezli bir inceleme yapıldığında makroekonomik yapı ve ilişkiler sisteminin ön plana çıkarılmaktadır. Makroekonomik yapı ve ilişkiler sistemi incelemesi, bir ülkenin hedeflerini veya bu hedeflerin daha iyi hale getirilebilmesi için hangi araçların kullanılarak piyasaların etkinliğini etkileme kapasitesini artırabileceği yönünde sinyaller verebilir. Makroekonomik yapı ve ilişkiler sistematiğinin incelenmesi sürecinde ise piyasaların, göstergelerinin doğru sinyal verip/vermediği, her göstergenin veri bağlantısı olduğu da düşünülürse göstergelerin üreteceği doğrudan veya dolaylı yan etkilerinin tespit edilmesi piyasa etkinliği açısından da önemli olmaktadır.

İktisat üzerine uygulanan bu çalışmalar makroekonomik bir çerçeveye konulduğunda devlet faktörünün ön planda tutulması muhtemeldir. Devletin, ekonomik paydaşlar içerisinde rol ve fonksiyon açısından diğerlerinden daha etkin olduğu bilinmektedir. Bu yüzden makroekonomik düzlemde oluşturulan ekonomik politikaların ise yine devletin rol ve fonksiyonu altında doğrudan/dolaylı şekillerde etkilenmesi de muhtemeldir. Özellikle makroekonomik bir politika setinin uygulanması sürecinde devlet, sahip olduğu konum itibari ile çıkarlarını koruyabilmesi açısından ekonomi politikalarını da bu çıkarlarına uyumlamayı tercih edebilir. Bu noktada siyaset kavramı ve iktisat kavramının ortak paydada buluştuğu "ekonomik diplomasi" veya "politik iktisat" kavramı ortaya çıkmaktadır. Diplomasi, uluslararası ilişkilerde beceri ve taktiklerin ön planda tutularak devletlerarası ilişkiler ve görüşmelerin yürütülmesi olarak tanımlanmaktadır (Klavins, 2011). İktisat ise mal ve hizmetlerin üretim, dağıtım ve tüketimini

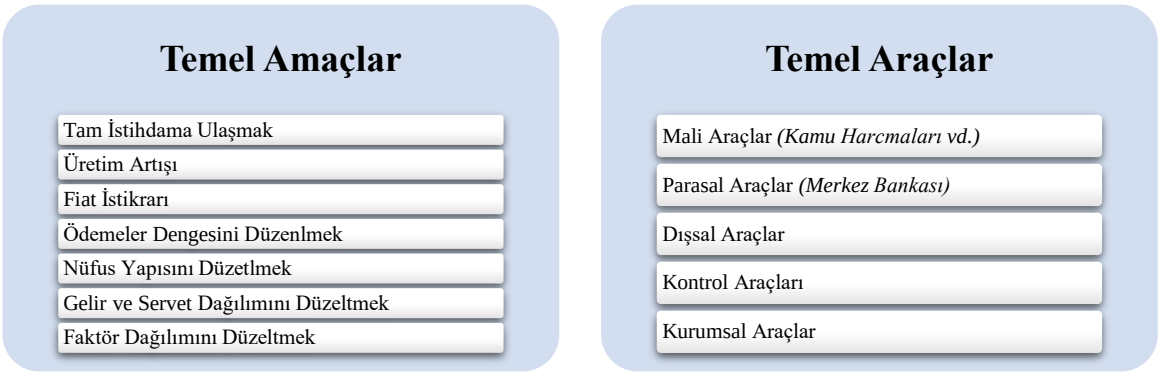
dikkate alarak incelenme süreci olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik diplomasi ise, ulusal makroekonomik hedefleri gerçekleştirebilmek amacıyla devlet ve devlet-dışı çeşitli aktörlerin, ulusal/uluslararası amaçları doğrultusunda ekonomik faaliyetlerine yönelik kararlarını ve karar alıcılarını etkileme kapasitesidir (Karavar, 2021).

Ekonomik diplomasi, olarak makroekonomik sistem içerisinde uygulanması planlanan tercih ve önceliklerin; devletin, ulusal/uluslararası ilişkiler faaliyetlerini de dikkate alarak yönlendirme amacı olarak görülebilir. Temel noktada amaçların işletilebilmesi söz konusu olmakla beraber bu amaca nasıl ulaşılabileceği yönündeki araçlar, yol ve yöntemler belirlenmesi için otoritenin, var olan şartlarını göz önünde bulundurarak çeşitli çalışmalar gerçekleştirmesi gerekmektedir. Güncel dönemde bu yol ve yöntemlerin belirlenebilmesi için paydaşların ekonomik istihbarat üzerine yoğunlaşmaya başladığı görülmektedir. Devletler, iktisat politikası araçlarını kullanarak çıkarlarını maksimize edebilmek için diğer devletlerin hareketlerini önceden belirleyebilmesi ve tahmin edebilmesi gerekmektedir. Küreselleşmenin getirisi olarak ortaya çıkan bilgi ekonomisi döneminde ise devletler, diğer devletlerin politikalarını tahmin edebilmek için veri ve bilgi sistemine hâkim olması gerekmektedir. Veri ve bilgi odaklı analiz çalışmaları, ekonomik istihbarat çerçevesinde gerçekleştirilmesi ve bir ülkenin makroekonomik göstergeleri dikkate alınarak mevcut ekonomik durumunu, performansını, istikrarını ölçmek, değerlendirmek ve onunla ilgili tahminler neticesinde politika seti oluşturmak adına gerçekleştirilmektedir.

4.5.2. Ekonomik Diplomasinin Planlama Süreci

Ekonomi yönetimi, ekonomiyi izler ve değerlendirirken önce toplam talebi sonra da toplam arzı ve son olarak her ikisinin birbirine olan etkisiyle göstergeleri etkilemeye çalışmaktadır. Bu süreç ekonomi yönetiminin ulusal politikasının bir amacı olarak ekonomik diplomasi çerçevesinde incelenebilir. Bu sürecin yönetilebilmesi ve istenilen hedef doğrultusunda sürdürülebilmesi için çeşitli araç ve mekanizmalar kullanılabilir. Ekonomi yönetimi bu araç veya mekanizmaları sadece devlete has olan para politikası ve maliye politikasının üzerinden gerçekleştirebilir. Ekonomik diplomasi süreci genel bir inceleme ile ele alındığında üç temel unsura sahip olduğu görülmektedir. Bu üç unsur; veriler, amaçlar ve araçlardır. Bu üç unsurun ise birbirinden ayrı ancak birbirine bağlı olan ileri ve geri bağlantıları da bulunmaktadır.

Tablo 6. Ekonomik Diplomasi Amaç ve Araçları



Kaynak. (Savaş, 2016)

Para politikası ve maliye politikası temel amaçları gerçekleştirmek için ekonomik otoriteler tarafından uygulanması tercih edilen en önemli ekonomik mekanizmalardır. Çünkü ulusal/uluslararası ekonomik sistem içerisinde yer alan paydaşlar, genellikle devletin sahip olduğu rol ve fonksiyonları gerçekleştiremediği için bu iki ekonomik aracı kullanmakta yetersiz olmaktadır. Devletin, araçları kullanarak uygulamak istediği amaçları için dikkate alması veya odaklanması gereken iki alan bulunmaktadır. İlk olarak devlet, ulusal makroekonomik performansı yükseltme durumunda politikalar seti oluşturmak istediğinde dikkate alacağı göstergeler; enflasyon, faiz, kur, işsizlik ve büyüme oranları olmalıdır. İkinci olarak devlet, eğer ulusal makroekonomik sistem içerisinde ekonomiyi canlı tutma ya da canlandırma amacında bulunursa dikkate alması gereken göstergeler; tüketim, üretim, yatırım, sanayi üretim endeksi, kapasitesi kullanım oranı, gelir dağılımı, güven endeksleri ve beklentiler olmalıdır.

Ekonomik diplomasi sürecinin küresel ölçekte sürdürülebilir olması için devletin, ekonomi yönetiminin rol ve fonksiyonunu, tercih ve önceliğini, görev ve yetki sorumluluğunu dikkate alarak diğer paydaşlar (işletmelerle ve bireylerle) ile ilişkilerini olgunlaştırarak ekonomisinin işleyişini güçlendirmesi gerekmektedir. Böylece olgunlaşan ilişkiler sayesinde karşı diplomasi ataklarına da direnç gösterebilen bir araç seti oluşturabilir. Devletin, diğer paydaşlardan farklı olarak ekonomik koordinasyonu fonksiyonel yapı ve ilişkileri sistemine sahip olması ekonomik diplomasinin yapı ve ilişkilerini kaliteli oluşturabilmesi açısından önemlidir. Ancak devletin arzu ettiği hedeflere yönelik sürecin izlenebilmesi ve koordine edilmesi veri ve bilgi sisteminin işletilmesi ile sağlanabilmektedir. Çünkü süreç, karmaşık ilişkiler sistematiğine sahip olduğu için bu sürecin koordinesi, hedeflerin ve amaçların test edilmesi ve doğru sonuca ulaşmak için politika setlerinin oluşturulması yine doğru veri ve bilgiye sahip olmakla ilişkilendirilmektedir. Böylece veri ve bilgi sistemi ile yapılan tahmin, kontrol mekanizmasında olası bir sapmayı tespit ettiğinde amaç ve hedefleri güncellenebilir hale getirmektedir.

4.6. Seçilmiş Ülke Örneklerinde Ekonomik İstihbarat Mekanizmaları

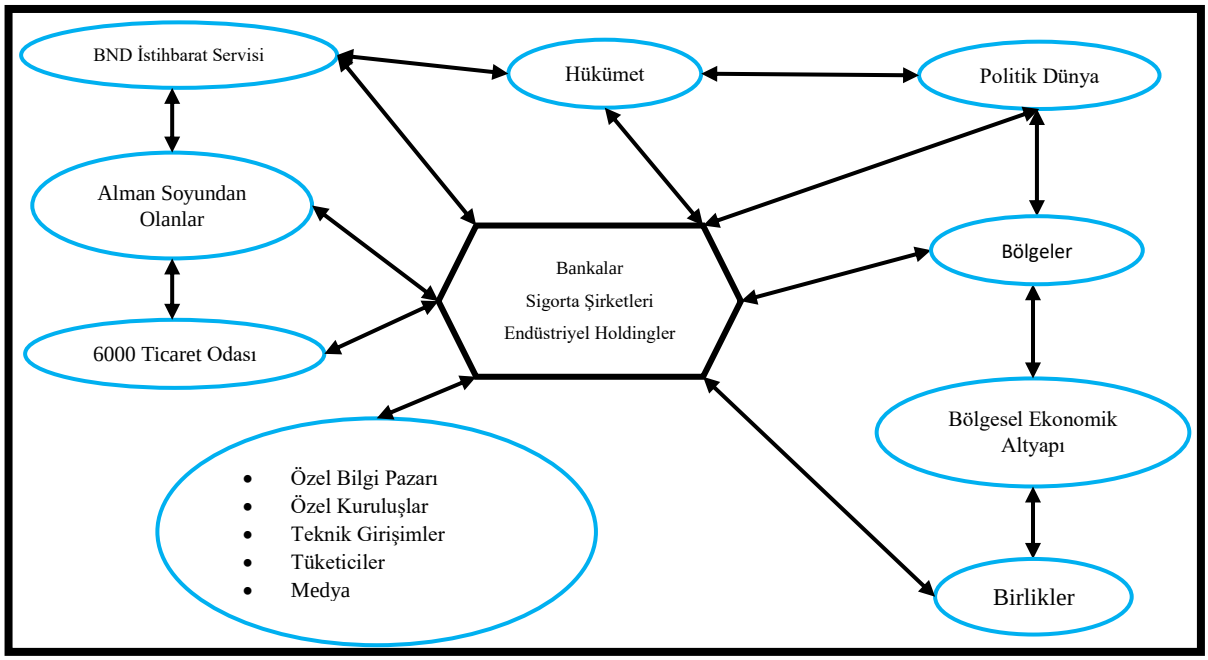
Ekonomik istihbarat sistemi hem ulusal hem de uluslararası düzeyde icra edilmesi gerekli görülen bir süreçtir. Bu çerçevede ülkelerin istihbarat sistemleri tasarlanırken olası ekonomik istihbaratının sınıflandırılması fonksiyonel olarak nasıl olduğu veya olması gerektiğine yönelik yaklaşımların, küreselleşmenin getirmiş olduğu yenilikler doğrultusunda incelenmesinin daha makul olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda küreselleşmenin getirmiş olduğu yeniliklerin en temel özelliği, teknoloji ve bilgisayar odaklı sistemlerin varlığı üzerinden açıklanabilir. Teknoloji ve bilgisayar odaklı sistemlerin olduğu alanlarda veri ve bilgilerin önemi paydaşların rekabet kapasitesini artırabilmesi açısından önem arz etmektedir. Bu gelişmeler dikkate alındığında paydaşların veri ve bilgiyi "nerede topladığı, nerede üretildiği, nasıl değerlendirildiği" gibi sorular çerçevesinde izleme değerlendirme ve raporlama yapılan birimler arasında bir ilişki ağının kurulması gereklidir. Küresel makroekonomik yapı ve ilişkiler sistemi içerisinde çeşitli ulusların veri ve bilgi odaklı sistemleri içerisinde paydaşların uyumluluğunu sağlamaya çalışarak çıkarları doğrultusunda hareket etmeyi amaçladıkları kurumsal ekonomik istihbarat modelleri bulunmaktadır. Bu ekonomik istihbarat modellerine örnek olarak aşağıdaki ülkeler incelenebilir.

4.6.1. Almanya Ekonomik İstihbarat Sistemi

Almanya'da kurumsal ekonomik istihbarat sistemi ilk olarak 19.yüzyıldan itibaren İngiliz ticari hâkimiyetine karşı oluşturulduğu düşünülmektedir. Almanya geliştirmeye çalıştığı kurumsal ekonomik istihbarat modeli sayesinde; farklı karar alma merkezleri, işletmeler, bankalar, sigorta şirketleri, bölgeler ve devlet arasındaki stratejik birliğe ağırlık vererek 2.Dünya Savaşı sonrası yaşamış olduğu büyük kayıpları kısa bir sürede ortadan kaldırmaya çalışmıştır. 19.yüzyılda oluşturulan mekanizma sayesinde Almanya'nın savaş sonrası ulusal yapı ve ilişkiler sistemine yönelik uygulanabilmesi muhtemel casusluk faaliyetlerini engelleyerek hızlı toparlanma ve istikrarlı büyümeyi elde edebildiği düşünülmektedir (Yücelik, 2015).

Almanya'nın kurumsal ekonomik istihbarat sistemini oluşturduğu süreç içerisinde paydaşları ortak ekonomik ve siyasi birçok alanda ortak bir noktada buluşturma çalışmasının ulusal makroekonomik istikrarı yakalamada önemli bir faktör olduğuna dikkat çekilmektedir. Özellikle Almanya sahip makroekonomik yapı ve ilişkiler sistemi içerisinde kurumsal ekonomik istihbaratın getirileri sayesinde, bankalar ve endüstriyel gruplar arasında esnek ve koordineli yaklaşım sağlayarak kalıcı ve sürdürülebilir ticari istihbarat ağıda oluşturmuştur.

Almanya'nın kurumsal ekonomik istihbarat faaliyetlerinin hızlı ve sürdürülebilir bir katkı vermesindeki en önemli etkenin, paydaşlarını ortak bir paydada rasyonellikten uzak tutabilme kapasitesi sayesinde olduğu düşünülmektedir (İnan & Doğan, 2018). 19.yüzyıldan 21.yüzyıla uzanan ekonomik istihbarat sisteminin oluşumu ve etkinliği dikkate alındığında ise Almanya, küresel makroekonomik sistem içerisinde önemli ekonomik güçler arasında konumlandırılabilir. Almanya'nın, kurumsal ekonomik istihbarat sistemini oluşturduktan sonra sağlamış olduğu ticari etkinlik kapasitesi; kendi ulusal makroekonomik yapı ve ilişkiler sistemi içerisinde yer alan küresel ölçekli işletmelerinin, iş birliği ve uyum süreciyle çalışmasına ve istikrarı elde etmedeki önemli bir unsur olduğu düşünülmektedir (Ruggles & Brodie, 1947).



Şekil 16. Almanya Ekonomik İstihbarat Sistemi
Kaynak. (Potter, 1998)

Alman ekonomik istihbarat sistemi içeresinde resmi istihbarat kuruluşlarının dışında sivil toplum kuruluşları, siyasî yapı, birlikler ve meslek odaları da yer almaktadır. Alman ekonomik istihbarat sisteminde yer alan bileşenlerin yapı ve ilişkiler sistemi ise şu şekilde incelenebilir; Alman hükümeti, finansal kuruluşlar, endüstriler ve ticaret odaları birbirleriyle koordineli şekilde işlev göstermektedir. Endüstriyel holdingler, yapı itibari ile kurumsal ekonomik istihbarat sisteminde yönetici vasfına sahip olarak devlet rolünü üstlenmektedir. Bu ilişkiler sistematiğinde ticaret odaları, veri/bilgi sistematiğinde ekonomik bilginin toplanması ve dağıtılması konusunda merkezi bir konumda yer almaktadır (Yücelik, 2015). Alman Ekonomik İstihbarat Sistemi, İngiliz ticari hegemonyasına karşı kurmuş olduğu ekonomik istihbarat sisteminde; bankalar, sigorta şirketleri ve endüstriyel holdingler merkeze konumlandırılarak

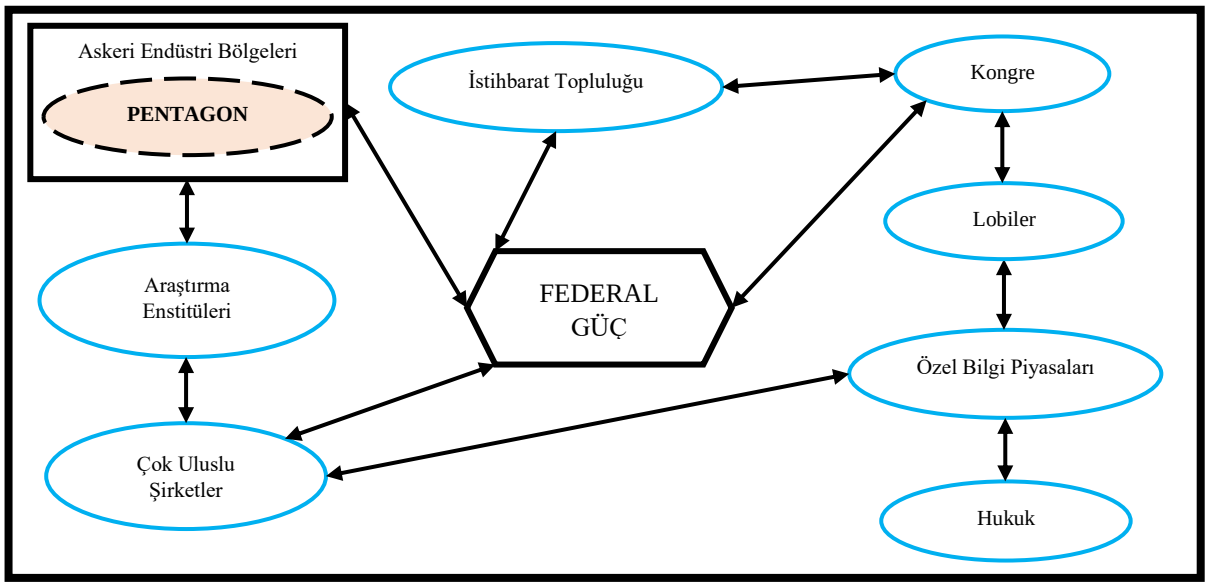
diğer aktörlerden gelen veri ve bilgileri toplayan kuruluş niteliğindedir. Küreselleşme sürecinde yaşanan gelişmeler doğrultusunda ise Alman İstihbarat Örgütü'nün (BND) ulus üstü konuma erişmiş olan büyük Alman işletmelerinin veri ve bilgi toplamalarına yardım ettiği belirtilebilir. Tüm bu ilişkiler sisteminde ise ulusal çıkarların ön planda tutularak tercih ve önceliklerin belirlendiği ve bu doğrultuda ulusal çıkarların izlendiği görülmektedir (İnan & Doğan, 2018).

4.6.2. Amerika Birleşik Devletleri Ekonomik İstihbarat Sistemi

ABD'de ekonomik istihbarat faaliyetleri özellikle Soğuk Savaş dönemiyle birlikte sistemli bir yapıya kavuşmuş olup CIA tarafından 1947 tarihli Ulusal Güvenlik Yasası'nın yürürlüğe girmesiyle ekonomik istihbarat birimi kurulmuştur (Miman, 2007). Soğuk Savaş döneminin ardından ABD'de hükümetler arası ekonomik politikaları koordine etmek ve yönlendirmek üzere Ulusal Ekonomik Konsey (NEC) adında, yapı ve ilişkiler ağını yönetebilecek kurum oluşturulmuştur. Ulusal ekonomik konseyin temel amacı; ABD Başkanı'na ulusal ve uluslararası ekonomi politikalarına yönelik tavsiye seti sunmaktır (Duramaz & Gökbunar, Ekonomik istihbarat sisteminin oluşturulmasina yönelik Türkiye için yeni bir model önerisi, 2017). Ekonomik istihbarat faaliyetleri dikkate alınarak yapılan kıyaslamalarda diğer ülke örneklerinden farklı olarak ABD kurumsal ekonomik istihbarat biriminin daha sistematik ve sürdürülebilir olduğu düşünülmektedir. Bu sistematik düzen ve sürdürülebilir yapı birim içerisindeki yapının dizayn edilme süreciyle ilişkilidir. ABD'de kurumsal ekonomik istihbarat sistemi içerisinde görev alacak bireyler; doğrudan üniversitelerden, ekonomik think-thank kuruluşlarından ve ekonomik uzmanlardan oluşan sivil toplum kuruluşlarından seçilmektedir (Güldiken, 2006).

ABD, küresel ölçekte sahip olduğu siyasal ve ekonomik konum itibari ile çıkarlarını korumak veya o doğrultuda hareket edebilmek için genellikle süreç içerisinde birçok ülkeden farklı olarak sert güce başvurmayı tercih etmemektedir. Sert gücün oluşturduğu maliyet göz önüne alındığında ülkeler minimum maliyetle maksimum faydayı elde edebilmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda ABD siyasal ve askeri çıkarlarını korumak için CIA koordinatörlüğünde ekonomik, kültürel veya siyasi araçları kullanmayı tercih etmektedir. Bu durumun tercih edilmesindeki en önemli etken ise ABD'nin küresel ölçekte nüfuz alanının geniş olmasıdır. Örneğin küresel ekonomide ABD'li şirketlerin ağırlıklı olması ve bu şirketlerin fayda-zarar ilişkisinin ABD'nin siyasi politikalarından etkilenmesi ile küresel ticari ilişkilerin bozulması muhtemel görülmektedir. Bu yüzden CIA, istikrar çerçevesinde küresek ölçekteki değişim ve dönüşümü yakın takibe alarak; her yıl dünya petrol üretimi, stratejik zirai ürünler, dünya

ticaretinin genel eğilimi hakkında bilgi toplamayı ve istihbarat raporları oluşturmayı amaç edinmiştir (İnan & Doğan, 2018). ABD'de ekonomik istihbarat sürecinde veri ve bilgi toplama işleminin gerçekleştirirken CIA dışında Dışişleri Bakanlığı ve Hazine Bakanlığı'nın da görevleri olduğuna dikkat edilmelidir. Genel çerçevede bu ilişkiler sistematiği içerisinde yer alan kurumların veya birimlerin görevleri arasında; yaptırımların kontrolü, ekonomik müzakerelere destek, yabancıların kendi şirketlerine ABD şirketleriyle rekabet edebilmeleri için dürüst olmayan şekilde yardım etmelerinin önüne geçilmesi, şüpheli yabancı finans hareketlerinin takibi gibi konular ağırlıklı olarak bulunmaktadır (Levytskyi, 2001).



Şekil 17.ABD Ekonomik İstihbarat Sistemi
Kaynak. *(Potter, 1998)*

Seiglie ve Coissard (2008)'a göre ABD ekonomik istihbaratı 5 amaç etrafında hareket etmektedir; jeopolitik istikrar, ekonomik ve siyasi öngörülerin analizi, karar almaya yardımcı olma, istihbarat ve etki. ABD kurumsal ekonomik istihbarat sistemini uygulama sürecinde makroekonomik sistemdeki devlet ve işletmeler arasında yaşanan uyuşmazlıklar adem-i merkeziyetçi yaklaşımlarla çözüme ulaştırılmaya çalışmaktadır. Potter (1998)'a göre ABD kurumsal ekonomik istihbarat sistemi, Almanya ve Japonya ekonomik istihbarat sisteminden, adem-i merkeziyetçi yaklaşımı nedeniyle ayrışmaktadır. Ayrıca ABD, sahip olduğu küresel konum itibari ile işletmelerinin çıkarlarını da korumayı tercih etmektedir. Bu yüzden Amerikan şirketlerinin yabancı işletmeler karşısında haksız ticari uygulamalara maruz kalarak zayıflamaması, Amerikan şirketlerinin ticari sırlarının sızdırılmaması gibi faaliyet alanları oluşturulmaktadır.

Miman (2007), çalışmasında ele aldığı üzere ABD'nin yabancı rakiplere karşı izlenecek ekonomik istihbarat politikasını üç başlık altında toplanabilmektedir; İlk olarak makroekonomik istihbarat yer almaktadır. Makroekonomik istihbarat dikkate alındığında Amerika'nın ulusal makroekonomi kapasitesi üzerine inceleme yapılmaktadır. İkinci olarak uygulanan istihbarat türü yani karşı ekonomik istihbarat; federal ajanlar tarafından mal sahiplerinin ticari sırlarının hırsızlıklara karşı korunma çalışmalarının yürütülmesi sürecidir. Üçüncü olarak mikroekonomik istihbarat yani Amerikan şirketlerine piyasalarda yabancı firmalarla rekabet edebilecek kapasiteye ulaştırmak veya rekabette öne geçirmek için gerekli bilginin sağlanması sürecidir.

Genel sistem itibari ile ABD kurumsal ekonomik istihbarat sisteminde devlet ve ulusal/uluslararası işletmeler arasında yakın ilişkiler ağı bulunmaktadır. Bu ilişkiler doğrultusunda ise Amerikan firmaları kendi çıkarlarının yanında devletin çıkarlarını da koruması gerekliliğinin farkındır. Her ne kadar sıkı ilişkiler bulunsa dahi tarafların birbirine doğrudan ayrılmaz bağları bulunmamakta çünkü olası bir finansal kriz sonucunda krizin derinleşme ihtimali dikkate alınmaktadır (Potter, 1998). Bu yüzden Amerikan firmaları, rekabet kapasitesini artırma adına çalışmalar da sergileme kapasitesini artırmak için yüksek seviyede bütçeler ayırmaktadır. Böylece kriz dönemlerinde kendi ekonomik kaynaklarını mobilize edebilme kabiliyetine sahip olmaktadırlar.

ABD kurumsal ekonomik istihbaratı küresel ölçekte Amerikan firmalarının faaliyetlerinin çokluğunu göze alarak saldırgan bir istihbarat sürecinden uzak durmaktadır çünkü ABD'li çok uluslu şirketlerin karşılaşacağı zararın yüksek olabileceği düşüncesi ile önlemler alınması amaçlanmaktadır. Ancak ABD küresel ölçekte sahip olduğu hegemonya için ise zaman zaman saldırgan istihbaratlar uygulamayı tercih etmektedir. Bu saldırgan faaliyetlerin yaşandığı süreçte ise araştırma enstitülerinin (think-tank kuruluşları) önemli görevleri bulunmaktadır. ABD, ekonomik istihbarat sistemini diğerlerinden ayıran bir başka öğe ise özel bilgi piyasalarının sistem içindeki önemli rolüdür (Yücelik, 2015). ABD ekonomik istihbarat sistemi, rekabetçi istihbaratın sürdürülebilmesi için işletmelerin ekonomik güvenliğini desteklemek adına endüstriyel firmalar, bankalar, sigorta şirketlerini ekonomik istihbaratın merkezine konumlandırmaktadır. Veri ve bilgilerin bu işletmelere devlet aracılığı ile sunulması sonucunda işletmelerin ulusal/uluslararası istikrar sağlaması amaçlanmaktadır.

4.6.3. Çin Halk Cumhuriyeti Ekonomik İstihbarat Sistemi

Küresel ölçekte askeri ve ekonomik hegemonyası bulunan ABD'nin olduğu sistem içerisinde güçlenmeyi amaçlayan Çin Halk Cumhuriyeti, 21.yüzyılda bu güç olgusunu bilgiyi toplama, derleme ve değerlendirme kapasitesini artırma üzerine kurmayı hedefleyen nadir ülkelerdendir. Çin'de devletin bilimsel ve teknik dokümantasyon merkezleri ağını oluşturmak için 1956 yılında Çin Bilimsel ve Teknik Bilgi Kurumu (ISTIC) oluşturulmuştur (Clerc P. , 1998). Güncel dönemde ise Çin Ulusal Güvenlik Bakanlığı ülkenin en önemli stratejik istihbarat servisini oluşturmaktadır. Bu istihbarat servisi ise iç ve dış görevleri bulunan ve ağırlıklı olarak endüstriyel istihbaratta analiz, casusluk, karşı casusluk, araştırma ve operasyon gibi alanlarda faaliyet göstermeyi amaçlamaktadır. Çin'de kurumsal ekonomik istihbarat sürecinin bir bileşeni olarak; Ticaret Bakanlığı, veri ve bilgi toplama ile istihbarat oluşturma sürecinde çeşitli rol ve fonksiyonlara sahiptir. Bu yüzden Güvenlik Bakanlığı ile yakın bir şekilde çalışma gerekliliği bulunmaktadır. Ayrıca Çin'in istihbarat servisleri ile gelişmiş teknolojiye sahip ticari organizasyonlarının da birbirine olan bağlılığı bulunmaktadır (Güldiken, 2006).

Çin, kurumsal ekonomik istihbarat sürecinin yönetilmesinde sadece devlet merkezli hareket kabiliyeti göstermemektedir. Bu süreç içerisinde yerli ve yabancı işletmelerin bilgi toplama ve analiz çalışmaları da dikkate alınmaktadır. Ek olarak 1995'de Çin Rekabetçi İstihbarat Topluluğu (SCIC) adında, ekonomik istihbarat ve şirket pratiğine ilişkin üniversitelerin araştırma ve yayımlama çalışmalarını organize etmesi planlanan bir kurum oluşturulmuştur. Çinli şirketler, Ticaret Bakanlığı ve Çin Devlet İstihbaratı arasında simbiyotik bir ilişki mevcuttur. Çin istihbaratının bu ilişkiler sistematiğini tercih etmesinin nedeni ise hedef ülkelerde gerçekleştirilmesi planlanan faaliyetlerini gizlemek adınadır. Ekonomik istihbarata katkıyı artırabilmek için Çin, yurt dışında yer alan vatandaşlarını da (öğrenciler, iş adamları, uzmanlar, araştırmacılar vd.) kaynak olarak kullanabilmektedir (Potter, 1998). Ayrıca Çin, 21.yüzyılda bilgi ekonomisinde verinin ve bilgisayarın ön planda olmasından dolayı Çin, istihbarat aşamalarında bilgileri siber yollarla ele geçirmeye çalışmaktadır (P.W. Singer ve F. Allan, 2015).

Çin ekonomik istihbaratının sahip olduğu yapısı Potter (1998) tarafından;

- ✓ Somut olmayan telif ve patent hakları gibi alanlara ulaşılmaya çalışılması,
- ✓ Büyük şirketlerle çalışarak onlara teknoloji ve hizmet satan Çinli çok uluslu şirketlerin yönetici ağını içermesi,

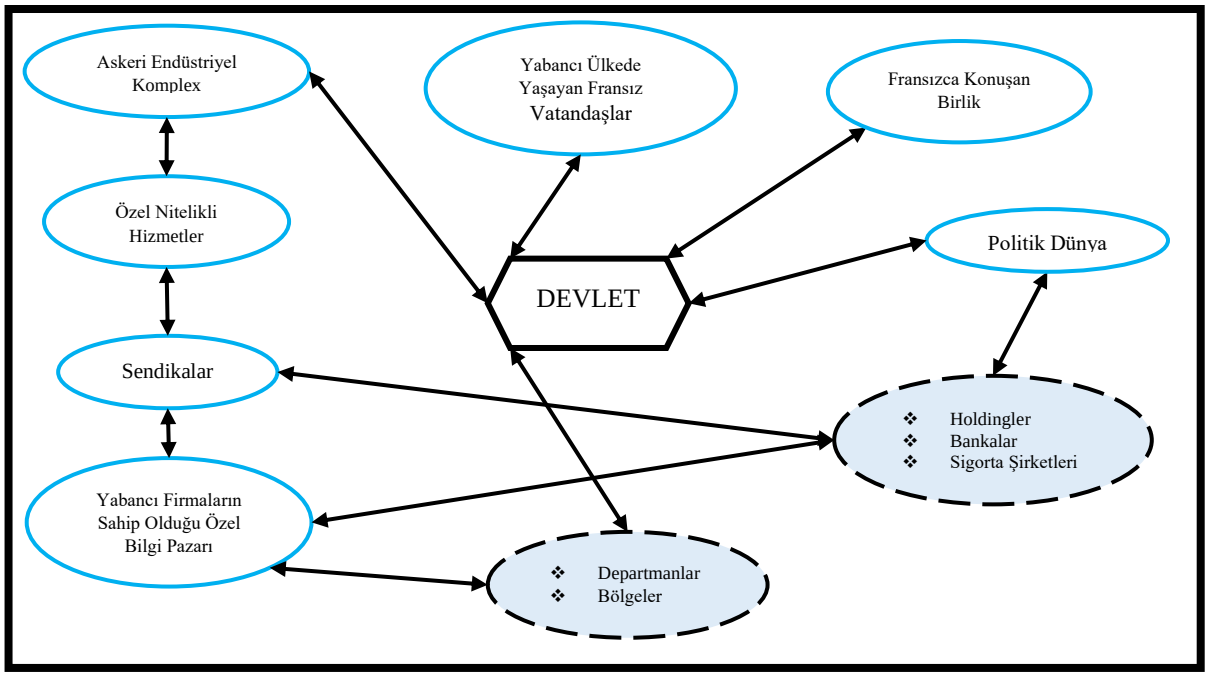
- ✓ Üniversiteler ile yakın ilişkiler içerisinde olarak siber güvenlik konusunda (savunma ve saldırı) yüksek seviyede eğitimli çalışan yöneticilerin varlığı,
- ✓ Adem-i merkeziyetçi bir sistem, sıkı sıkıya bağlı yapı ve ilişkiler neticesinde iyi tanımlanmış komuta kontrolü ve istihbarat servisleri,
- ✓ Stratejik endüstrilerin korunmasına dair hizmet koşulları

şeklinde tanımlanmaktadır.

4.6.4. Fransa Ekonomik İstihbarat Sistemi

Fransa'nın kurumsal ekonomik istihbarat sisteminin, köklü bir geçmişe sahip olmasının dışında esas temelleri 19.yy'da bankaların ve şirketlerin dinamik uluslararası yapılarını desteklemek amacıyla uygun bilgi birikimi sağlanarak dizayn edilmesi çerçevesinde kurulmasına dayanmaktadır. Fransız ekonomik istihbarat sisteminin merkezinde, devlet faktörü önemli bir rol ve fonksiyona sahiptir (Clerc P. , 1998). Fransa'da kurumsal ekonomik istihbaratın ilk temelleri 1990'lı yıllarda uluslararası ticaret ve kalkınmaya öncelik vermek ve ulusal ekonominin yükseltilmesi amacı ile oluşturulmuştur (İnan & Doğan, 2018).

1990'lı yıllarda Fransa'da "Ekonomik İstihbarat ve İş birliği Stratejisi" adı altında ulusal politikalar çerçevesinde, stratejik çalışmaların yürütülmesi için ticari yapı temsilcileri, ticaret odaları, üniversiteler, devlet yetkilileri ve konunun uzmanları ile ekonomik istihbarat sisteminin güçlü ve zayıf yönlerini dikkate alarak en iyi performansı sağlayacak sistemin dizaynı için çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Miman, 2007). Kurumsal ekonomik istihbarat sisteminin kaliteli yönetilememe süreci Fransız kültüründen kaynaklı olarak olumlu anlamda gelişim gösterememektedir. Ekonomik istihbarat sistemlerinin tüm bu olumlu özelliklerine rağmen gelişime engel en temel sebep olarak ekonomik istihbaratın çoğu kez casusluk gibi yasal olmayan bir faaliyet olarak algılanma durumudur. Fransız kültüründen kaynaklı olarak toplum yapısının, diğer toplumlara göre daha kuşkucu kimliğe sahip olmasından dolayı bilgi çatısı altında oluşturulan iş birliğinin gevşek bağlarla oluşması söz konusudur. Bu gevşek bağlarda Fransız ekonomik istihbarat sisteminin gelişiminin önündeki en büyük engeli oluşturabilmektedir (Güldiken, 2006).



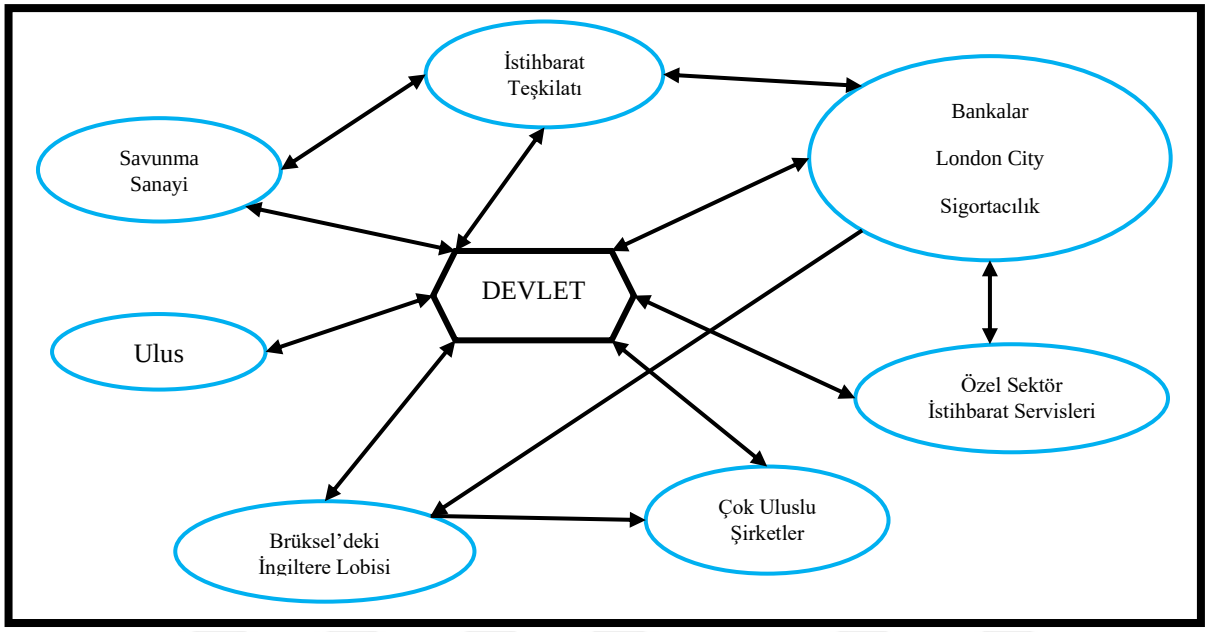
Şekil 18. Fransa Ekonomik İstihbarat Sistemi
Kaynak. (Potter, 1998)

Fransız ekonomik istihbarat sistemi merkezi bir yapıya sahiptir ve Fransız ekonomik istihbarat sisteminde; devlet faktörü, gerekli ağ ve ilişkileri oluşturarak bu ağ ve ilişkilerin fonksiyonunu belirleyebilecek yetkinliğe sahip görülmektedir. Ancak devlet faktörünün daha ağırlıklı olması durumu işletmeler açısından sınırlı bilgi kapasitesi oluşturmaktadır dolayısıyla işletmelerin, bilgiye erişim kapasitesinin zayıf kalması ile özel bilgi piyasasının da işlev açısından güçsüz kalması söz konusudur. Lakin diğer kurumsal ekonomik istihbarat sistemlerinde olduğu gibi Fransız devleti, işletmeler ile olan iş birliği ağını geliştirmeyi tercih etmektedir (Clerc P. , 1998). Fransız ekonomik istihbarat sistemi, farklı bir alan olarak yabancı ülkelerde yaşayan Fransız vatandaşları ile Fransızca konuşan birliği de içerisine alacak biçimde dizayn edilmiştir. Fransız ekonomik istihbarat sisteminde, devlet ve askeri-endüstriyel kompleks arasındaki ilişki, devlet ve işletmelerin arasındaki iş birliğinin doğru bir ticari güç oluşturabilmesinden dolayı sert gücü destekleyici unsur oluşturabilmektedir (İnan & Doğan, 2018).

4.6.5. İngiltere Ekonomik İstihbarat Sistemi

İngiltere kurumsal ekonomik istihbarat sistemi, devletin merkezde olduğu ve kontrolü sağladığı yapı ve ilişkileri sistemi içinde rol ve fonksiyonlarını gerçekleştirmektedir. İngiliz ekonomik istihbarat sisteminde nihai ekonomik güvenlik hedefi ise refah ve sürdürülebilirlik üzerine inşa edilmiştir. Ekonomik istihbarat faaliyetlerini gerçekleştirmek için Gizli İstihbarat Servisi (SIS) karşı istihbarat departmanı olan MI-5 ve istihbarat departmanı MI-6 birimleri İngiliz

istihbaratında bulunmaktadır. 1984 yılından itibaren İngiltere'nin, MI-6'nın aktif olarak ekonomik ve teknolojik bilgileri toplama amacıyla bütçe ayırmaktadır. Finans Bakan yardımcısı, MI-6'nın finansal ve ticari bilgi toplama faaliyetlerini kontrol ederken, Dış Ekonomik İstihbarat Komitesi, istihbarat teşkilatının tüm ekonomik istihbarat faaliyetlerini kontrol etmektedir (Yücelik, 2015).



Şekil 19. İngiltere Ekonomik İstihbarat Sistemi
Kaynak. (Potter, 1998)

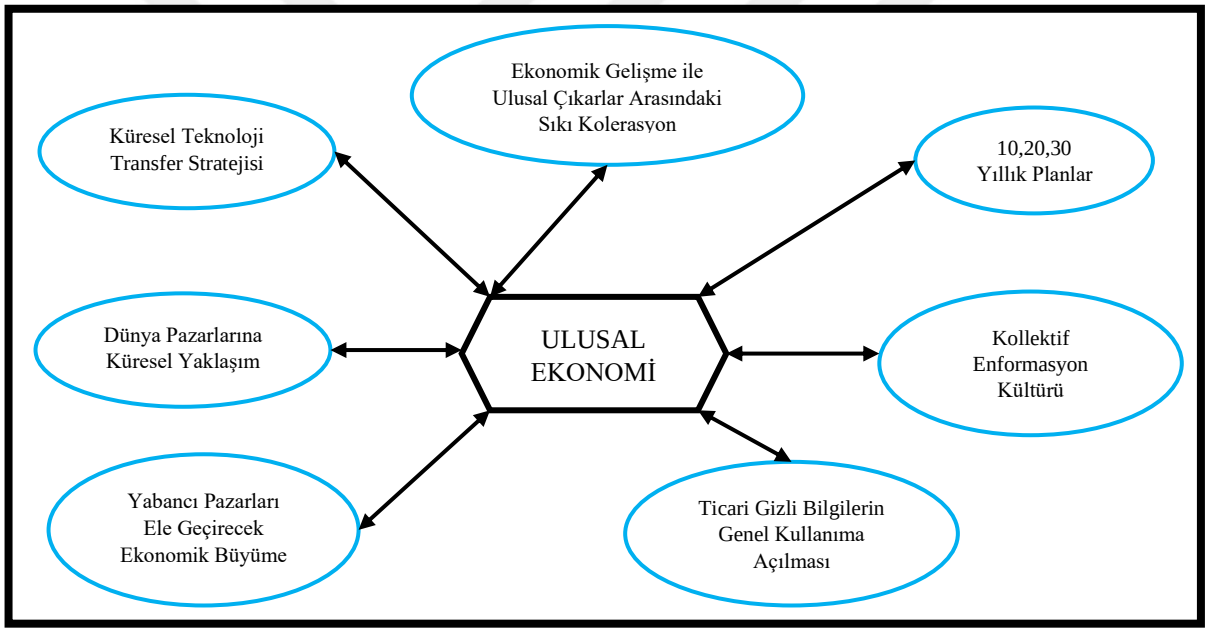
İngiliz ekonomik istihbaratı faaliyet olarak agresif stratejiler benimsemektedir. İngiltere ekonomisinde finans kuruluşları ve sigorta şirketlerinin büyük önemi bulunmaktadır. Bu yüzden İngiliz ekonomik istihbaratı, devlet ve özel sektör arasında istihbarat faaliyetleri için orta seviyede bir ilişki geliştirmeyi amaçlamıştır. İngiliz ekonomisinin bir paydaşı olarak özel sektörlerin bu ilişkiler ağında güvenlik gerekliliği üst seviyede bulunmaktadır. İngiliz ekonomik istihbarat sistemi devleti merkeze alarak, bankalar, özel sektör istihbarat servisleri ve çok uluslu şirketlerin yakın ilişkilerde bulunduğu yapı ve ilişkiler sistematiğine sahiptir (Potter, 1998).

4.6.6. Japonya Ekonomik İstihbarat Sistemi

Japon kurumsal ekonomik istihbarat sistemi, 19.yüzyılda ulusal makroekonomik bağımsızlığını koruma arzusu ile batılı güçlerin baskılarına karşı oluşturulan yapı ve ilişkiler sistemidir. Oluşturulan bu birimin amacı Japon elitlerinin ekonomik konularda harekete geçirilmesini sağlayabilmektir. Japon ekonomik istihbarat servisi, bilgi yoğun şekilde saldırgan bir endüstri

geliştirme amacıyla da kullanılmıştır. Saldırgan politikalar ile endüstriyi geliştirme üzerine uygulanan çalışmaların başında rakip ülkeler tarafından üretilen bilgiye erişim yer almaktadır (Clerc P. , 1998).

Japon ulusal kültüründe, bilgi önemli bir konuma sahip olduğu için Japon kurumsal ekonomik istihbarat sisteminin gelişimine olumlu şekilde yansımaları görülebilmektedir. Japon kültüründe bilgi, meta olmanın çok ötesinde sosyal ve toplumsal ilişkileri sıkılaştıran ve güvenin bir sembolü olan araç olarak görülmektedir. Potter (1998)'a göre Japonlar, bilgiyi kullanırken global ve yerel pazarlar, kültürel faktörlerin yardımıyla ulusal pazarların ele geçirilmesi, uzun dönemli stratejilerin tercih edilmesi üzerinde durmaktadır. Özellikle Japon uluslararası şirket stratejileri ile ulusal stratejilerin ilişkilendirilmesi, bilginin rahatlıkla paylaşılmasına dikkat çekilmektedir.



Şekil 20. Japonya Ekonomik İstihbarat Sistemi
Kaynak. (Potter, 1998)

Japon kurumsal ekonomik istihbarat sisteminde; ulusal ekonomi, merkeze konumlandırılarak diğer araç veya amaçların bu eksen çevresinde şekillendirilmesi hedeflenmektedir. Bu sistem içerisinde kurumlardan ziyade ulusal strateji ve programların, ulusal makroekonomiye destek sağlayarak ekonomik istihbarat sistemine katkı sunduğu görülmektedir. Bu ilişkiler ağı ekonomi ve ulusal sistem içerisinde yer alan büyük endüstriyel gruplar, bankalar, ticari şirketler gibi diğer bileşenlerinde katkısı ile sürdürülebilir olabilmektedir.

Yılmaz (2013)'a göre Japon kurumsal ekonomik istihbarat sistemi; şirket ve hükümet hizmetlerinin yer aldığı stratejik çizginin mükemmel bir biçimde yukarıdan aşağıya koordine edildiği bir tarzda gelişmiştir.

- ✓ Piyasaya küresel ve yerel yaklaşım
- ✓ Ticari olarak sızmayı, ekonomi kavramına ve ülkenin yaşam tarzına uyarlama
- ✓ Şirketlerin katılımıyla günlük raporlama sistemi ile bilgi politikası
- ✓ Uzun dönemli ekonomi stratejisi
- ✓ Büyük endüstriler ve holdingler arasında entegre olma yaklaşımı ve koordinasyon
- ✓ Bilginin dikkatli/seçici bir biçimde serbestisi

Japon ekonomik istihbarat sisteminin temel çerçevesini ise kamu ve özel sektör arasında ticari, endüstriyel ve teknoloji alanlarında sağlanan sinerji sayesinde oluşan iş birliği ekonomisi oluşturmaktadır. Ekonomik istihbarat merkezinde kamu ve özel sektör iş birliğinin merkezileşmesi ulusal ekonomi içerisinde yüksek bir etkinlik doğurmaktadır. Bu ekonomik iş birliği içerisinde genel ticaret şirketleri ekonomik istihbarat sisteminde önemli bir yere sahiptir çünkü bu ticari şirketler, bir ağ oluşturarak sahip oldukları tüm firma gruplarının stratejik bilgilerini toplayarak devlet ile işbirliği sürecinde analiz aşamasını tamamlamaktadır (Duramaz & Gökbunar, Ekonomik istihbarat sisteminin oluşturulmasina yönelik Türkiye için yeni bir model önerisi, 2017).

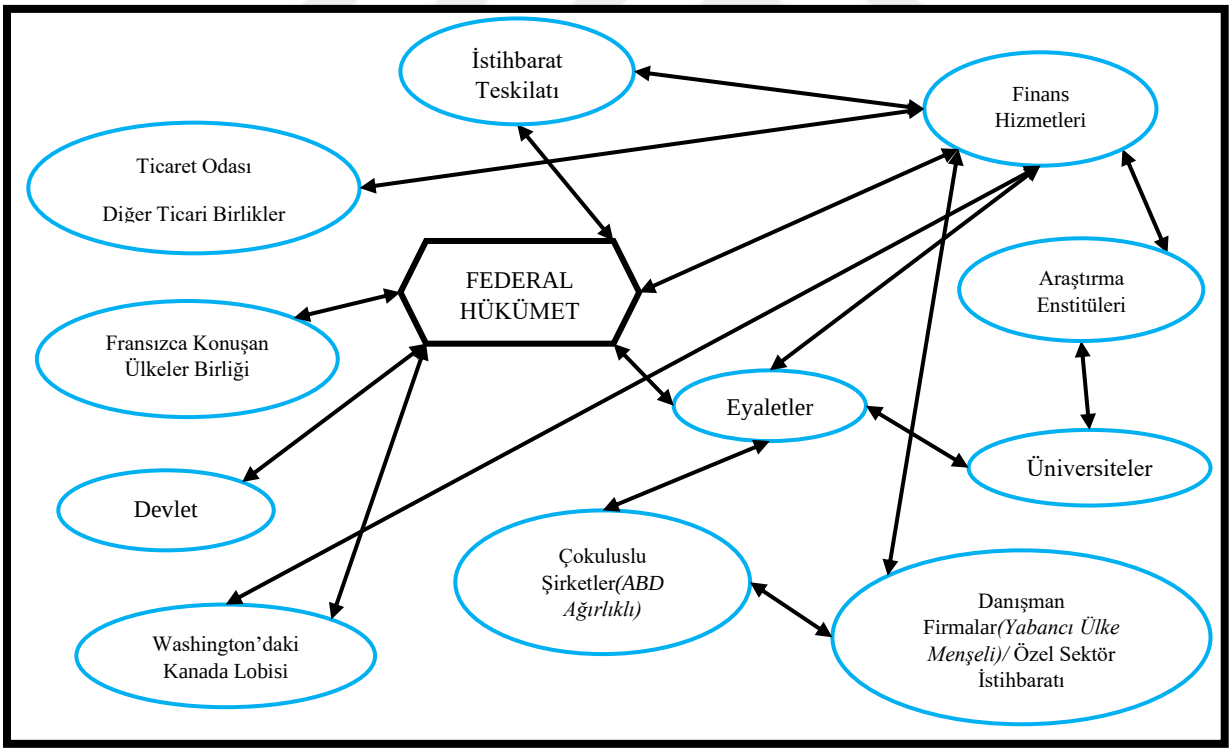
Bilimsel Bilgi Merkezi (SIC) ile Japon Dış Ticaret Organizasyonu (JETRO) adlı kurumlar, Japon ekonomik istihbarat sistemde önemli konumları bulunmaktadır. JETRO ve SIC, ekonomik ve teknolojik bilginin elde edilmesi ve kullanılabilir hale getirilmesi sürecini üstlenmektedir. Burada yapılan analizler ve çalışmalar sonucunda ise Yatırım Ticaret ve Endüstri Bakanlığı (MITI) tarafından finanse edilmektedir (Miman, 2007). Küreselleşmenin getirmiş olduğu olumlu koşullardan birisi olarak firmaların serbestleşmeye ve küresel piyasada pay sahibi olmasından dolayı çoğu büyük firmanın kendi istihbarat ağlarını geliştirerek MITI'dan bağımsızlaştıkları görülmektedir (Clerc P. , 1998). Japon ekonomik istihbarat sistemi, uyguladıkları politikalar doğrultusunda Japon iç pazarını korunmayı, diğer yandan ise uluslararası ticarette güçlenmeyi amaçlamaktadır.

Kısacası Japon halkının ulusal kültürüne verdiği değer ve ulusal kültürün taşımakta olduğu bilginin kolektif kullanımı, güçlü bir ekonomik istihbarat sistemi geliştirmeye temel teşkil ettiğini bununla birlikte yerel dinamiklerle oluşturulan ekonomik istihbarat sisteminin

öncülüğünde Japonya'nın küresel bir vizyon oluşturarak güçlü ekonomik ilişkiler kurmayı amaçladığını ifade etmek mümkündür.

4.6.7. Kanada Ekonomik İstihbarat Sistemi

Kanada Güvenlik ve İstihbarat Servisi (CSIS), ulusal makroekonomik yapı ve ilişkiler sistemindeki rolü itibari ile daha çok savunmacı bir rol üstlenmektedir. Kanada ekonomik istihbarat servisinin birçok ülkenin kurumsal ekonomik istihbarat sisteminden farklı olarak bilgi alış/veriş faaliyetleri açısından düşük kalite ve performansa sahip olduğu düşünülmektedir. Potter (1998)'a göre Kanada ekonomik istihbaratının ulusal bir hedef altında faaliyet göstermediği ve milli güvenlik açısından eksikliklerinin olduğu düşünülmektedir. Zayıf bilgi ağı, yabancı şirketlerin sahip olduğu güçlü pozisyonları bu zayıflığın sebebi için örnek olarak gösterilmektedir. Kanada, kurumsal ekonomik istihbarat sistemini uygulamayı tercih etmesine rağmen ulusal ağ içinde yer alan özel sektörün, ekonomik istihbarat faaliyetlerini önemsiz görmesi bu faaliyetlerin yetersiz olmasına da etki etmektedir.



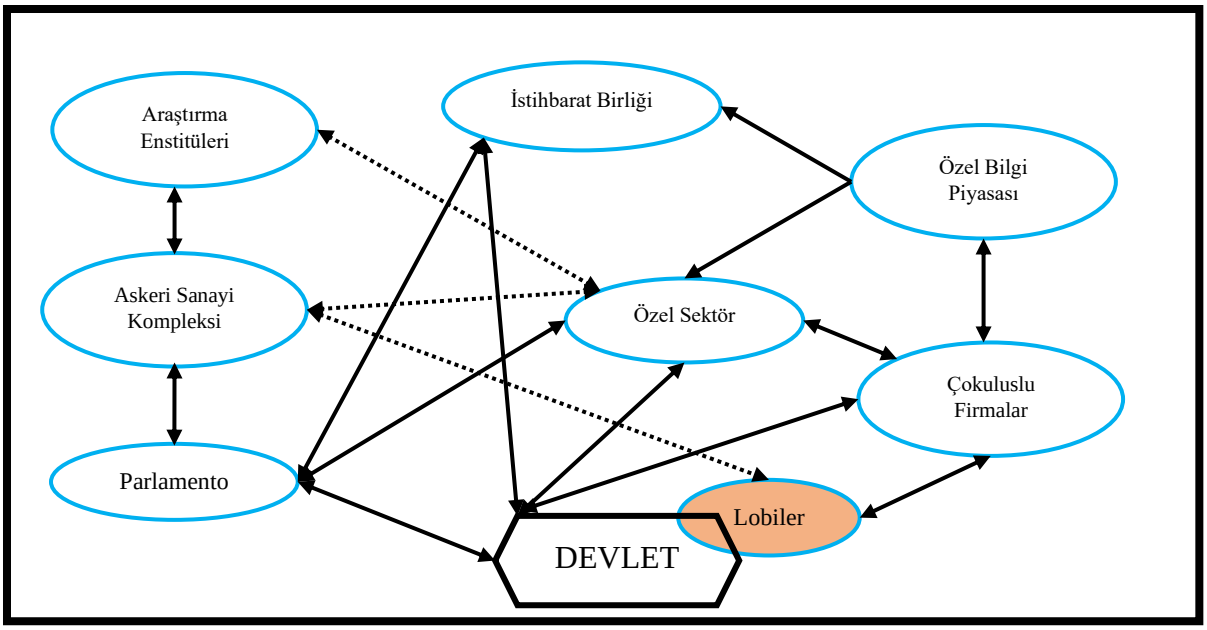
Şekil 21. Kanada Ekonomik İstihbarat Sistemi
Kaynak. (Potter, 1998)

Potter (1998), Kanada'nın kendi öz değerleri doğrultusunda ekonomik istihbarat faaliyetlerini geliştirebilecek ve politikalar kurmasını sağlayabilecek öneriler sunmaktadır;

- ✓ Kanada’nın, benzer ekonomik çıkarlara sahip ülkeler ile ortak istihbarat servisi oluşturulması
- ✓ Kanada ekonomisi, ticari çıkarlara dayalı, bağımsız işleyen bir ekonomik istihbarat sistemi dizayn etmesi
- ✓ Paydaşlar arasında rekabet ve ortaklık

4.6.8. Rusya Federasyonu Ekonomik İstihbarat Sistemi

Rusya’nın siyasi tarihinde yaşanan değişimlerden dolayı oluşan rejim değişikliğinin dışında 1980’li yıllarla beraber istihbarat teşkilatı için de önemli değişimler yaşanmıştır. Sovyetler Birliği döneminde istihbarat faaliyetleri KGB (Devlet Güvenlik Komitesi) tarafından yürütülürken, Rusya Federasyonu’na geçildiği süreçte SVR (Rus Dış İstihbarat Servisi), istihbarat çalışmalarını üstlenmiştir. Bu süreçte Soğuk Savaş döneminde yıpranan askeri ve ekonomik yapıların sürdürülebilir hale getirilmesi adına kurumsal ekonomik istihbarat çalışmalarının yürütülmesi planlanmıştır (Duramaz & Gökbunar, Ekonomik istihbarat sisteminin oluşturulmasina yönelik Türkiye için yeni bir model önerisi, 2017). KGB, bu dönemde uyguladığı ekonomik istihbarat faaliyetleri ile küçülen Sovyet ekonomisini toparlamak ve batı ekonomileriyle oluşan farkı kapatmayı amaç edinmektedir. Bu dönemde yaşanan gelişmeler neticesinde SSCB, batı ile olan makası kapatabilmek adına istihbarat faaliyetlerinin birincil önceliği olarak, çeşitli ekonomik ve endüstriyel casusluk faaliyetlerini yürütmek olarak belirlemiştir. SSCB döneminde kurulan Askeri-Endüstriyel Komisyon teknolojik ve bilimsel istihbaratın toplanmasında koordine görevini üstlenmiştir. KGB bünyesinde 1970’lerde kurulan “Directorate-X” adlı birime Amerikan teknolojisinin ele geçirmeye yönelik görevler verilmiştir (Potter, 1998).



Şekil 22. Rusya Federasyonu Ekonomik İstihbarat Sistemi
Kaynak. (Levytskyi, 2001)

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile Rusya'nın, yıpranan ekonomisini dikkate almasından dolayı Rus istihbarat servisinin, küresel rekabete uyum sağlamak amacıyla ekonomik istihbarat sistemini yönetmeyi amaç edindiği söylenebilir. 1992 yılında Rus Dış İstihbarat Servisi, ekonomik istihbarat toplanması ve analiz sürecini gerçekleştirebilmek için bu alanda çalışmalar yapmayı tercih etmektedir. Rus kurumsal ekonomik istihbarat servisi; Rus ekonomisi içerisinde yer alan yabancı etkinin tahminini gerçekleştirmek ve faaliyet alanlarını tespit etmek, geçmişte Sovyet Rusya'ya bağlı ülkelerin Rusya'ya entegre edilmesi, ekonomik güvenlik kapsamında dış tehditleri bertaraf etmek, yeni dış yatırımları ülke ekonomisine dahil etmek için Rus hükümetine yardım etme, kara para ve suç örgütleriyle mücadele sürecini yönetmek gibi amaçlar doğrultusunda faaliyet göstermektedir (Albini & Anderson, 1998). Ekonomik istihbarat faaliyetlerini gerçekleştirilmesi için Federal Güvenlik Servisi (FSB)'nin bünyesinde Ekonomik Güvenlik Servisi adlı bir birim bulunmaktadır.

Soğuk Savaş sonrasında SSCB'nin çöküşüyle beraber uluslararası sistem içerisinde hâkim görüş olarak yükselen liberalleşme süreciyle birlikte firmalar ve oligarkların kendi ekonomik güvenliklerini ön plana almayı arzuladığı ve bu doğrultuda özel bilgi pazarı oluşturmaya başladığı söylenebilir. Yeni bir devlet rejiminin oluşmasından dolayı Rusya Federasyonu'nun bir geçiş ekonomisindeki yapısı dolaylı olarak devlet istihbarat sisteminin yanı sıra özel bilgi pazarını da etkilemiştir. Bu yüzden oluşan iki parçalı bir ekonomik istihbarat sistemi varlığından bahsedilebilir. Rusya ekonomik istihbarat çalışmalarını adem-i merkeziyetçi bir yapıda yürütmektedir ancak araştırma kuruluşları, askeri-endüstriyel kompleks, lobiler ve özel

teşebbüsler arasındaki kalıcı olmayan bağlar sistemin verimliliğini düşürmektedir (Potter, 1998). Bu sebeple Rus ekonomik istihbarat sisteminin sağlam temellerde yönlendirilmesi muhtemel görülmemektedir.

4.7. Ekonomik İstihbarat Açısından Değerlendirme

Ekonomik istihbarat sürecinin rol ve fonksiyonun anlaşılabilmesi, bu sürecin ise paydaşların tercih ve öncelikleri ile uyuşabilmesi için ulusal güvenlik, ekonomik güvenlik ve istihbarat gibi kavramların oluşumu bu bölüm içerisinde dikkate alınmaktadır. Böylece ekonomik istihbarat uygulama sürecinde paydaşların zamanla sistem içerisindeki fayda algısındaki değişimi ve dolaylı olarak ulusal güvenlik konseptine etkisi incelenmektedir. Dikkate alınan değişim ve dönüşüm sürecinde paydaşların minimum maliyet ve maksimum fayda elde edebilmeyi ve bu doğrultuda stratejik üstünlüklere sahip olma arzusu ile istihbarat kavramını kullanmaya başladığı görülmektedir. Esasında bilgi ekonomisi çağının getirileri ile beraber paydaşlar 21.yüzyılda veri ve bilgi odaklı ekonomik güvenlik konseptine de yönelmektedir. Bu yönelmenin birkaç sonucu olmakla beraber yükselen ekonomiler içerisinde artış gösteren ekonomik istihbarat çalışmaları bir adım öne çıkmaktadır. Ekonomik istihbaratın, hiyerarşik düzeni düşünülür ise; en tepede devletin istihbaratı sonra şirketin istihbaratı en son olarak ise bireylerin istihbaratı gibi bir hiyerarşik yapı bulunmaktadır. Bu hiyerarşik düzen içerisinde iş birliğinin oluşturulması stratejik üstünlüğün sağlanabilmesi ile sonuçlanması muhtemeldir. Bu hiyerarşik düzenin sağlanabilmesi için paydaşların ortak bir paydada uyum içerisinde hareket etmesi sağlanmalıdır. Bu noktada ekonomik istihbarat sisteminin sadece veri ve bilgi analizi gerçekleştiren bir mekanizmanın ötesinde olduğu düşünülebilir. Çünkü paydaşları, ortak bir paydada buluşturabilmek siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel, psikolojik vb. birçok değişkenle ilişkilidir. Bu yüzden ekonomik istihbarat sürecinin oluşturulması karmaşık ilişkiler dinamiğine sahiptir. Bu dinamiğin oluşturulması ve yürütülmesi sürecinde ekonomik istihbaratın veri ve bilgi analizi sonuçları etkili olabilecektir.

Ekonomik istihbarat sisteminin, tercih ve öncelik alanlarını etkileyebilmesi için paydaşların, bu süre zarfında uyması ve uygulaması gereken alanlar/şartlar bulunmaktadır. Bu şartlar ekonomik istihbarat sürecinin oluşumu içerisinde ele alındığında istihbarat çarkı oluşmaktadır. İstihbarat faaliyeti kesintisiz süren bir çalışma olmasından dolayı bu faaliyet bütün istihbarat kuruluşları tarafından bir çarka benzetilir ki bu çarkın bir safhasında, analiz yapan birimler bağlı olduğu devletin milli güvenlik politikaları doğrultusunda istihbarat ihtiyaçlarını tespit ederek, operasyon birimlerini iletebilmektedir. Ekonomik istihbarat sürecinde dikkat edilmesi gereken

husus ise kontrespiyonaj (karşı istihbarat) uygulanabilme ihtimalidir. Çünkü paydaşlar, ekonomik istihbarat analizlerinin sonucunda arzu edilen hedeflere yönelik uygun sonuçları elde edememesi, ilave veri ve bilginin etkisiz kalması sunucunda dolaylı olarak paydaşları, başlangıç noktasındaki amaç ve hedeflerini değiştirebilme sürecine yönlendirmektedir. O yüzden kontrespiyonaj (karşı istihbarat) sürecini yönetmek önemlidir ki bunun en büyük sebebi de rakiplerin rekabet ortamında maksimum faydaya ulaşabilme arzusu ile diğer rakipleri saf dışı bırakabilme çabasının varlığıdır.

Ulusal güvenlik konseptinin bir bileşeni olarak ekonomik istihbarat çalışmaları, ekonomi içerisinde yer alan paydaşların tercih ve önceliklerini etkileyerek rekabet kapasitesi artırılması amaçlanmaktadır. Bu bölüm içerisinde yer alan ekonomik istihbarat süreci ve paydaşların rekabet kapasitesi ile olan ilişki dinamiği, her paydaşın sahip olduğu koşullara ve şartlara göre değişiklik göstermektedir. Paydaşların sahip oldukları dinamikler aynı zamanda onların rekabet alanlarını ve bu rekabet içerisinde tercih edecekleri araçları da etkileyeceği için ekonomik istihbarat sürecinde veri ve bilgi kaynakları da paydaşlar arasında farklılık gösterebilmektedir.

Birey odaklı bir analiz sürecinde, bireylerin sahip olduğu koşullar ve şartlardan dolayı erişebileceği veri ve bilgi kaynağı veya bu kaynağı düzenleyebilme yeterliliği esasında ekonomik istihbarat analizinin ne seviyede ve ne noktada olabileceğini de etkilemektedir. Bireyler, diğer paydaşlardan farklı olarak daha pasif ve sahip olduğu sınırlı yetenekler sayesinde ulaşabileceği veri kaynağından dolayı faydasını maksimize edeceği nokta belirli olabilmektedir. Şirketler ise sahip olduğu iç dinamikler ve dış dinamikleri okuyabilme kabiliyetinden dolayı arzu ettiği kâr amacına ekonomik istihbarat süreci ile yapmış olduğu analizler ile nasıl ve hangi yöntemlerle ilerleyebileceğini tespit edebilir. Çünkü şirketler, bireylerden farklı olarak veri ve bilgiye erişebilme imkânı daha üst seviyededir. Şirketlerin sahip oldukları veri istihbaratı şirketlerin içsel verilerini gelecekte daha iyi karar alabilmek için kullanımını sağmaktadır. Bu yüzden şirketlerin kendi iç verileri de önemlidir. Özellikle rekabet kapasitesini artırabilmek için gerekli durumlarda karşı istihbarat uygulayabilme kapasitesine sahip olan şirketler, aynı zamanda kendi kırılganlık alanlarının da tespitini gerçekleştireceği için karşı istihbarat faaliyetinin işlevselliğini uygulama sürecinde daha pozitif etki oluşturacaktır. Devlet ise diğer tüm paydaşlardan farklı olarak onların yapamayacağı politika setlerine sahip olduğu için diğer paydaşların, rekabet kapasitesini etkileyebilecek bir güce sahiptir. Bu sebepten devletin, uygulamayı tercih ettiği politikaları diğer paydaşlarla ortak noktada buluşturabilmesi gerekliliği söz konusudur. Ekonomik istihbarat sürecinde ise bu ortak noktanın bulunabilmesi için uygulanan analiz çalışmaları paydaşların, güçlü ve/veya kırılgan

alanlarını tespit etmede önemli olabilmektedir. Esasında ekonomik istihbarat analizleri sonucunda ortaya çıkarılmış olan güçlü ve/veya kırılgan alanlar paydaşların, hangi yol ve yöntemlerle yönetebilmesi gerektiğine dair öneri seti oluşturmaktadır.

Ekonomik bir sistem dikkate alındığında paydaşların tüketimini, yatırımını, tasarruflarını veya gelirini daraltmak veya genişletmek için hangi göstergelere bakılması gerektiğine dair iş ve işlemlerin ekonomik istihbarat süreci ile sağlanabildiği unutulmamalıdır. Bu bölümde yer alan paydaşların rekabet kapasitesi ve ekonomik istihbarat ilişkisi dikkate alındığında örneklendirme olarak şirketin, bireyin ve devletin mutlaka bir geliri, bir harcaması ve bir de tasarrufunun var olduğunun dikkate alınması ile analiz süreci başlatılabilir. Paydaşlar; geliri nereden elde edebilir, harcamayı hangi alanda gerçekleştirebilir, tasarruf ve yatırımları hangi alanlara yönlendirir ve şekillendirir diye dikkate alındığında esasında ekonomik istihbaratı gerçekleştirirken nasıl bir süreç izleneceği anlaşılabilir.

Bölüm içerisinde yer alan bazı uluslararası kurumsal ekonomik istihbarat modelleri bulunmaktadır. Genellikle bu ekonomik istihbarat modelleri gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler tarafından tasarlanmaktadır. Farklı istihbarat modellerini bilmek esasında paydaşların, hem kendi hem de rakip paydaşların güçlü ve kırılgan alanlarını anlayabilmesi adına önemlidir. Örneğin; Almanya kurumsal ekonomik istihbarat sisteminin merkezinde bankacılık sektörü önemli bir yer tutmaktadır. ABD kurumsal ekonomik istihbarat sisteminin merkezinde ise devlet ve işletmeler ön planda tutulmaktadır. Bu yapı ve ilişkiler farklılığı olası bir analiz sürecinde paydaşların, hangi veri ve bilgi kaynağına odaklanması veya incelemesi gerektiğine dair önemli bir noktayı göstermektedir. 21.yüzyılda küreselleşmiş bir ekonomik sistemin varlığı kabul edildiğinde bu sistem içerisinde paydaşların, ekonomik istihbarat süreci uygularken mutlak suretle uluslararası ekonominin dinamiklerini de takip etmesi gerekliliğini oluşturmaktadır. Bu yüzden bu bölüm içinde yer alan örnek ekonomik istihbarat sistemleri paydaşların karşı istihbarat uygulama sürecindeki yol haritasını belirleyebilecektir. Aynı zamanda paydaşlar uluslararası ilişkiler sürecinde hangi paydaşlar ile daha yakın hangi paydaşlar ile daha mesafeli olması gerektiğinin tespitini de yine bu örneklerden yola çıkarak değerlendirebilir. Bu durumun nedeni ulusal kurumsal ekonomik istihbarat süreci gerçekleştiğinde paydaşların, hangi alanları güçlendirmesi gerektiğine dair ortaya çıkan analizlerin yönlendirmesi olarak düşünülebilir.

5. EKONOMİK İSTİHBARATIN BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ

5.1. Literatür

Literatürde yer alan ekonomik istihbarat çalışmaları genel olarak kurumsal ekonomik istihbarat sistemin rol ve fonksiyonunu yapı ve ilişkilerini dikkate alarak değerlendirmelerde bulunmaktadır.

Clerc (1998) çalışmasında Soğuk Savaş'ın sonu ile iki kutuplu sisteminde çökmesi sonucu ve küreselleşmenin etkisiyle yeni bir tür ekonomik coğrafyanın oluştuğuna dikkat çekmektedir. Oluşan yeni ekonomik sistemde ise çokuluslu şirketlerin birbirleriyle karşı karşıya geldiği küresel ekonomik rekabet ortamının oluştuğuna vurg yapılmaktadır. Çalışmada yeni düzen içerisinde ticari rekabette geri planda kalan yükselen ekonomilerin, gelişmiş ülkeler gibi rekabet kapasitesini artırabilecek ekonomik istihbarat sistemini uygulaması yönünde görüş bildirilmektedir. Genel olarak çalışma ekonomik istihbarat sistemin rol ve fonksiyonunu ele alarak bu sistemin yapı ve ilişkiler ağını ele almaktadır.

Potter (1998) çalışmasında Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana, devletler arasındaki rekabetin, ideolojik veya askeri hatlardan ziyade ekonomik hatlarda sürdürüldüğü ve bu sürecin istihbarat servislerinin ulusal ekonomik güvenliği koruma ve geliştirmedeki rolünü artırdığı ele almaktadır. Bu inceleme esnasında ise seçilmiş ülkelerin ekonomik istihbarat modelleri incelenmektedir.

Leijonhielm (2000) çalışmasında hızla değişen küresel ortamda yeni tehdit boyutlarının oluşması sonucu kapsamlı analiz ve karar alma süreçlerinin önemine dikkat çekilmektedir. Yeni dönemde oluşan rekabet ortamının siyasi, sosyal ve askeri olmasının yanı sıra ekonomik bir tarafının da bulunduğu bu yüzden devletlerin süreç yönetimini gerçekleştirirken ekonomik istihbarat sistemine daha çok ihtiyaç duyacağına vurgu yapılmaktadır.

Briciu, Vrîncianu ve Mihai (2009) çalışmasında küresel ekonomide şirketlerin mevcut iş ortamındaki artan rekabetine değinerek bu bağlamda kuruluşların, rekabette avantajı elde etmede kilit bir faktör olarak bilgi ağırlıklı yeni sistem içeresinde rekabet kapasitesini artıracak unsurun ekonomik istihbarat sistemi olduğuna dikkat çekilmektedir. Çalışmada genel olarak işletmelerin, rekabet kapasitesini artırabilmesi için ekonomik istihbarat süreçlerini hangi yol ve

yöntemle uygulaması gerektiğini, ekonomik istihbaratın sisteminin rol ve fonksiyonlarına dikkat edilerek ele alınmaktadır.

Levytskyi (2001) çalışmasında ekonomik istihbaratı, modern dönemde uygulamayı tercih eden ulusal ekonomilerin analizini dikkate alarak ekonomik istihbarat çalışmasının kavramsal çerçevesi içerisinde değerlendirme de bulunmaktadır. Ayrıca çalışmada ekonomik istihbarat uygulayan ulusal ekonomilerin gelişim süreçleri de dikkate alınmaktadır.

Güldiken (2006) çalışmasında ekonomik paydaşların veri ve bilgi sürecini sanayi devrimin oluşturduğu yeni şartlarda uygulayabilmesinin en önemli yolu olarak ele almış olduğu ekonomik istihbarat sisteminin, uygulamayı gerçekleştiren paydaşlar üzerinden incelenmeye çalışmaktadır. Ekonomik istihbaratın sisteminin, küreselleşme çağında paydaşların rekabet ortamında ayırt edici olabilmesini sağlayacağı düşünülmesinden dolayı çalışmada sistemin yapı ve ilişkileri dikkate alınarak değerlendirmesi yapılmaktadır.

Zelikow (1997) çalışmasında ABD ekonomik istihbarat sisteminin rol ve fonksiyonunu, yapı ve ilişkiler sistemini ele alınmaktadır. Çalışmada tarihsel bir süreç içerisinde ABD ekonomik istihbarat sisteminin nasıl geliştiği, veri ve bilgiyi nasıl ürettiği gibi süreçleri ekonomik istihbaratın kavramsal çerçevesi içindeki yapı ve ilişkiler sistemi dikkate alınarak değerlendirilmektedir.

Duramaz ve Gökpınar (2017) çalışmasında ülkelerin küresel ölçekteki ilişkilerinde bağımlılıklarının artışının ekonomi üzerinde etkisi sonucu yeni dönemde rekabet kapasitesini artıracak yol haritalarının gereksinimlerine değinilmektedir. Günümüzde ekonomik faaliyetlerin yerel ve küresel düzeyde çeşit ve hacim olarak artması, ekonomi ve türevlerine daha geniş bir perspektifte ve farklı yönlerden bakılması gerekliliğini getirmiştir. Çalışmada bu noktada mevcut ortamda rakipler hakkında ekonomik bilgiye ulaşma, bu veriyi işleme, yorumlama ve önlem alma süreçlerinden oluşan ve farklı istihbarat türlerinden biri olarak literatürde kendine yer edinen "ekonomik istihbarat" kavramı Türkiye'de yürütülmemesinden dolayı şematik tasarım gerçekleştirilmiştir.

Doğan (2018) çalışmasında ekonomik istihbarat sistemi, jeoekonomik bir dönemin yaşanması ile ekonomik gücün ulusal güç, ekonomik güvenliğin ulusal güvenlik içindeki öneminin artışı üzerinden değerlendirilmektedir. Genel çerçevede ekonomik istihbaratın ulusal refahın arttırılmasındaki rolü ve öneminden dolayı bölgesel ve küresel bir aktör olmayı amaçlayan Türkiye, kurumların ekonomik istihbarata ilişkin münferit görevlerini aşan biçimde ulusal

güvenlik ve ulusal güç fonksiyonlarının yanısıra başka fonksiyonları yerine getirerek ulusal refahına katkı sunacak bir ekonomik istihbarat sistemine ihtiyaç duyduğuna değinilmektedir.

Yücelik (2015) çalışmasında gelişmiş ülkelerin ekonomik istihbarat sistemine olan ilgisinin neden milli güvenlik seviyesinde olduğunu ve ekonomik güvenlik ihtiyacının ülkeler için önemi analiz edilmektedir. Yükselen piyasa ekonomilerinden biri olan Türkiye'nin, bu bağlamda örnek model olarak ekonomik güce sahip bu ülkelerin ekonomik istihbarat yapılarını incelemesi gerekli görülmüştür. Çalışmasında bu bilgiler ışığında ekonomik istihbaratın Türkiye'deki mevcut yeri analiz edilmiş ve ekonomik istihbarat açısından öneriler sunulmuştur.

5.2. Veri

Çalışmada, kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olan ve sahip olmayan ülkelerin, sürdürülebilir ekonomik ortamı oluşturma kapasitesinin incelenmesi amaçlanmaktadır Bu bağlamda, G20 üyesi olan (Avrupa Birliği üyeleri dahil) 42 ülkenin 2000-2022 dönemini Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın Büyümesi ile cari işlemler dengesi/GSYH, dışa açıklık derecesi, doğrudan yabancı yatırım (net girişler)/GSYH, portföy yatırımı (net girişler)/GSYH, kamu nihai tüketim oranı/GSYH, altın hariç rezerv oranları, tasarruf oranları (tasarruflar /GSYH), sabit sermaye oluşumu/GSYH, tüketici enflasyon oranları (Yıllık %) kapsayan verileri kullanılarak kurumsal ekonomik istihbaratın varlığı bu model de test edilmiştir. Çalışmada Almanya, ABD, Rusya, Çin, Fransa, İngiltere, Kanada, Japonya ve İsveç ulusal düzeyde kurumsal ekonomik istihbarat uygulayan ülkeler olarak ele alınmıştır.

Tablo 7. Çalışmada Kullanılan Değişkenler

Kod	Tanım	Kaynak
$GSYH$	Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın Büyümesi	World Bank, IMF
CAB	Cari İşlemler Dengesi/GSYH	
$Open$	Dışa Açıklık Derecesi (İthalat + İhracat)/GSYH	
FDI	Doğrudan Yabancı Yatırım (net girişler)/GSYH	
PRT	Portföy Yatırımı (net girişler)/GSYH	
$GFCE$	Kamu Nihai Tüketim Oranı/GSYH	
REV	Altın Hariç Rezerv (Milyar $)	

SAV	Tasarruf Oranları (Tasarruflar /GSYH)	
$GFCF$	Sabit Sermaye Oluşumu/GSYH	
INF	Tüketici Enflasyon Oranları (Yıllık %)	
EIN	$eua_i = \begin{cases} 1, & kurumsal\ ekonomik\ istihbarat\ olan\ \text{ülkeler} \\ 0, & diğer\ \text{ülkeler} \end{cases}$	

Çalışmada veriler bağlamında teorik model şu şekilde tanımlanmaktadır:

$$GSYH_{it} = \mu_0 + a_1 Open_{it} + a_2 GFCE_{it} + a_3 GFCF_{it-1} + a_4 FDI_{it} + a_5 PRT_{it} + a_6 Res_{it} + a_7 INF_{it} + a_8 EIN_{it} + u_{1it}$$

Dışa açıklık derecesi yerine cari işlemler dengesi, yatırımlar yerine ise tasarruflar modelde tercih edilebileceği için çalışma kapsamına alınmıştır.

5.3. Yöntem

Çalışmada kurumsal ekonomik istihbarat sisteminin, ekonomik büyüme üzerine etkisini tespit etmek amacıyla panel veri analizi yöntemlerinden biri olan Hausman Taylor yaklaşımı kullanılmıştır. Panel veri, aynı gözlemlenmiş birimlerin (örneğin, ülkeler, şirketler veya bireyler) farklı zaman dilimlerinde ölçüldüğü verileri ifade etmektedir. Panel verileri, zaman serisi verileri ile kesitsel verilerin birleşimini göstermektedir. Dengeli panel ve dengesiz panel veri olmak üzere iki farklı veri yapısı söz konusudur. Dengeli panel, tüm birimlerin ve zaman aralıklarının tam gözlemlerle dolu olduğu bir yapıdır. Diğer bir deyişle, her bir birim her zaman diliminde gözlemlenmiştir. Öte yandan, dengesiz panelde en az bir birimin en az bir zaman diliminde eksik gözlemi vardır, bu nedenle bazı birimler ya da dönemler eksik verilere sahiptir (Wooldridge, 2013).

Panel verilerin analizinde, rassal etkileri veya sabit etkileri ifade edilen iki önemli kavram devreye söz konusudur. Rassal etkileri (birim), panel verilerdeki her bir birimin gözlem değerlerine bağlı olarak değişen tesadüfi etkiler olarak ele alınmakta ve hata terimi içerisinde gösterilmektedir. Rassal etkiler modeli, panel verilerin zaman içinde nasıl değiştiğini yakalamak için kullanılmaktadır. Aksine, sabit etkiler, her bir birim için ayrı bir değişken olarak ele alınmakta ve bu etkiler panel verilerdeki birimler arasındaki sabit farklılıkları ifade etmektedir. Sabit etkiler, birimlerin kendine özgü özelliklerini ve bu özelliklerin bağımsız değişkenlerle olan ilişkilerini yakalamak için kullanılmaktadır. Sabit etkiler modeli ve rassal

etkiler modeli arasındaki ana fark, sabit etkiler modelinin zaman değişmez (time-invariant) değişkenlere izin vermemesi ve birim etkileri ile açıklayıcı değişkenler arasındaki korelasyonun sıfırdan farklı olabileceğini kabul etmesinden kaynaklanmaktadır. Rassal etkiler modeli, birim etkiler ve açıklayıcı değişkenler arasındaki korelasyonun sıfır olduğunu varsayar ve zaman değişmezi değişkenlere izin vermektedir (Tatoğlu, 2013). Bu nedenle, hangi modelin kullanılacağı veri yapısına ve analizin amaçlarına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Panel veri analizlerinde, rassal etkileri veya sabit etkilerin uygunluğunu değerlendirmek için Hausman Testi kullanılmaktadır. Ayrıca, bu iki yaklaşımın hangi durumlarda daha mantıklı olduğunu belirlemek için veri setinin özgüllüğü ve büyüklüğü de göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Çalışmanın amacına yönelik olarak veri seti zamanla değişmeyen bir değişken içerdiği için sabit ve rassal etkiler modelinin özelliklerini taşıyan Hausman Taylor modeli tercih edilmiştir. Hausman-Taylor panel veri modeli, ekonometrik analizlerde panel verilerin incelenmesi ve modellemesi amacıyla kullanılan bir yöntemdir. Sabit etkiler modeli, her bir birimin kendine özgü ve sabit bir etkisi olduğunu varsaymaktadır. Rassal etkiler modeli ise birimler arasındaki rassal farkları ele almaktadır (Hausman & Taylor, 1981). Model, bağımsız değişkenlerin bir alt kümesinin rassal etkiler ile korelasyonlu olduğu, ancak hatalar(unit) ile ilişkili olmadığı varsayımına dayanmaktadır. Nitekim bağımsız değişkenler modelde hem içsel hem de dışsal olarak ele alınabilmektedir. Başka bir ifade ile bağımsız değişkenlerin yapısına göre dışsal ve içsel, zamana göre ise değişen ve değişmeyen olacak şekilde bir sınıflandırma yapılmasına olanak sağlamaktadır (Tatoğlu, 2013). Endojen değişkenler, diğer bağımsız değişkenler ve bağımlı değişken arasındaki neden-sonuç ilişkilerini etkileyen değişkenlerdir. Bu model, endojen değişkenlerin tahminini yapmak ve analizlerin sonuçlarını daha doğru ve güvenilir hale getirmek için önemlidir.

Hausman-Taylor modeli, bu iki modeli birleştirerek panel verilerde hem sabit hem de rassal etkilerin etkisini hesaba katmaktadır (Hausman & Taylor, 1981).

Hausman-Taylor (1981) ilgi katsayılarının tahmincisi araçsal değişkenler regresyonu şu şekildedir:

$$\breve{y}_{it} = \beta_1 \breve{X}_{1it} + \beta_2 \breve{X}_{2it} + \delta_1 \breve{Z}_{1it} + \delta_2 \breve{Z}_{2it} + \breve{\mu}_i + \breve{\in}_{it}$$

Burada $\breve{X}_{1it}$, $\breve{\mu}_i$ve $\breve{\in}_{it}$ ile ilişkisiz olduğu varsayılan dışsal, zamanla değişen değişkenlerin 1 × k_1 vektörü; $\breve{X}_{2it}$, μi ile (muhtemelen) ilişkili olduğu ancak $\breve{\in}_{it}$ dik olduğu varsayılan endojen,

zamanla değişen değişkenlerin 1 × k_2 vektörü; $\check{Z}_{1it}$, $\check{\mu}_i$ ve $\check{\in}_{it}$ ilişkisiz olduğu varsayılan dışsal, zamanla değişmeyen değişkenlerin 1 x g_1 vektörü; $\check{Z}_{2it}$, (muhtemelen) $\check{\mu}_i$ ile ilişkili olduğu ancak $\check{\in}_{it}$ dik olduğu varsayılan endojen, zamanla değişmeyen değişkenlerin 1 x g_2 vektörü olarak ele alınmaktadır. $\check{\mu}_i$ rassal etkileri ve $\check{\in}_{it}$ hata terimini ifade etmektedir. $\check{X}_{2it}$ ve $\check{Z}_{2it}$ $\check{\mu}_i$ ile ilişkili olabileceğinden, basit rastgele etkiler tahmin edicileri genellikle bu modeldeki parametreler için tutarlı sonuçlar sunamamaktadır. Birim içi tahmin edici, β_1 ve β_2'yi tahmin etmeden önce verilerin ortalama farkını alarak $\check{\mu}_i$' yi çıkardığından, bu parametreler için tutarlıdır. Ancak $\check{\mu}_i$' nin kaldırılması sürecinde birim içi tahminci $\check{Z}_{1it}$ ve $\check{Z}_{2it}$'yi de ortadan kaldırmaktadır. Dolayısıyla δ_1 veya δ_2'i tahmin edilememektedir. Hausman-Taylor ve Amemiya-MaCurdy tahmin edicileri bu sorunu çözmek için tasarlanmıştır.

Amemiya ve MaCurdy (1986), daha verimli bir tahminci elde etmek için paneller içinde değişen araçlara daha sıkı gereksinimler getirmektedir. Özellikle, Amemiya ve MaCurdy (1986) $\check{X}_{1it}$' in her periyotta μ_i'ye dik olduğunu varsaymaktadır.

5.4. Bulgular

5.4.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Çalışmada kullanılan değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler gelir grubu, bölge, ülke ve üyelik ayrımı yapılmaksızın Tablo 4.2'de verilmiştir.

Tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde, 42 ülke için gözlem sayısının 966 olduğu görülmektedir. 2000-2022 döneminde ortalama büyüme 2.79 iken ilgili dönemde en yüksek büyüme 24.37 ve en düşük büyüme -14.84 olarak ortaya çıkmaktadır. Kurumsal ekonomik istihbarat uygulayan ülkelerde ortalama büyüme oranı uygulamayanlara göre daha düşük görülmektedir. Genellikle kurumsal ekonomik istihbarat sistemini uygulayan ülkelerin ağırlıklı olarak gelişmiş ekonomiler olmasından dolayı böyle bir sonucun çıkması beklenmekle beraber bu ülkelerin büyüme bağlamında istikrarlı bir süreç izlediği de anlaşılmaktadır. Gelişmiş ekonomiler, ekonomik büyümelerini belirli bir seviyede sürdürmek için farklı ekonomik stratejilere sahip olabilirler. Düşük büyüme oranları, bu ülkelerin istikrarlı bir ekonomik büyümeyi sürdürme amacı taşıdıkları anlamına gelebilmektedir.

Yabancı yatırımların GSYH oranı ortalama 7.71 iken ilgili dönemde en düşük değer -391.44 ve en yüksek değer 449.08 olarak gerçekleşmiştir. Bu uç değer olarak ele alınabilecek rakamlar kurumsal ekonomik istihbarat sistemini uygulamayan ülkelerde ortaya çıkmaktadır. Kurumsal

ekonomik istihbarat sistemine sahip olan ülkelerde, doğrudan yabancı yatırımların ortalama oranı 2.54 ile daha kısıtlı olduğu görülmektedir ancak kurumsal ekonomik istihbarat uygulayan ülkelerde ortalamadan sapmalar dikkate alındığında ise daha istikrarlı bir yatırım süreci söz konusudur. Bu durumun oluşum nedeni kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olan ülkelerin genellikle ulusal ekonomilerindeki paydaşlarının tercih ve önceliklerini yönlendirme çalışması uygulamasından kaynaklıdır. Esas itibari ile bu süreç, kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olan ülkelerin ağırlıklı olarak ulusal şirketlerini hem ulusal hem de uluslararası ekonomik yapı ve ilişkiler sistemindeki rekabet kapasitesini artırma süreçlerinde ön plana çıkarabilmek açısından uygulanan politikaların bir sonucu olarak düşünülebilir. Çünkü bazı dönemlerde kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olan ülkeler kendi şirketlerini korumak adına yabancı sermayeli şirketleri kısıtlayıcı çalışmalar ile kendi ulusal şirketlerinin performansını artırmayı tercih edebilmektedir. Kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olmayan ülkelerin; doğru veri ve bilgiye ulaşma ile veri ve bilgiyi derleme/değerlendirme kapasitesinin yetersiz olmasından dolayı paydaşlarının tercih ve önceliklerini yönlendirebilme sürecinde ve ulusal sermayeli şirketlerini uluslararası rekabete karşı korumakta yetersiz kalması sonucunda, yüksek bir oranda doğrudan yabancı yatırımlara ihtiyaç duyulabilmesi söz konusudur.

Sabit sermaye yatırımlarının GSYH oranı ortalama 22.9 iken en yüksek 27.94 en düşük ise 6.53 olmuştur. Kurumsal ekonomik istihbarat uygulayan ülkelerde ortalama büyüme oranı uygulamayanlara göre daha yüksektir. Sabit sermaye oluşumunda öngörülebilir bir makro ekonomik ortamın oluşturulması yatırımcılar tarafından tercih edilebilmektedir. Böylece öngörülebilir ekonomik ortamda yatırımcıların tercih ve önceliklerinde uzun vadeli planlamalar oluşturabilme sağlanır bu yüzden kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olan ülkelerin, her ne kadar doğrudan yabancı yatırım oranları düşük olsa dahi sabit sermaye oluşumlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Dış yatırımcıların, öngörülebilir bir makroekonomik çerçevenin varlığına inanması ile yatırımlarını uzun dönemli yapmayı tercih etmesi yakın ilişkilidir. Kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olmayan ülkelerde ise veri ve bilgiyi derleme/değerlendirme kapasitesinin düşüklüğünden dolayı öngörülebilir makroekonomik yapı ve ilişkiler sisteminin oluşturulamama ihtimali, uzun dönemde ulusal ekonomide daha dalgalı ekonomik politikaların uygulanması durumunu da muhtemel kılmaktadır. Bu ülkelerde her ne kadar doğrudan yabancı yatırım oranları yüksek görünüme sahip olsa da bu yatırımların, öngörülebilir bir ekonomik ortamın bulunamama ihtimalinden dolayı uzun dönemli olmaması muhtemeldir. Yani doğrudan yabancı yatırımlar yüksek olsa dahi bu yabancı yatırımların kalıcı

bir vadede bir sermaye oluşumuna etki edebilmesi açısından öngörülebilir bir ekonomik ortamın gerekliliği söz konusudur ancak kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olmayan ülkelerin, paydaşlarının tercih ve önceliklerini yönlendirilememesi nedeniyle öngörülebilirliğin önüne geçmesinden dolayı kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olan ülkelerin, sabit sermaye oluşumun oranlarının gerisinde kalmaktadır.

Kamu nihai tüketim harcamalarının GSYH' ye oranı, en düşük 6.53 ve en yüksek 27.94 olurken bu değer tüm ülkeler için ortalama 18.44'dür. Kurumsal ekonomik istihbarat sistemini uygulayan ülkelerde, ortalama kamu harcamasının uygulamayanlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Genel çerçevede kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olan ve kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olmayan ülkelerin kamu nihai tüketimleri birbirine yakın oranlı olduğu göz ardı edilmemelidir. Kurumsal ekonomik istihbarat sistemini uygulayan ülkelerin, daha fazla kamu harcamalarında bulunmasının nedeni ise paydaşların tercih ve önceliklerinin yönlendirilme süreci ile uluslararası rekabette istikrar sağlamaya çalışmasından kaynaklı olduğu söylenebilir. Fakat kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olmayan ülkelerin, kamu harcamalarını arttırmadaki temel sebebi ise olağan ve olağanüstü dönemlerdeki sübvanse çalışmasından kaynaklanan bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Örneğin COVID-19 sürecinde uygulanan teşvik paketleri söylenebilir.

Altın hariç rezerv oranları incelendiğinde kurumsal ekonomik istihbarat sistemini uygulayan ülkelerde, ortalama rezervlerin uygulamayanlara göre oldukça yüksek olduğu belirlenmiştir. Kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olan ülkelerin rezerv oranlarının daha yüksek olduğunu ve sürecin, üretim ve yatırımlar gibi diğer kanallarla desteklendiği görülmektedir. Kurumsal ekonomik istihbarat sistemini uygulayan ülkelerdeki rezerv oranlarının, kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olmayan ülkelerdeki rezerv oranlarına kıyasla daha fazla olması özellikle dış finansal bağımlılığa ve olağanüstü durumlardaki krizlere yönelik önlem alma kapasitesine pozitif katkı sunabilecek bir unsurdur. Rezerv kaynağının varlığı; küresel kriz dönemlerinde, krizin bulaşıcılığını önlemeyebilme ve kriz sonrası toparlanma kapasitesini de olumlu yönde etkileyebildiği için büyümenin, sürdürülebilir olmasına pozitif katkı sunduğu görülmektedir. Ek olarak rezerv oranlarındaki kaynağın da sürdürülebilir halde olabilmesi için kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olan ülkelerin; üretim faktörlerini, ulusal tasarrufları ve finansal araçlarını makroekonomik yapı ve ilişkiler sisteminde doğru kanalize ettiği düşünülmektedir. Rezerv oranlarının yüksek bir seviyede kalabilmesi, sürdürülebilir bir mekanizmanın oluşturulması ile de ilişkilidir. Kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olmayan ülkelerin, genellikle olağanüstü durumlardaki krizi önleyici unsur olarak ilk kullanım

aracı para politikalarının bileşeni olarak faiz oranları olmaktadır ve rezerv oranlarının, sürdürülebilir bir hale getirilememesi nedeniyle krizlere tepki verebilme kapasiteleri de zaman içinde zayıflamaktadır.

Ortalama cari işlemler dengesinin GSYH oranı -0.63 olurken kurumsal ekonomik istihbarat sistemini uygulayan ülkelerde, cari fazla oluşumuna ekonomik istihbarat uygulamayan ülkelerde cari açığa işaret etmektedir. Kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olmayan ülkelerin, cari denge problemi yaşadığı görülmektedir ki cari denge probleminin, dışa bağımlılık ile ilişkisi ele alındığında küreselleşme sürecinde krizlerden etkilenebilme kapasitesinin yüksek olması da muhtemeldir. Kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olan ülkelerde ise cari dengenin pozitif yönlü veya sürdürülebilir olması bu ülkelerin sahip olduğu veri ve bilgiyi derleme değerlendirme kapasitesi doğrultusunda ulusal şirketlerini, doğru alanlara yönlendirebilmesi, üretim ve tüketim sürecini de doğru işleyebilmesi sayesinde daha sürdürülebilir bir cari denge oluşturduklarını göstermektedir. Cari dengenin hem enflasyon hem para politikası hem rezerv oranları gibi alanları etkileyebilecek bir göstere olduğu dikkate alındığında kurumsal ekonomik istihbarat sistemini uygulayan ülkelerin, veri ve bilgiyi derleme değerlendirme kapasitesi ile diğer makroekonomik göstergeleri etkileme kapasitesi dikkate alındığında ulusal paydaşların, arzu edilen hedef ve amaç doğrultusunda yönlendirildiği düşünülmektedir.

Dışa açıklık derecesinin GSYH'ye oranı dikkate alındığında kurumsal ekonomik istihbarat uygulamayan ülkelerde ortalama 106.28 şeklinde görülürken kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olan ülkelerde ise 55.78 şeklinde görülmektedir. Dışa açıklık genel itibari ile ekonominin gelişim sürecinde dış ticarete olan bağımlılığı belirten bir göstergedir. Veriler ve tanımlar doğrultusunda inceleme yapıldığında ise kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olmayan ülkelerin, ekonomilerinde temel gelişim dayanağı olarak dış ticareti konumlandırdığı söylenebilir ancak dış ticaretin, bu ülkelerde temel ekonomik gelişim dayanağı olarak ön planda tutulması, küresel kriz ortamında krizin bulaşıcılığının dışında doğrudan ekonomik büyümeyi etkilenebileceği ve uzun vadeli toparlanma sürecini yaşamak zorunda kalacağı düşünülmektedir. Ek olarak kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olmayan ülkelerin dış ticarete olan ihtiyacından dolayı kriz dönemlerinde ilk etkileneceği göstergenin enflasyon olacağı düşünülmektedir. Bu durumda kriz anı ve kriz sonrası süreçte yüksek enflasyon oranları altında makroekonomik yapı ve ilişkiler sistemine sahip olması da muhtemeledir. Kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olan ülkeler ise makroekonomik yapı ve ilişkilerinin gelişimindeki bileşenleri çeşitlendirdiği için küresel krizlerden etkilenebilme ihtimali olmasına

rağmen krizi uzun dönemde atlatma ve istikrarsız büyüme gibi problemlerle yüzleşme olasılığı düşüktür. Buna ek olarak ekonomik ilişkilerindeki çeşitlilik barındırılması kriz sonrası toparlanma sürecini hızlandırabilmektedir.

Tasarrufların GSYH'ye oranı, ilgili dönemde ortalama 25.42 olarak belirlenmekle beraber kurumsal ekonomik istihbarat uygulayan ülkelerde bu oran daha yüksek tespit edilmektedir ancak değerlerin, kurumsal ekonomik istihbarat uygulamayan ülkeler ile oldukça yakın oranların olduğuna dikkat edilmelidir. Kurumsal ekonomik istihbarat uygulamayan ülkelerde tasarruf oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Tasarruf oranları, kurumsal ekonomik istihbarat sistemini uygulayan ve uygulamayan ülkelerde yakın olmasına rağmen bu tasarruf oranlarının kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olmayan ülkeler tarafından doğru yönlendirilemediğini söylenebilir. Tasarrufların, para politikası ile ilişkisi dikkate alındığında hem cari dengeyi etkileyen hem yatırımları etkileyen hem de enflasyon oranlarını etkileyen makroekonomik gösterge olduğuna dikkat edilmelidir. Veri ve bilgiyi derleme değerlendirme kapasitesinin eksikliğinden kaynaklı olarak tasarruf oranlarının doğru yönlendirilemediği makroekonomik yapı ve ilişkiler sisteminde, finansal ve ekonomik göstergelerde ters ilişkiler oluşabilmektedir ki kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olmayan ülkelerin, tasarruf oranlarının yüksek olmasına rağmen enflasyon, cari denge ve sabit sermaye yatırımları gibi alanlarda negatif görünüme sahip olması ulusal tasarrufların, ekonomiye doğru aktarılamadığının bir işareti olabilmektedir. Kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olan ülkelerde ise tasarrufların daha düşük olmasına rağmen veri ve bilgiyi derleme/değerlendirme kapasitesinin kaliteli yürütülmesi ile paydaşların tercih ve önceliklerini ortak bir noktada buluşturabilmesi; cari denge, enflasyon ve sabit sermaye yatırımları gibi alanlarda pozitif görünüm oluşturabilmektedir.

Portföy yatırımlarının GSYH oranı bağlamında sonuçlar ortalama değerde kurumsal ekonomik istihbarat uygulamayan ülkelerin uygulayanlara göre daha yüksek yatırım aldığına işaret etmektedir. Kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olmayan ülkelerin, riskli menkul kıymet değerlerine sahip olması, para politikası aracı olarak faiz oranlarının kullanmayı tercih etmesi, borsa kapitalizasyonu ve reel efektif döviz kurunda dalgalı görünüme sahip olmasından dolayı ulusal görünümün risk oranı yüksek olmasına rağmen bu görünüm aynı zamanda yüksek kazanç sağladığından dolayı portföyler, yabancı yatırımcıların dikkat çekmektedir. Dolayısı ile kurumsal ekonomik istihbarat uygulamayan ülkelerde, portföy yatırım oranları yüksek ancak riskli görülmektedir. Kurumsal ekonomik istihbarat sistemini uygulamayan ülkelerin sahip oldukları riskli ama kazançlı yapıları, uzun vadede ulusal makroekonomik yapı ve ilişkiler

sistemlerinin, kriz dönemlerinde daha çok kırılgan ve derinlemesine bir etki yaşayarak sürdürebilir bir ekonomik ortamdan uzaklaşmasına neden olmaktadır. Veri ve bilgiyi derleme/değerlendirme kapasitesinin yetersizliğinden dolayı olası bir kriz ortamını tanıma ve tespit etme sürecinin uzaması sonucunda ulusal paydaşların krize karşı korunabilme ihtimali düşük olacaktır böylece uzun dönemde belli başlı göstergeler etrafından sıkışmış bir ekonomik görünüm oluşabilecektir. Kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olan ülkelerde ise portföy yatırım oranlarının oldukça düşük olmasının temel nedeni yüksek riskli menkul kıymetler barındırmaması ve daha çok üretim odaklı yatırıma yönelmesidir. Bu yüzden kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olan ülkeler, yabancı yatırımcılara yönelik yüksek kazanç sunamaması sebebiyle portföy açısından az tercih edilen ekonomiler arasında yer almaktadırlar ancak bu ekonomilerin tamamen tercih edilmeyen portföylere sahip olduğu düşünülmemelidir. Kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olan ülkelerde, portföy yatırımlar ekonomik büyümedeki istikrar ve ekonomik özgürlük seviyesinin kalitesi ile ilişkilendirilmektedir. Yatırımcılar bu tür ülkelerin piyasalarına, olağan ve olağanüstü dönemlerde örneğin; menkul kıymetler piyasasında ani ve beklenmedik çıkışların önüne geçildiği ve kontrol edilebilir bir yapı oluşturulduğu için portföy yatırımlarını yönlendirmeyi ve uzun vadede yer almayı tercih edebilmekledir. Kısacası kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olan ülkelerdeki bu yapı ve ilişkilerde risk oranı az olduğu için portföylerin de kazancı az olabilmektedir ancak yatırımcılar uzun vadeli finansal ilişki oluşturabilmek adına bu tip ülkeleri de seçebilmektedir.

Enflasyon oranları ortalama olarak 4.10 iken kurumsal ekonomik istihbarat uygulayan ülkelerde bu oran daha düşüktür. Ayrıca en yüksek ve en düşük değerler dikkate alındığında oldukça marjın açıldığı görülmektedir. İlgili dönemde ülkelerin enflasyon bağlamında sorun yaşadığını ifade etmek mümkündür. Kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olmayan ülkelerdeki enflasyon oranlarının yüksek olması, her ne kadar yatırımcılar tarafından yüksek kazanç elde edebilme ihtimali ile tercih edilse dahi yüksek enflasyonun, kalıcı olabilme ihtimali ülkelerdeki uzun dönemli istikrarı negatif etkilemektedir. Dış piyasadan ve ulusal piyasadaki gelir düzeyi yüksek kesimler tarafından yüksek enflasyon ortamının, rasyonel düşüncede yüksek kazanç adına tercih edilebilse dahi uzun dönemde paydaşların, tercih ve önceliklerindeki farklılaşmayı arttıracağından dolayı öngörülemez makroekonomik yapı ve ilişkiler sisteminin oluşmasını muhtemel kılmaktadır. Öngörülemezliğini oluştuğu bir ortamda ise yatırımcıların korumacı bir içgüdü duygusunda ani likit çıkışları ile makroekonomik yapı ve ilişkiler sistemi zedelenebilir. Kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olan ülkelerde

ise enflasyon oranlarının düşük olması veya sürdürülebilir olması uzun dönemde öngörülebilir bir ortamı oluşturmaktadır.

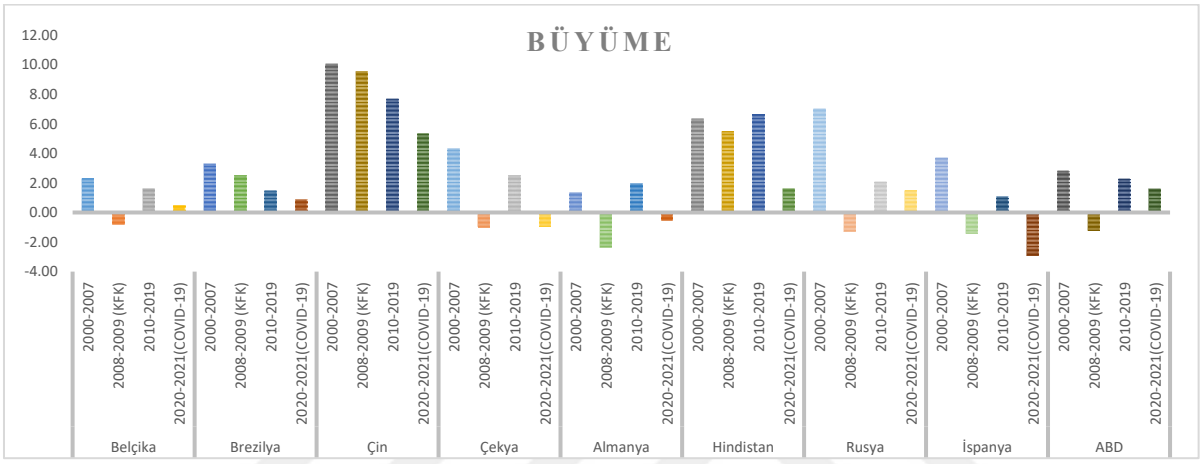
Tablo 8. Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	N	Ort	Std. Hata	Min	Max
Tüm Ülkeler					
$GSYH_{it}$	966	2.79	3.83	-14.84	24.37
FDI_{it}		7.71	34.31	-391.44	449.08
$Open_{it}$		95.46	63.37	19.56	388.12
$GFCE_{it}$		18.44	3.76	6.53	27.94
$GFCF_{it}$		22.91	5.37	10.69	54.30
Res_{it}		136.00	426.00	0.08	3860.00
CaB_{it}		-0.63	4.96	-25.74	17.47
SAV_{it}		25.42	8.31	7.27	65.97
PRT_{it}		10.06	65.20	-224.23	811.85
INF_{it}		4.10	6.72	-4.48	72.43
Kurumsal Ekonomik İstihbaratı Olmayan Ülkeler					
$GSYH_{it}$	759	2.85	3.92	-14.84	24.37
FDI_{it}		9.13	38.58	-391.44	449.08
$Open_{it}$		106.28	66.78	21.85	388.12
$GFCE_{it}$		18.12	3.80	6.53	27.94
$GFCF_{it}$		22.68	4.96	10.69	54.30
Res_{it}		50.60	87.80	0.08	594.00
CaB_{it}		-1.27	4.97	-25.74	14.32
SAV_{it}		25.18	8.24	7.27	65.97
PRT_{it}		12.65	73.35	-224.23	811.85
INF_{it}		4.49	7.32	-4.48	72.43
Kurumsal Ekonomik İstihbaratı Olan Ülkeler					
$GSYH_{it}$	207	2.55	3.48	-11.03	14.23
FDI_{it}		2.54	2.31	-1.79	12.73
$Open_{it}$		55.78	19.79	19.56	102.75
$GFCE_{it}$		19.61	3.36	13.17	26.44
$GFCF_{it}$		23.73	6.59	15.64	44.52
Res_{it}		448.00	834.00	14.00	3860.00
CaB_{it}		1.72	4.16	-5.91	17.47
SAV_{it}		26.29	8.53	13.65	51.09
PRT_{it}		0.53	1.47	-4.51	10.02
INF_{it}		2.66	3.39	-1.35	21.48

5.4.2. Küresel Kriz Dönemlerinde Ülkelerin Makroekonomik Göstergelerinin Dağılımı: Kurumsal Ekonomik İstihbarat Değerlendirmesi

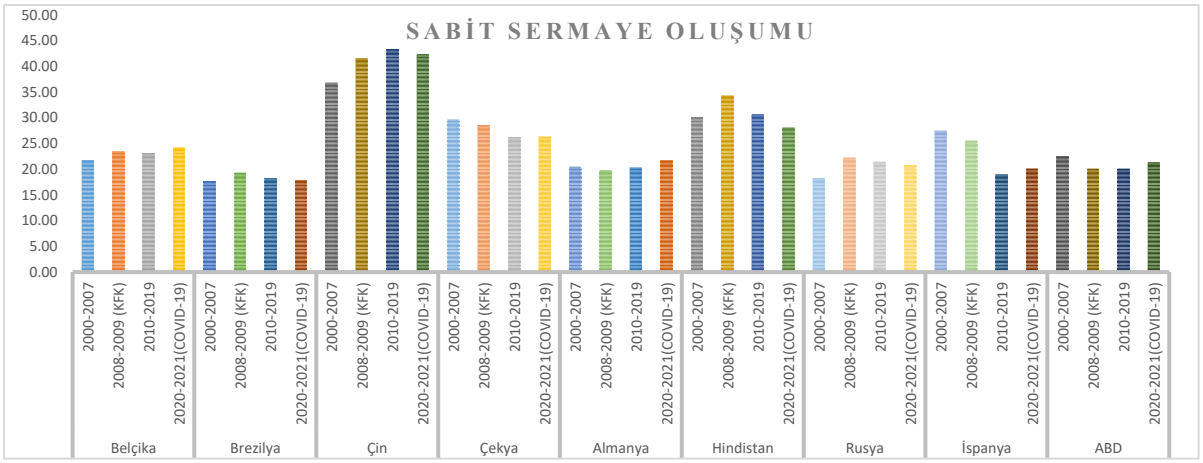
Ülkelerin iktisadi politikalarının; kriz öncesi, kriz anı ve sonrası şeklinde değerlendirilmesi ile kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olan ve sahip olmayan ülkelerin göstergelerinin değişim yönünü incelenmektedir. İncelemeler doğrultusunda kurumsal ekonomik istihbarat sistemin, kriz performansı güçlü ve zayıf yanları ile değerlendirilmektedir. Çalışmanın ek

bölümünde seçilmiş 42 ülkenin (Avrupa Birliği ülkeleri dahil) test edildiği tablo bulunmaktadır. Aşağıdaki gösterge değerlendirilmelerinde ise kurumsal ekonomik istihbarat uygulayan (Çin, Rusya, ABD, Almanya) ve uygulamayan (Belçika, Brezilya, Çekya, Hindistan, İspanya) toplam seçilmiş 9 ülkenin değerlendirilmesi yapılmaktadır. Değerlendirme sürecinde Küresel Finans Krizi ve COVID-19 Krizi ele alınmaktadır. Göstergelerin değerlendirilmesinde krizin yapı ve şeklinin önemli olduğu ve göstergelerin uzun dönemde birbirini etkileyen unsurlar olduğu unutulmamalıdır.



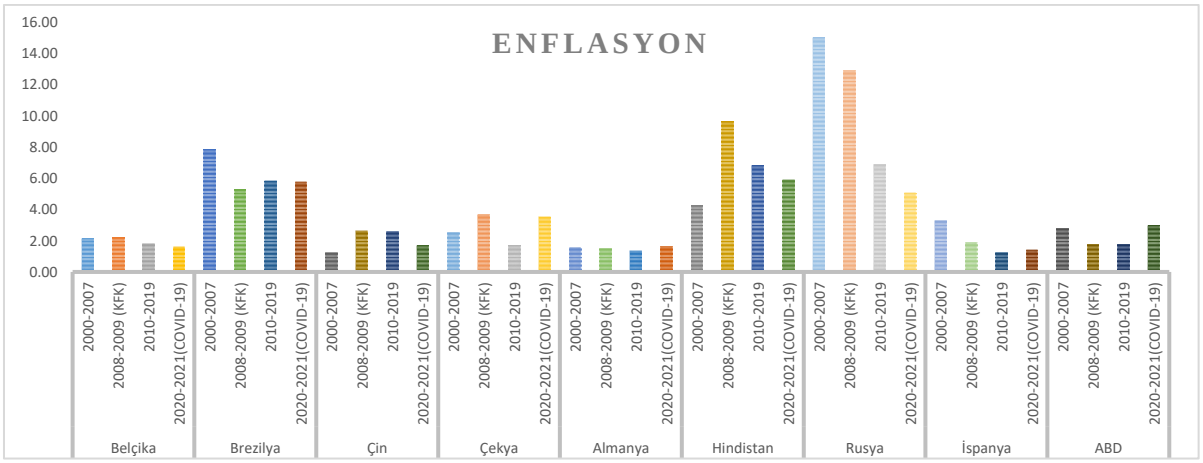
Şekil 23. Dönemlere Göre Büyüme Ortalaması

Küresel kriz dönemlerinde büyüme üzerine kurumsal ekonomik istihbarat uygulayan (Çin, Rusya, ABD, Almanya) ve kurumsal ekonomik istihbarat uygulamayan (Belçika, Brezilya, Çekya, Hindistan, İspanya) ülkelerin büyüme değerlendirmesi yapıldığında kriz dönemlerinde Çin ve Hindistan harici genel görünümün aşağı yönlü olduğu görülmektedir. Kurumsal ekonomik istihbarat sistemini uygulayan ülkelerin, sahip oldukları istihbarat sisteminin odak noktasına göre büyümedeki davranış şekilleri de değişmektedir. Almanya, Çin ve Rusya gibi kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olan ülkelerin kriz dönemlerinde büyümeden taviz vererek enflasyonu toparlamayı tercih ettiği ifade edilebilir. Kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olmayan Çekya, İspanya gibi ülkeler ise benzer bir yolu izlemek istemesine rağmen kriz sonrası dönemlerdeki toparlanma performansı, eski büyüme oranlarından daha az ya da negatif yönlü olduğu görülmektedir.



Şekil 24. Dönemlere Göre Sabit Sermaye Oluşum Ortalaması

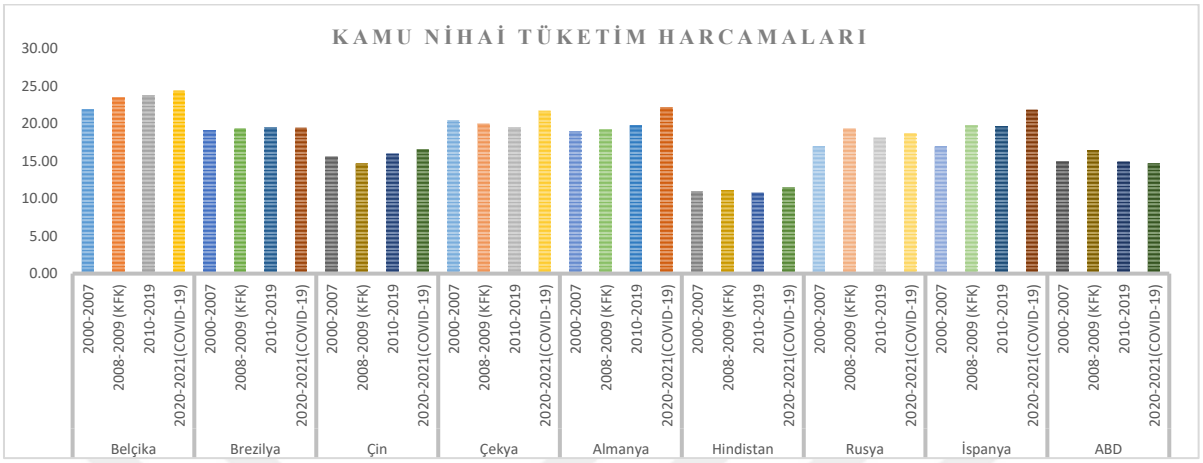
Küresel kriz dönemlerinde sabit sermaye oluşumu üzerine kurumsal ekonomik istihbarat uygulayan (Çin, Rusya, ABD, Almanya) ve kurumsal ekonomik istihbarat uygulamayan (Belçika, Brezilya, Çekya, Hindistan, İspanya) değerlendirmesi yapıldığında keskin hareketlerin olmadığı ancak dalgalı bir görünüm izlenmektedir. Kriz dönemlerinde ve sonrasındaki süreçte kurumsal ekonomik istihbarat uygulayan ülkelerin sabit sermaye oluşumlarını olağanüstü bir dalgalı formdan uzak şekilde istikrara tabi olduğu görülmektedir. Örneğin Almanya'nın ve Rusya'nın sabit sermaye oluşumlarında dalgalı bir eğiliminin olmaması, kriz sonrası dönemde büyüme oranlarında toparlanabilme kapasitesini artırdığı görülmektedir.



Şekil 25. Dönemlere Göre Enflasyon Ortalaması

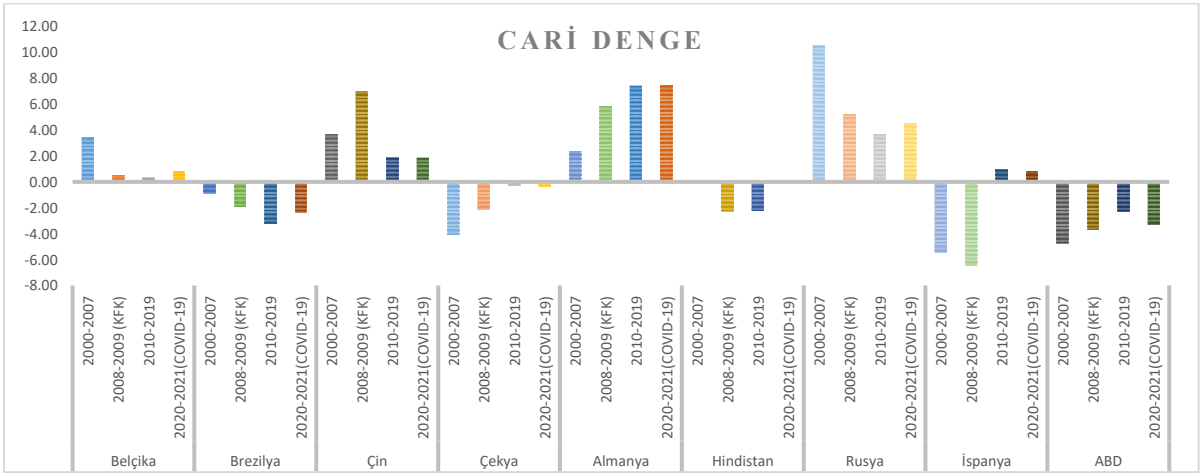
Küresel kriz dönemlerinde ülkelerin, uluslararası ticari dengelerin ve tedarik zincirlerinin bozulmasından dolayı enflasyon oranlarında yukarı yönlü bi artış yaşadığı görülmektedir. Kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olan Almanya, Çin gibi ülkelerin, daha

sürdürülebilir enflasyon oranlarına sahip olması uzun dönemde öngörülebilir bir ortamı oluşturmaktadır.



Şekil 26. Dönemlere Göre Kamu Nihai Tüketim Harcamaları Ortalaması

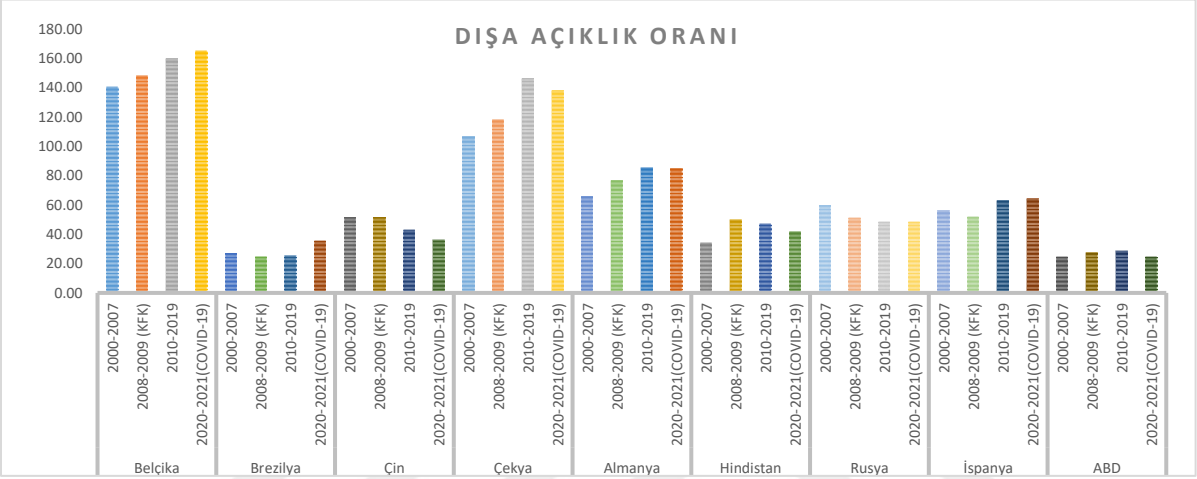
Kriz dönemlerinde, kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olan ülkelerin büyümeden feragat edebilme ihtimaline rağmen kamu harcamalarını arttığı görülmektedir. Bu durumun temel nedenlerinden birisi olarak ekonomik istihbarat sistemine sahip olan ülkelerin paydaşlarının tercih ve önceliklerini yönlendirebilme adına uygulamayı tercih ettiği maliye politikasının bir sonucudur. İstisnalar dışında kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olmayan ülkelerin ise kamu harcamalarını, enflasyonu dikkate alarak yönlendirmeyi tercih ettiği görülmektedir.



Şekil 27. Dönemlere Göre Cari Denge Ortalaması

Kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olan Çin, Almanya, Rusya gibi ülkelerde veri ve bilgiyi derleme değerlendirme kapasitesi doğrultusunda ulusal şirketlerini, doğru alanlara yönlendirebilmesi ile üretim ve tüketim sürecini de doğru işleyebilmesi sayesinde kurumsal

ekonomik istihbarat sistemine sahip olmayan ülkelerden farklı olarak daha sürdürülebilir bir cari denge oluşturdukları tespit edilmektedir. Cari dengenin hem enflasyon hem para politikası hem rezerv oranları gibi alanları etkileyebilecek bir göstere olduğu dikkate alındığında kurumsal ekonomik istihbarat sistemini uygulayan ülkelerin, veri ve bilgiyi derleme değerlendirme kapasitesi ile diğer makroekonomik göstergelerini de etkileme kapasitesi sayesinde ulusal paydaşların, arzu edilen hedef ve amaç doğrultusunda yönlendirdiği düşünülmektedir.



Şekil 28. Dönemlere Göre Dışa Açıklık Ortalaması

Dışa açıklık oranı ülkelerin dış ticarete olan bağımlılığının bir göstergesidir. Özellikle küreselleşme sürecinin en önemli bileşenlerinden birisi olarak da dış ticaretteki farklılaşmalar ele alınabilir ancak ülkelerin dış ticaret açıklığının yüksek düzeyde olması ve ekonomik büyümenin dış ticarete bağımlı hale getirilmesi ile dışa açıklığı yüksek ülkelerin, kriz dönemlerindeki performansını negatif yönlü etkilenme ihtimali daha yüksektir. Kurumsal ekonomik istihbarat sistemini uygulayan ülkelerin genel çevrede krizin yaşandığı dönemlerde (2008 Küresel Finans Krizi ve COVID-19) korumacı yaklaşım sergilediği ve dışa açıklık oranının aşağı yönlü hareket ettiği görülmektedir. Kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olmayan Belçika, Çekya, Brezilya ve İspanya gibi ülkelerin kriz dönemlerinde dışa açıklık oranlarında artış olduğu belirtilmektedir. Bu durum dış ticaret ilişkilerinin gelişimine katkı sağlayan ve krizi fırsata çevirme unsuru gibi görülmesine rağmen büyüme oranlarında aşağı yönlü etki oluşturmaktadır. Kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olan ülkelerin sürdürülebilirlik elde etmek adına ekonomilerini çeşitlendirdiği ve tek bir ana kola bağlı olmadığı büyüme oranlarında da görülmektedir ki krizin diğer sektör ve bileşenlere etki ettiği düşünüldüğünde kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olmayan ülkelerin, veri ve

bilgiyi derleme/değerlendirme kapasitesindeki düşüklükten dolayı kriz dönemlerinde büyüme oranlarında daha sert düşüşler yaşamaktadır.



Şekil 29. 2000-2021 Döneminde Büyüme ve Cari Denge Dağılımlı İlişkisi

2008 Küresel Finans Krizi öncesinde ülkelerin çoğunluğunun cari açığı bulunmasına rağmen büyüme oranlarında yüksek seviyeleri elde ettiği görülmektedir. Buna ek olarak krizin yaşandığı dönemde küresel çapta ekonomide korumacılığın ön plana çıkması sonucunda Çin dışındaki ülkelerin büyüme oranlarında eş yönlü şekilde bir düşüş söz konusudur. Kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olan ülkelerin, diğer ülkelerden farklı olarak büyüme oranlarında sert bir düşüş görülmezken, hem kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olmayan hem de cari açık veren ülkelerin büyüme oranlarının daha sert düşüş sergilediği görülmektedir. 2008 Küresel Finans krizi sonrası olarak ele alınan 2010-2019 döneminde ise kurumsal ekonomik istihbarata sahip olan ülkeler ve AB ülkelerinin daha dengeli toparlanırken Hindistan, Endonezya ve Çin gibi Asya ülkelerinin cari dengeden bağımsız olarak daha hızlı büyüme elde ettiği ifade edilebilir.



Şekil 30. 2000-2021 Küresel Kriz Dönemlerinde Büyümenin ve Enflasyonun Dağılımlı İlişkisi

1990'larda para ve kredi büyüklükleri ile enflasyon arasındaki kısa vadeli ilişki istikrarsız bir hale dönüştüğü düşünüldüğü için bu büyüklükler adına ara hedefler olarak daha az güvenilir bir yapıya sahip olmuş ve daha az fayda sağladığı görülmüştür. Bu noktada, parasal büyüklüklerin hedeflenmesinde başarı sağlanmasının, hedeflenen büyüklüklere olan talep ile enflasyon arasındaki ilişkinin gücüne bağlı olduğu düşünülmüştür. Bu dönemde finansal araçlarda meydana gelen değişimler ve standart bir para tanımı yapmanın güçleşmesi nedeniyle söz konusu bu bağ oldukça zayıflamış ve parasal büyüklüklerin hedeflenmesine dayalı rejimlerin başarı sağlama olasılığı azalmıştır. Kısacası ülkelerin 1970'lerdeki fiyat artışından sonra oluşan stagflasyon sürecini yönetmekte farklılıklar olduğu için 2000-2007 döneminde ülkelerin enflasyon ve büyüme oranları daha farklılaşmış ve dağılımlı bir görüntü kazanmıştır. Ayrıca 2000-2007 yılında büyüme ve enflasyon ilişkisinde bölgesellikten kaynaklanan farklılıklar olduğu görülmektedir. Örneğin Avrupa Birliği ülkeleri, % 2-8 büyüme oranına ve % 2-4 enflasyon oranına sahipken, Asya ülkelerinin % 4-10 büyüme oranına ve % 5-15 arasında

enflasyon oranına sahip olduğu görülmektedir. 2008 Küresel Finans Krizinde ise merkezden dağılmış ve farklı noktalarda büyüme ve enflasyon ilişkisi yaşayan ülkelerin varlığından söz edilebilir ancak bu süreçten sonra enflasyon hedeflemesinin, küresel düzeyde ağırlık kazanması ile ülkelerin politikalarının benzeşmeye başlaması sonucunda 2008-2021 aralığında merkezde kümelenmelerin olduğu görülmektedir. Genel çerçevede ise kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olan ve sahip olmayan ülkelerin enflasyon ilişkisi benzerlik göstermesine rağmen Çin, Japonya, Almanya ve Rusya gibi kurumsal ekonomik istihbarat uygulayan ülkelerin toparlanma sürecini daha çabuk elde ettiği düşünülmektedir.



Şekil 31. 2000-2021 Küresel Kriz Dönemlerinde Büyümenin ve Dışa Açıklığın Dağılımlı İlişkisi

Dışa açıklık derecesinin hesaplanması; ihracat hacmi ve ithalat hacmi toplamının GSYH'ye oranı şeklindedir ve aynı zamanda bu oran ülkelerin dış ticarete olan bağımlılığını da göstermektedir. Veriler ve tanımlar doğrultusunda inceleme yapıldığında ise kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olmayan ülkelerin, ekonomilerinde temel gelişim dayanağı

olarak dış ticareti konumlandırdığı bu yüzden dışa açıklığının yüksek olduğu söylenebilir. Tüm dışa açıklık tabloları incelendiğinde Çin, ABD, Japonya, Rusya ve Fransa gibi kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olan ülkelerin dışa açılık oranın düşük olduğu bu yüzden ekonomik yapı ve ilişkiler sistemindeki büyümeyi sadece dış ticaret üzerinden sağlamadığı böylece krizin etki alanının derinleşmesini engellediği düşünülebilir. Bu düşünceyi, özellikle dışa açıklık oranı yüksek olan Malta, Lüksemburg ve İrlanda gibi ülkelerin, küresel kriz dönemlerinde büyümede oranlarındaki sert düşüşleri destekler niteliktedir. Kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olan ülkeler ise makroekonomik yapı ve ilişkilerinin gelişimindeki bileşenleri çeşitlendirdiği için küresel krizlerden etkilenebilme ihtimali olmasına rağmen krizi uzun dönemde atlatma ve doğrudan büyümenin etkilenmesi gibi problemlerle yüzleşme olasılığı düşük görülmektedir. Ekonomik ilişkilerindeki çeşitlilik barındırılması kriz sonrası toparlanma sürecini hızlandırabilmektedir. Genel dışa açıklık oranları yorumu olarak ülkelerin 2008 Finansal Krizindeki problemleri dikkate alarak dışa açıklık oranlarını azaltmaya tercih ettiği görülmektedir.

5.4.3. Ekonomik İstihbaratın Büyüme Üzerine Etkisi: Hausman -Taylor Yaklaşımı

Çalışmada öncelikle rassal etkiler ve sabit etkiler modeli ile kullanılan değişkenler bağlamında ekonomik büyümeyi etkileyen faktörler belirlenmiştir. Çalışmanın amacına yönelik olarak modele ekonomik istihbarat uygulayan ülkeleri ifade eden kukla değişken eklenmiştir. Ancak sabit etkiler modelinde zamanla değişmeyen bir değişken olan ekonomik istihbarata işaret eden bu değişkene ilişkin katsayı hesaplanamamıştır. Daha sonra zamanla değişmeyen değişkenlerinde ele alınmasına izin veren Hausman Taylor ve Amemiya Macurdy modelleri ile inceleme yapılarak kurumsal ekonomik istihbaratın ekonomik büyüme üzerine etkisi tespit edilmiştir.

Rassal etkiler ve sabit etkiler modeli sonuçlar incelendiğinde modelde yer alan bağımsız değişkenlerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlemiştir. Modellerden hangisinin daha etkin sonuçlar verdiği verdiğini incelemek amacıyla Hausman testi yapılmış ve test bulguları rassal etkili modelin kullanılmasına yönelik H_0 hipotezi reddedilerek sabit etkiler modelinin kullanılması gerektiği tespit edilmiştir. Sabit etkiler modelinde, temel varsayımlardan sapmaların olup olmadığı başka bir ifade ile modelde değişen varyans, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığının varlığı irdelenmiştir. Modifiye Wald testi bulguları değişen varyans, Bhargava, Franzini ve Narendranathan'ın Durbin Watson testi ve Baltagi Wu LBI testi

otokorelasyon ve Friedman yatay kesit bağımlılığı testi modelde birimler arası korelasyon olduğuna işaret etmiştir. Bu nedenle, ilgili sorunların düzeltilmesi için Driscoll-Kraay dirençli hatalar tahmincisi ile model yeniden elde edilmiştir.

Driscoll-Kraay dirençli hatalar tahmincisi modeli bulguları incelendiğinde tüm değişkenlerin istatiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Sabit sermaye yatırımları, yabancı yatırımlar ve dışa açıklık oranı büyümeyi pozitif etkilerken, kamu nihai tüketim harcamaları negatif yönde etkilemektedir. Sabit sermaye yatırımlarının ekonomik büyümeyi olumlu bir şekilde etkilediği sonucu, sabit sermaye yatırımlarının, üretkenlik artışına ve iş fırsatlarının yaratılmasına katkıda bulunarak ekonominin uzun vadeli büyüme potansiyeline katkı sağlayabileceğini işaret etmektedir. Yabancı yatırımların ekonomik büyümeyi teşvik ettiği gözlemlenmiştir. Bu, uluslararası sermayenin ekonomiye girişinin büyümeyi artırabileceğini ve yeni iş olanakları yaratabileceğini göstermektedir. Dışa açıklık oranının ekonomik büyümeyi olumlu bir şekilde etkilediği sonucu, uluslararası ticaretin büyümeyi teşvik edebileceğini göstermektedir. Daha fazla dış ticaret, üretimi artırabilir ve yeni pazarlara erişim sağlayabilir, bu da ekonomik büyümeyi destekleyici bir rol oynayacaktır. Kamu nihai tüketim harcamalarının ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediği gözlenmiştir. Bu, kamu harcamalarının artmasının ekonomideki kaynakların sıkışmasına ve özel sektör büyümesinin engellenmesine neden olabileceğini işaret etmektedir.

Tablo 9. Rassal Etkiler ve Sabit Etkiler Tahmincisi

	Rassal Etkiler Tahmincisi				Sabit Etkiler Tahmincisi				Sabit Etkiler Dirençli Hatalar Tahmincisi			
	β	Std. Hata	t	p>t	β	Std. Hata	z	p>z	β	Std. Hata	z	p>z
FDI_{it-1}	0.0084	0.004	2.270	0.023	0.0076	0.004	2.020	0.043	0.0076	0.005	1.699	0.097
$Open_{it}$	0.013	0.003	4.870	0.000	0.024	0.007	3.540	0.000	0.024	0.009	2.620	0.012
$GFCE_{it}$	-0.373	0.042	-8.910	0.000	-0.964	0.086	-11.160	0.000	-0.964	0.120	-8.050	0.000
$GFCF_{it}$	0.202	0.026	7.690	0.000	0.205	0.037	5.580	0.000	0.205	0.089	2.290	0.027
EIN_i	0.606	0.320	1.893	0.079								
c	3.677	1.113	3.300	0.001	13.601	2.173	6.260	0.000	13.601	3.977	3.420	0.001
N/T	42/22				42/22				42/22			
F(4,878)					44.160	p: 0.000						
Wald $X^2(5)$	204.07	p: 0.000										
R_w^2	0.1703				0.2011				0.1961			
R_b^2	0.6342				0.4561				0.5098			
R_o^2	0.2174				0.1767				0.1843			
Hausman Testi $X^2(5)$					101.96	p: 0.000						
Modifiye Wald Değişen Varyans Testi					454.68	p: 0.000						
Modifiye Bhargava vd. Otokorelasyon Testi					1.664408							
Baltagi-Wu LBI Otokorelasyon Testi					1.733909							
Yatay Kesit Bağımlılığı Firiedman Testi					363.501	p: 0.000						

Sabit etkiler modelinde elde edilen bulgular çalışmanın amacı bağlamında ele alınan kurumsal ekonomik istihbaratın ekonomik büyüme üzerine etkisini yansıtmamaktadır. Bu bağlamda ilgili etkiyi tespit etmek amacıyla Hausman Taylor tahminci ile analiz yeniden gerçekleştirilmiştir. Ardından sabit etkiler modeli ile Hausman Taylor modelini karşılaştırmak için ikinci bir Hausman testi yapılmıştır. Hausman testi sonuçlarına göre katsayılardaki farkın sistemik olmadığına işaret eden sıfır hipotezi reddedilerek Hausman Taylor modelinin en iyi model olduğu başka bir ifade ile bu modelin ampirik sonuçlarının diğer modellere göre daha sağlam olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Amemiya-MaCurdy tahmincisinin Hausman-Taylor tahmincisine göre önemli bulgular üretip üretmediğini belirlemek amacıyla model tekrar hesaplanmıştır. Elde edilen bulgular benzer sonuçlar sunmakla birlikte Hausman Testi sonucu Hausman Taylor modelinin daha etkin olduğuna karar verilmiştir.

2000-2022 dönemi 42 ülke için yapılan Hausman Taylor modeli incelendiğinde, tüm değişkenlerin istatistiksel olarak anlamlı olmasının yanı sıra kurumsal istihbarat için kullanılan kukla değişkeninde anlamlı olduğu görülmektedir. Yabancı yatırımlarının bir dönem gecikmeli değişkeni, dışa açıklık derecesi, sabit sermaye yatırımları büyümeyi artırıcı bir rol oynarken, kamu nihai harcamaları büyümeyi azaltıcı bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Öte yandan kurumsal ekonomik istihbarata sahip olmanın ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği görülmektedir.

Hausman Taylor modeli bağlamında değişkenlerin içsel ve dışsal olarak ayrıştırılmasının yanı sıra kurumsal ekonomik istihbarat değişkeninin eklenmesi katsayıların etki derecelerinin de değişmesine neden olmuştur. Örneğin yabancı yatırımların etkisi artarken dışa açıklık ve sabit sermaye yatırımlarının etkisi azalmıştır. Bu bağlamda kurumsal ekonomik istihbarata sahip olmanın büyüme ve belirleyicileri üzerinde farklı etkiler yarattığı ifade edilebilmektedir. Veri ve bilginin ekonomik büyüme ve ekonomik politika yapımı üzerinde kritik bir etkiye sahip olduğunu açıkça görülmektedir. Doğru ve güncel verilere dayalı kararlar, rekabet avantajı elde etme ve sürdürülebilir ekonomik büyüme için temel bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo 10. Hausman Taylor ve Amemiya Macurdy Tahmincisi

	Hausman Taylor Tahmincisi*				Amemiya–MaCurdy Tahmincisi*			
	β	Std. Hata	z	p>z	B	Std. Hata	z	p>z
FDI_{it-1}	0.0079	0.004	2.130	0.033	0.0082	0.004	2.210	0.027
$Open_{it}$	0.022	0.006	3.720	0.000	0.022	0.005	4.390	0.000
$GFCE_{it}$	-0.968	0.086	-11.250	0.000	-0.781	0.073	-10.680	0.000
$GFCF_{it}$	0.203	0.037	5.550	0.000	0.208	0.035	5.890	0.000
EIN_i	1.975	1.103	1.790	0.073	2.267	1.068	2.120	0.034
c	13.480	2.169	6.210	0.000	9.965	1.866	5.340	0.000
N/T								
Wald $X^2(5)$	213.68	p: 0.000			201.75	p: 0.000		
Hausman Testi $X^2(4)$	0.37	p: 0.985	Sabit etkiler vs Hausman Taylor					
Hausman Testi $X^2(5)$	19.98	p: 0.000	Hausman Taylor vs Amemiya Macurdy					

*Hausman-Taylor ve Amemiya Macurdy modellerinde FDI dışsal zamanla değişen, GFCE, GFCF, Res ve Open içsel zamanla değişen değişken olarak ele alınırken, EIN zamanla değişmeyen bir değişken olan ekonomik istihbarat modeli uygulayan ülkeleri gösteren bir kukla değişken olarak ele alınmaktadır.

Modelin bir sonucu olarak, kurumsal ekonomik istihbaratın uygulanması sonucunda paydaşların sürdürülebilir bir büyüme elde edebilmesi yönünde pozitif etkisi olduğu görülmektedir. Bu süreçte büyümeyi; kendisinin gecikmelisi, doğrudan yabancı yatırımlar, tasarruflar, diğer yatırımlar pozitif etkilemektedir. Büyümeye olumsuz etkileyen göstergeler ise enflasyon, cari denge ve borç oranları olmaktadır. Bu çerçevede kurumsal ekonomik istihbaratın varlığı söz konusu olduğunda ülkelere, güçlü alanlarını güçlendirme ve zayıf alanlarını da düzenleme imkânı sunabilmektedir. Kurumsal ekonomik istihbaratın uygulanmaması durumunda ise güçlü alanların daha güçlü olabilme ihtimali olmasına rağmen zayıf alanların daha da zayıflaması ve derinleşmesi söz konusudur.

Genel çerçevede kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olan ülkelerin veri ve bilgiyi derleme/değerlendirme kapasitelerini kaliteli yürütülebilmesinden dolayı ulusal paydaşlarının sahip olduğu rol ve fonksiyonları, tercih ve öncelikleri dikkate alınarak doğru bir konumlandırma çalışması yapabilmesi sayesinde makroekonomik yapı ve ilişkiler sisteminde öngörülebilir bir ortamın oluşması ile sürdürülebilir bir büyümenin ve istikrarın sağlanabilmesi, kriz öncesi, kriz anı ve kriz sonrası makroekonomik göstergelerini toparlayabilmede yüksek bir

performans göstermesi muhtemeldir. Kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olmayan ülkelerin ise her ne kadar veri ve bilgiyi derleme/değerlendirme kapasiteleri düşük olsa dahi paydaşlarının tercih ve önceliklerini rol ve fonksiyonları doğrultusunda yönlendirememesine rağmen güçlü göstergelere sahip olabileceği alanlarda bulunmaktadır ancak makroekonomik görünümü değerlendirmedeki yetersizlikten dolayı sahip olunan güçlü göstergelerin, yanıltıcı olduğu ve diğer göstergelerle ilişki sistematiğinin göz ardı edildiği düşünülmektedir. Bu yüzden kurumsal ekonomik istihbarat sistemini uygulayamayan ülkelerde makroekonomik yapı ve ilişkiler sisteminin öngörülebilir olmaması, kriz öncesi, kriz anı ve sonrası müdahale kapasitesinin zayıf olması da muhtemeldir. Bu yüzden, kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olmayan ülkelerin, sürdürülebilir bir ekonomik ortamı oluşturamaması ve küresel krizlerden etkilenme kapasitesinin artması da söz konusudur.

SONUÇ

Neo-klasik iktisadi kuralların, krizlerin daha sıkı oluşmasına, bulaşıcılık hızını artırmasına ve ekonomilerdeki kırılganlık alanlarının derinleşmesine ekonomilerin özelliklerine bağlı olarak etkide bulunmaktadır. 21. yüzyılda ülkelerin iktisadi politikalarının, Neo-klasik iktisadi kurallardan kopma eğilimi göstermesi veri ve bilginin derleme/değerlendirme sürecinin önemini ortaya çıkarmaktadır. Bu durum yeni iktisadi norm arayışının ve kurumsal ekonomik istihbarat sisteminin önemli bir rol ve fonksiyona sahip olabileceğini göstermektedir. Kurumsal ekonomik istihbarat sürecinin oluşturulması aşamasında politik ve ekonomik koşulların farklılığına bağlı olarak veri ve bilgiyi derleme/değerlendirme kapasitesi farklılık göstermektedir.

Ekonomiler kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olup olmamalarına bağlı olarak makroekonomik göstergeleri farklı eğilim izlemektedir. Bu nedenle söz konusu ülkeler anlık ekonomik politikalar uygulamaya mecbur kalabilmektedir. Bu görünüm yapısal sorunlarının etkisi altında kalan bu ekonomilerin karar alma ve uygulama süreçlerinde kurumsal ekonomik istihbaratın rol ve fonksiyona olan ihtiyaç dahada artmaktadır. Ekonomilerin güçlü ve zayıf yanlarının tespit edilmesi sürecindeki eksiklikler faiz, enflasyon ve döviz kuru sarmalının yönetilmesindeki sıkıntılar kalıcı ve sürdürülebilir bir büyüme ve kalkınma sağlanmasını zorlaşmaktadır. Veri ve bilgiye dayalı karar alma ve uygulama 21.yüzyılda mukayeseli rekabet avantajı sağlamada daha da önemli hale gelmiştir. Dolasıyla bu dönemde kurumsal ekonomik istihbarat mekanizması ile veri/bilgi derleme ve değerlendirme süreçleri ekonomik performansı arttırmada kilit rol oynamaya başlamıştır. Bu istihbarat modeli küresel ekonomik görünümü izleme ve değerlendirme kadar ulusal ekonominin ihtiyaçlarını da birlikte ele alacak özellik taşımalıdır. Böylece ulusal ve uluslararası dinamiklerin etkileşim sürecinin belirlenen hedeflere uygun şekilde yönetilmesi öngörülebilir makroekonomik yapı ve ilişkiler sisteminin oluşturulması sağlayacaktır.

Çalışmada, kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olmayan ülkelerin, sürdürülebilir istikrarlı ekonomik görünüm elde edebilmesi açısında bir uyarı sistemine sahip olması üzerinde durulmaktadır. Bu sistem, paydaşların şartlar ve koşullar doğrultusunda izleyebileceği yol haritası rolü görecek makroekonomik stratejik planı dayalı kurumsal ekonomik istihbarat konseptini önceliklendirmektedir. Bu bağlamda çalışmada, kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olan ve sahip olmayan ülkelerin, sürdürülebilir ekonomik ortamı oluşturma kapasitesinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada ülkelerin ekonomik büyümeleri

bağımlı değişken olarak ele alınırken ülkelerin kurumsal istihbarat uygulaması, cari işlemler dengesi, dışa açıklık derecesi, doğrudan yabancı yatırım, portföy yatırımı, kamu nihai tüketim oranı/GSYH, altın hariç rezerv oranları, tasarruf oranları, sabit sermaye oluşumu, tüketici enflasyon oranları bağımsız değişken olarak ele alınmıştır. Çalışmada öncelikle 2000-2022 dönemi için G20 üyesi olan ülkelerin (Avrupa birliği üyeleri dahil) verileri kullanılarak rassal etkiler ve sabit etkiler modeli ile kullanılan değişkenler bağlamında ekonomik büyümeyi etkileyen faktörler belirlenmiştir. Çalışmanın amacına yönelik olarak modele ekonomik istihbarat uygulayan ülkeleri ifade eden kukla değişken eklenmiştir. Ancak sabit etkiler modelinde zamanla değişmeyen bir değişken olan ekonomik istihbarata işaret eden bu değişkene ilişkin katsayı hesaplanamamıştır. Daha sonra zamanla değişmeyen değişkenlerinde ele alınmasına izin veren Hausman Taylor ve Amemiya Macurdy modelleri ile inceleme yapılarak kurumsal ekonomik istihbaratın ekonomik büyüme üzerine etkisi tespit edilmiştir. Çalışma bulguları yabancı yatırımların, ülkelerin dışa açıklık derecesinin ve sabit sermaye yatırımlarının büyümeyi artırıcı bir rol oynadığına işaret ederken, kamu nihai harcamaları büyümeyi azaltıcı bir faktör olarak ortaya çıktığını göstermiştir. Öte yandan kurumsal ekonomik istihbarata sahip olmanın ekonomik büyümeyi olumlu katkılar sunduğu tespit edilmiştir. Kurumsallaşmış ekonomik istihbarat sistemine sahip olmak ülkeler için krizler ve istikrar dönemlerinde uygun bir eylem planı hazırlamasını mümkün kılmaktadır. Krizler dönemlerinde ekonomik müdahalenin düzey ve kompozisyonun artış göstermesi ekonomik paydaşların çıkarlarını korumada önemli rol ve fonksiyona sahiptir. Ayrıca istikrar dönemlerinde ise makroekonomik kırılganlıkların azaltılması, krizlerin derinleşmesi ve süresinin uzamasını engellediği görülmektedir.

Veri ve bilginin düzeyinin ve kalitesinin ülkeden ülkeye farklılık göstermesi özellikle yükselen piyasalarda, hangi makroekonomik göstergelerinin öncelikli olarak ele alınması ve takip edilmesi belirlenmesi önemli hale getirmektedir. Ekren, Fındıkçı Erdoğan, Bildik ve Çınar (2022) yükselen piyasalar için makroekonomik bir stratejik plan önerisi oluşturan çalışmasından da yola çıkılarak yükselen ekonomilerin; uzun dönemde istikrarlı göstergelere sahip olmalarının doğru konumlandırma çalışması, karar alma ve uygulama süreçlerinin paydaşlar açısından ayrı ayrı ele alınması ve yüksek makro ölçekli stratejik planların tasarımı gibi süreçleri çalışmada test edilen kurumsal ekonomik istihbarat sistemi sayesinde daha kaliteli yönetilebileceği görülmektedir.

Çalışmada kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olan ülkelerin, güçlü alanlarının sürdürülebilirliğini sağlarken aynı zamanda zayıf alanlarını tespit ederek bu alanlarını

güçlendirebildiği görülmektedir. Ancak kurumsal ekonomik istihbarat sistemine sahip olmayan ülkelerin, güçlü ve zayıf alanlarını gerçekçi şekilde belirlemede zorlandığı dolayısıyla bu alanlarının daha kırılgan hale gelmesi muhtemel görünmektedir. Ayrıca çalışma elde edilen bulgular özellikle büyüme ile ilişkilendirildiğinde kurumsal ekonomik istihbaratının önemini ortaya koymaktadır. Bu alanda yapılacak çalışmalarda kurumsal ekonomik istihbaratın farklı göstergelerle ilişkisinin tartışılması ekonomik karar alıcı ve uygulayıcıları için farklı bir perspektif sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Acar, Ü., & Urhal, Ö. (2007). *Devlet-güvenlik istihbarat-terörizm.* Ankara: Adalet Yayınevi.

Acuner, T., Şahin, K., & Okan, T. (2016). *İşletme* (1 b.). İstanbul: Beta.

Adams, S. M., & Zanzi, A. (2006). Developing political intelligence for making feasible decisions. *Journal of Management Development, 25*(4), 350-367.

Aksan, C. E. (2020, Mayıs). *Veri, enformasyon ve bilgi*. Mart 2023 tarihinde E-ticaret & Kullanıcı Davranışı Analitiği: https://ceaksan.com/tr/veri-enformasyon-ve-bilgi adresinden alındı

Alavi, M., & Leidner, D. E. (2001). Knowledge management and knowledge management sytems:conceptual foundations and research ıssues. *MIS Quarterly, 25*(1), 107-136.

Albini, J. L., & Anderson, J. (1998). Whatever happened to the KGB. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence, 11*(1).

Alptekin, V. (2016). Modern makroekonominin doğuşu. V. Alptekin içinde, *Makro Ekonomi* (Cilt 1, s. 5-18). Eğitim Yayınevi.

Amemiya, T., & MaCurdy, T. E. (1986). Instrumental-variable estimation of an error-components model. *Econometrica: Journal of the Econometric Society, 54*(4), s. 869-880.

Anis, A., & Susdarwono, E. T. (2020). 21st century skills of economic intelligence related to the resilience of the national economy. *Jurnal Pendidikan Ilmu Sosial, 29*(2), 127-139.

Aslan, S. (2009). Küreselleşmenin ulus devletlere etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 25*(5), 289-296.

Aykın, H. (2017, Ocak 8). *Uluslararası rekabette ekonomik istihbaratın artan önemi.* Mart 7, 2023 tarihinde Vergi Dosyası: https://vergidosyasi.com/2017/01/08/uluslararasi-rekabete-ekonomik-istihbaratin-artan-onemi/ adresinden alındı

Baldwin, D. (1997). The concept of security. *Review of International Studies, 23*(1), 5 - 26.

Baltacı, H. (2015). *Ekonomik güvenlik bağlamında ekonomik istihbaratın rolü ve önemi, ekonomik güvenlik.* Adalet Yayınevi.

Barnatt, C. (1994). *The computers in business blueprint.* Oxford: Blackwell Publication.

Barutçugil, İ. (2002). *Bilgi yönetimi.* Kariyer Yayıncılık.

Baş, M. (1998). *Dalgalarla gelen gelecek kurgubilimci guru: Alvin Tofler*. AD Business Notebook.

Becerra-Fernandez , I., Sabherwal, R., & Gonzalez , A. J. (2004). *Knowledge management: challenges, solutions and tecnologies.* Prentice Hall.

Berman, K., & Knight, J. (2013). *Financial intelligence, revised edition: A manager's guide to knowing what the numbers really mean* (2 b.). Boston: Harvard Business Review Press.

Berry, F. S., & Wechsler, B. (1995). State agencies experience with strategic planning: Findings from a natural survey. *Public Administration Review, 55*(2), 159-168.

Birdişli, F. (2011). Ulusal güvenlik kavramının tarihsel ve düşünsel temelleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1*(31), 149-169.

Birdişli, F. (2017). *Teori ve pratikte uluslararası güvenlik* (3 b.). Ankara: Seçkin Yayınları.

Bocutoğlu, E. (2012). *Karşılaştırmalı makro iktisat teoriler ve politikalar.* Ankara: Murathan Yayınevi.

Bocutoğlu, E. (2012). Yeni Keynezyen Makro İktisat teorisi. E. Bocutoğlu içinde, *Karşılatırmalı makro iktisat teoriler ve politikalar* (Cilt 5, s. 327-248). Murathan Yayınevi.

Bocutoğlu, E. (2012). Yeni Klasik Makro İktisat teorisi. E. Bocutoğlu içinde, *Karşılaştırmalı makro iktisat teoriler ve politikalar* (Cilt 5, s. 229-256). Murathan Yayınevi.

Borum, R. (2015). Strategic cyber intelligence. *Information & Computer Security*, *23*(3), s. 317-332.

Bowdish, R. G. (2013). *Military strategy: Theory and concepts.* Lincoln, Nebraska: ProQuest.

Briciu, S., Vrîncianu, M., & Mihai, F. (2009). Towards a new approach of the economic intelligence process: Basic concepts, analysis methods and informational tools. *Theoretical and Applied Economics, 4*(4), 21-34.

Briciu, S., Vrîncianu, M., & Mihai, F. (2009). Towards a new approach of the economic intelligence process: Basic concepts, analysis methods and informational tools. *Theoretical and Applied Economics, 4*(4), s. 21-34.

Buchanan, J. M., Wagner, R. E., & Meckling, W. H. (1978). The political biases of Keynesian economics. J. M. Buchanan, R. E. Wagner, & W. H. Meckling içinde, *In Fiscal responsibility in constitutional democracy* (s. 79-117). Boston: Springer.

Cerny, P. G. (1995). Globalization and the changing logic of collective action. *International organization, 49*(4), 595-625.

Clarke, T. (2001). Knowledge management. *Education + Training , 43*(4), 189-196.

Clerc, P. (1998). Economic intelligence. *World Information Report*, 304-317. http://cv.uoc.edu/moduls/XW00_79010_00225/web/main/m2/v5.html adresinden alındı

Clerc, P. (1998). *Economic intelligence.* Paris: UNESCO. http://cv.uoc.edu/moduls/XW00_79010_00225/web/main/m2/v5.html adresinden alındı

Clerc, P. (1998). Economic intelligence. *World Information Report*, 304-317.

Coleman, D. C. (1980). Mercantilism revisited. *The Historical Journal, 23*(4), 773 791.

Corden, W. M. (1993). Exchange rate policies for developing countries. *The Economic Journal, 103*(416), 198-207.

Craighead, G. (2009). *High-rise security and fire life safety* (3 b.). Butterworth-Heinemann.

Csurgai, G. (1998). Geopolitics, geoeconomics and economic intelligence. *CSIS Research Associate Strategic Datalink,* 1-4.

Çelik, M. Y. (2012). Boyutlari ve farkli algilariyla küreselleşme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 32,* 57-74.

Çetin, C. (2014). *Temel işletmeciliğe giriş* (4 b.). İstanbul: Beta.

Dalziel, P. (1996). The Keynesian multiplier, liquidity preference, and endogenous money. *Journal of post Keynesian economics, 18*(3), 311-331.

Davenport, T. H., & Prusak, L. (2000). *Working knowledge: How organizations manage what they know* (1 b.). Harvard Business Review Press.

Dimand, R. W., & Hagemann, H. (2019). Mercantalism. R. W. Dimand, & H. Hagemann içinde, *The elgar companion to John Maynard Keynes* (s. 296–301). Elgar.

Doğan, Y. (2018). Ulusal refahın sağlanması ve korunmasında ekonomik istihbaratın rolü ve önemi. *İnönü Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi)*.

Duramaz, S., & Gökbunar, A. R. (2017). Ekonomik istihbarat sisteminin oluşturulmasina yönelik Türkiye için yeni bir model önerisi. *Öneri Dergisi, 12*(47), 49-69.

Duramaz, S., & Gökpınar, A. R. (2017). Ekonomik istihbarat sisteminin oluşturulmasına yönelik Türkiye için yeni bir model önerisi. *Öneri Dergisi, 12*(47), s. 49-69.

Düğer, İ. H., & Dulupçu, M. A. (2007). *İktisata giriş* (Cilt 3). İstanbul, Fatih: Türkmen Kitapevi.

Eğilmez, M. (2015). *Mikroekonomi güncel örneklerle* (1 b., Cilt 2). İstanbul: Remzi Kitapevi.

Eken, H. (2006). Küreselleşme ulusdevlet. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(16), 243-262.

Ekren, N., & Çınar, M. A. (2023). Design of economic intelligence and comparative static analysis in advanced and emerging market economies. *Pressacademia, 17*(1), s. 124-128. http://www.pressacademia.org/archives/pap/v17/19.pdf adresinden alındı

Ekren, N., Fındıkçı Erdoğan, M., Bildik, K. H., & Çınar, M. A. (2022). Ulusal ekonominin tercihlerini ve önceliklerini güncelleme sürecinde alternatif araç olarak makroekonomik stratejik plan: Yükselen piyasa ekonomileri için öneri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21*(43), 419-450.

Erdoğan, İ. (2013). Küreselleşme olgusu bağlamında yeni güvenlik algısı. *Gazi Akademik Bakış, 6*(12), 265-292.

Ergun, D. (2001). *Kimlikler kıskacında ulusal kişilik* (Cilt 1). İmge Kitapevi.

Erkan, H. (1987). *Sosyal piyasa ekonomisi: ekonomik sistem ve piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılması.* İzmir: Silm Ofset.

Erkan, H. (1998). *Bilgi toplumu ve ekonomik gelişme* (Cilt 4). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ertürk, M. (2011). *İşletme bilimin temel ilkeleri* (8 b.). İstanbul: Beta Basım.

Esen, Ş., & Aytekin, A. (2018). *İşletme bilimine giriş* (1 b.). İstanbul: Beta.

Fischer, R., & Green, G. (2003). *Introduction to security* (7 b.). Boston: Butterworth-Heinemann.

Frazier, G. L., & Howell, R. D. (1983). Business definition and performance. *Journal of Marketing*, *47*(2), 59-67.

Friedman, B. M. (2000). Monetary Policy. *National Bureau of Economic Research, 8057*, 1-34.

Gehrke, C., & Kurz, H. D. (1995). Karl Marx on physiocracy. *The European Journal of the History of Economic*, *2*(1), 53-90.

Gerrans, P., Faff, R., & Hartnett, N. (2015). Individual financial risk tolerance and the global financial crisis. *Accounting & Finance, 55*(1), 165-185.

Gezgin, Ş. (2010). Piyasa ekonomisinin şartları ve özelleştirme. *Akademik İncelemeler Dergisi, 5*(2), 154-171.

Gilpin, R. G. (1987). *The political economy of international relations.* New Jersey: Princeton University Press.

Godin, B. (2008). The information economy: the history of a concept through its measurement, 1949–2005. *History and Technology*, *24*(3), 255-287.

Grant, R. M. (1996). Prospering in dynamically-competitive environments: Organizational capability as knowledge integration. *Organization science, 7*(4), 375-387.

Güldiken, N. (2006). Bilginin elde edilmesi ve korunmasında ekonomik istihbarat sistemlerinin rolü. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 7*(2), 169-182.

Gülseçen, S. (2013). *Bilgi ve bilginin yönetimi* (1 b.). İstanbul: Papatya Yayıncılık.

Han, X., & Liang , Y. (1993). The evolution of knowledge in the labor force during industrial structuring in Japan. *The Annals of Regional Science , 27*, 41–60.

Harris, R. G. (1993). Globalization, trade, and income. *The Canadian Journal of Economics, 26*(4), 755-776.

Hausman, J. A., & Taylor, W. E. (1981). Panel data and unobservable individual effects. *Panel Data and Unobservable Individual Effects*, s. 1377-1398.

Herz, H. J. (1951). *Political realism and political idealism: A study in theories and realities* (1 b.). University of Chicago Press.

İbicioğlu, H., & Doğan, H. (2006). *İşletmelerde örtülü bilgi ve önemi* (1 b.). Bursa: Ekin Kitapevi.

İnan, Ş., & Doğan, Y. (2018). Economic intelligence and state practices. *Journal of Current Researches on Social Sciences, 8*(1), 1-26.

Jahan, S., Mahmud, A. S., & Papageorgiou, C. (2014). What is Keynesian economics. *International Monetary Fund, 51*(3), 53-54.

Jensen, M. C., & Meckling, W. H. (1992). *Specific and genaral knowledge and organizational structure.* Blackwell.

Karavar, H. (2021). Ekonomik diplomasi perspektifinden II. Wilhelm ve Theodor Heuss'un Türkiye ziyaretlerinin değerlendirilmesi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi, 18*(72), 87-102.

Kılıçbay, A. (1985). *Türkiye'de piyasa ekonomisi.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi.

Korkmaz, K. (2021). Uluslararası sistem ve kutup yapıları üzerine genel bir değerlendirme. *Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi, 31*(2), 201-224.

Kose, A., Prasad, E., Rogoff, K., & Wei, S.-J. (2009). Financial globalization: A reappraisal. *IMF Staff Papers, 56*(1), 8–62.

Koza, M. (2008). *Bilgiyi doğru kullanmak: Bilgi yönetimi* (1 b.). İstanbul: Kum Saati Yayınları.

Küçükkalay, A. M. (2011). John Maynard Keynes ve iktisadi düşüncesi. A. M. Küçükkalay içinde, *İktisadi düşünce tarihi* (Cilt 3, s. 317-345). İstanbul: Beta Basım Yayım.

Küçükkalay, A. M. (2011). Merkantilist iktisadi düşünce. A. M. Küçükkalay içinde, *İktisadi düşünce tarihi* (Cilt 3, s. 171-187). İstanbul: Beta.

Küçüksucu, M., Konya, S., & Karaçor, Z. (2017). Davranışsal iktisat ekseninde iktisatta psikolojik arka plan. *International Congress on Politic, Economic and Social Studies*(2), 253-283.

Lash, S., & Urry, J. (1987). *The end of organized capitalism.* Cambridge: Polity Press.

Leijonhielm, J. (2000). Need for economic intelligence. *National Security and The Future, 1*(3), s. 119-123.

Leijonhielm, J. (2000). Need for Economic Intelligence. *National Security and The Future, 1*(3), 119-123.

Levytskyi, V. (2001). Economic intelligence of the modern state. *Navy Postgraduate School (Master's Thesis)*, 1-73.

Lucas Jr, R. E. (1986). Principles of fiscal and monetary policy. *Journal of Monetary Economics, 17*(1), 117-134.

Małecki, G. (2017). The economic intelligence system as a crucial factor in the success of the responsible development plan. *Pulaski Policy Papers*, 1-8. 2023 tarihinde

https://pulaski.pl/wp-content/uploads/2015/02/Pulaski_Policy_Paper_No_11_17_EN.pdf adresinden alındı

Mansbach, R. W., & Ferguson, Y. H. (2021). The political dimension of globalization. R. W. Mansbach, & Y. H. Ferguson içinde, *Populism and globalization: The return of nationalism and the global liberal order* (s. 315-359). Palgrave Macmillan.

Miman, A. T. (2007). *Küreselleşmenin ordusu ekonomik istihbarat.* İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Mishra, S. K., & Nayak, P. (2006). Socio-economic dimensions of globalization in India. *Journal of Managerial Economics, 5*(1), 63-80.

Narinoğlu, A. (2007). *Yerel yönetimlerde stratejik planlama ve uygulama* (1 b.). İstanbul: Mart Matbaacılık.

Neef, D. (1998). *The knowledge economy* (1 b.). Oxford: Butterworth-Heinemann.

Neill, T. P. (1959). The Physiocrats concept of economics. *The Quarterly Journal of Economics, 63*(4), 532–553.

Nonaka, I., & Takeuchi, H. (1995). *The konowledge-creating company: how Japanese companies create the dynamics of ınnovation.* Oxford University Press.

Oman, C. (1994). Globalization and regionalization: issues facing developing countries. *OECD Development Center Studies*.

Özcan, K., & Barca, M. (2008). *Sanayiden bilgiye toplum ekonomi ve işletmeler.* Ankara: Siyasal Kitapevi.

Özdemir, H. (2008). Uluslararası ilişkilerde güç: çok boyutlu değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Siyaset Bilimi Fakültesi Dergisi, 3*(63), 113-144.

Özdurak, T. S. (2014). *İktisadi Düşünce Okulları.* İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Özdurak, T. S. (2014). Monetarist Okul (Parasalcılar). T. S. Özdurak içinde, *İktisadi düşünce okulları* (s. 115-141). İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Özdurak, T. S. (2014). Para Politikası. T. S. Özdurak içinde, *Makro İktisat* (Cilt 2, s. 565-598). İstanbul: Themis.

Özgen, H., & Yalçın, A. (2015). *Temel işletmecilik bilgisi* (6 b.). Ankara: Akademisyen Kitapevi.

Parasız, İ. (2010). *İktisada giriş: prensipler ve politika* (Cilt 10). Bursa: Ezgi Kitapevi.

Parasız, İ., & Ekren, N. (2015). *Klasik Dikotomi, Say Yasası ve Keynesgil İktisadın yükselişi.* Bursa: Ezgi Kitapevi.

Parasız, İ., & Ekren, N. (2015). *On altı makro ekonomik düşünce okulunun temelleri.* Bursa: Ezgi Kitapevi.

Parasız, İ., & Ekren, N. (2015). *Örnek olaylarla makro iktisat* (1 b.). Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.

Parasız, İ., & Ekren, N. (2016). *Uluslararası finans ve küresel finans krizi* (Cilt 2). Bursa: Ezgi Kitapevi.

Pecht, E., & Tishler, A. (2015). The value of military intelligence. *Defence and Peace Economics, 26*(2), 179-211.

Porat, M. U. (1978). Emergence of an information economy. *Economic Impact, 24*.

Potter, E. H. (1998). *Economic ıntelligence and national security.* Canada: Carleton University Press.

Powell, W. W., & Snellman, K. (2004). The knowledge economy. *Annual Review of Sociology, 30*, 199-220.

Prıtchett, C. H. (1945). Organization for regional planning. *University of North Carolina Press, 3*(23), 387-394.

Robertson, R., & White, K. E. (2007). What is globalization. G. Rıtzer içinde, *The Blackwell companion to globalization* (Cilt 1, s. 54-66). Blackwell Publishing.

Rodrik, D., & Subramanian, A. (2009). Why did financial globalization disappoint? *IMF Staff Papers, 56*(1), 112–138.

Romer, C. D. (1992). What ended the Great Depression? *The Journal of Economic History, 52*(4), 757-784.

Ruggles, R., & Brodie, H. (1947). An empirical approach to economic intelligence in World War II. *ournal of the American Statistical Association, 42*(237), 72-91.

Sancak, K. (2003). Güvenlik kavramı etrafındaki tartışmalar ve uluslararası güvenliğin dönüşümü. *Sosyal Bilimler Dergisi, 6*, 123-134.

Sassen, S. (2003). Globalization or denationalization? *Review of International Political Economy, 10*(1), 1-22.

Savaş, V. F. (2016). *Politik iktisat* (8 b.). İstanbul: Beta Basım.

Seiglie, C., Coissard, S., & Échinard, Y. (2008). Economic intelligence and national security. *Peace Economics and Development, 6*, 235-248.

Seyidoğlu, H. (2011). Çağdaş ekonomilerin dünü ve bugünü. H. Seyidoğlu içinde, *İktisat biliminin temelleri* (s. 25-47). İstanbul.

Seyidoğlu, H. (2011). *İktisat biliminin temel kavramları* (Cilt 2). İstanbul: Güzem Can Yayınları.

Sıdak, V., Zakharov, A., & Zaplantynsky, V. (2018). The role of competitive intelligence in ensuring the economic security of enterprises. *Kosice Security Revue, 8*(2), 55-67.

Stein, J. L. (1981). Monetarist, Keynesian, and New Classical Economics. *The American Economic Review, 71*(2), 139-144.

Şimşek, M. Ş., & Çelik, A. (2014). *İşletme Bilimine Giriş* (21 b.). Konya: Eğitim Yayınevi.

Tatoğlu, F. Y. (2013). *Panel veri ekonometrisi* (1 b.). İstanbul: Beta Yayınları.

Tobin, J. (2000). Financial globalization. *World Development, 28*(6), 1101-1104.

Toit, A. d. (2003). Competitive intelligence in the knowledge economy: what is in it for South African manufacturing enterprises? *International Journal of Information Management, 23*(2), 111-120.

Türk, M. (2003). *Küreselleşme sürecinde işletmelerde bilgi yönetimi.* İstanbul: Türkmen Kitapevi.

TÜSİAD. (1987). *Piyasa ekonomisi ve Türkiye uygulaması.* İstanbul: Türkiye Sanayiciler ve İşadamları Derneği.

Urhal, Ö. (2009). *Küreselleşen dünyada güvenlik* (2 b.). Ankara: Adalet Yayınevi.

Uyanik, Y. (2008). Neoliberal küreselleşme sürecinde işgücü piyasalari. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10*(2), 209-224.

Warner, M. (2002). Wanted: A definition of intelligence. *Studies in Intelligence, 46*(3).

Wooldridge, J. M. (2013). *Introductory econometrics: A modern approach* (5 b.). South Western: Cengage Learning.

Yalçın, H. B. (2018). *Ulusal güvenlik stratejisi* (2 b.). İstanbul: SETA Yayınları.

Yıldırım, K., Şıklar, İ., & Bakırtaş, İ. (2007). *Mikro iktisada giriş* (Cilt 5). Bursa: Ekin Kitapevi.

Yılmaz, S. (2013). *Rusya federasyonu istihbaratında dönüşüm, istihbarat bilimi.* Ankara: Kripto.

Yücelik, R. (2015). Ekonomik istihbarat modellemesi ve yükselen ekonomiler için öneri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi (Yüksek Lisans Tezi)*.

Zaim, H. (2005). *Bilginin artan önemi ve bilginin yönetimi.* İşaret Yayınları.

Zelikow, P. (1997). American economic intelligence: Past practice and and future principles. *Intelligence and National Security, 12*(1), 164-177.

EKLER

Ek Tablo 1. Ülkelerin Veri Ortalamaları

		GSYH	CAB	Open	GFCE	SAV	GFCF	FDI	PRT	RES	INF	EMP
Argentina	Kriz Öncesi(2000-07)	2.67	2.60	35.51	12.47	22.68	15.58	2.21	-0.14	20.19	8.89	52.51
	KFK (2008-09)	-0.93	1.84	37.23	14.77	22.20	17.30	1.95	-0.11	45.47	7.43	55.61
	Kriz Sonrası (2010-19)	1.38	-2.24	29.57	16.70	17.44	15.65	1.83	0.06	40.90	29.24	55.00
	COVID-19 (2020-21)	0.23	1.09	31.60	16.37	21.29	15.57	1.34	-0.02	36.05	45.21	52.34
Australia	Kriz Öncesi(2000-07)	3.31	-5.02	40.67	18.34	24.39	25.86	2.78	0.55	31.45	3.31	60.03
	KFK (2008-09)	2.72	-5.10	44.31	18.19	26.86	27.91	3.68	2.79	34.82	3.06	62.25
	Kriz Sonrası (2010-19)	2.59	-2.97	42.29	19.26	25.72	25.85	3.69	0.84	48.87	2.12	61.63
	COVID-19 (2020-21)	1.09	2.86	42.05	22.02	26.54	22.54	1.38	1.90	46.47	1.86	61.65
Austria	Kriz Öncesi(2000-07)	2.24	2.16	89.88	19.07	27.14	23.90	5.64	2.59	9.53	1.99	55.63
	KFK (2008-09)	-1.15	3.52	94.57	19.98	27.37	22.84	2.51	-0.75	8.51	1.86	57.46
	Kriz Sonrası (2010-19)	1.53	1.95	104.10	19.77	27.40	23.08	-1.38	0.23	11.65	1.86	57.76
	COVID-19 (2020-21)	-0.95	1.65	105.72	21.38	28.60	25.74	-0.06	1.01	15.49	2.07	57.45
Belgium	Kriz Öncesi(2000-07)	2.29	3.41	140.23	21.89	26.98	21.72	18.26	0.59	10.21	2.13	48.20
	KFK (2008-09)	-0.79	0.49	148.25	23.43	25.52	23.45	26.40	0.51	12.61	2.22	49.59
	Kriz Sonrası (2010-19)	1.63	0.31	159.67	23.67	24.69	23.05	4.00	0.34	17.12	1.82	49.64
	COVID-19 (2020-21)	0.46	0.79	164.89	24.31	26.53	24.17	-0.30	2.15	24.02	1.59	50.96
Brazil	Kriz Öncesi(2000-07)	3.27	-0.90	26.88	19.06	19.00	17.55	2.92	0.51	49.31	7.81	58.64
	KFK (2008-09)	2.48	-1.93	24.68	19.25	19.91	19.24	2.44	0.89	215.10	5.28	59.90
	Kriz Sonrası (2010-19)	1.44	-3.19	25.59	19.45	17.65	18.11	3.69	0.43	353.75	5.82	57.77
	COVID-19 (2020-21)	0.86	-2.36	35.24	19.38	18.54	17.73	2.69	0.05	353.07	5.76	52.49
Bulgaria	Kriz Öncesi(2000-07)	5.70	-7.49	87.85	19.16	12.94	21.26	11.01	0.25	6.41	6.33	43.39
	KFK (2008-09)	1.42	-14.99	108.69	16.94	18.74	30.38	13.19	-0.09	16.97	7.55	50.10
	Kriz Sonrası (2010-19)	2.08	0.88	123.76	16.24	21.81	20.13	3.25	-0.06	21.01	1.62	49.29
	COVID-19 (2020-21)	1.84	-0.92	115.63	19.17	22.52	17.70	4.04	-0.18	36.09	2.49	52.53
Canada	Kriz Öncesi(2000-07)	2.96	1.85	73.52	19.43	25.60	20.76	3.46	1.23	34.52	2.33	62.09
	KFK (2008-09)	-0.96	-1.38	62.75	20.84	23.14	22.89	3.02	0.95	49.01	1.33	62.45
	Kriz Sonrası (2010-19)	2.26	-2.91	64.13	20.86	22.08	23.46	2.68	1.13	75.57	1.74	61.56
	COVID-19 (2020-21)	-0.03	-1.21	61.74	22.33	21.87	23.76	2.54	0.62	98.52	2.06	59.09
China	Kriz Öncesi(2000-07)	10.03	3.68	51.24	15.55	41.90	36.72	3.80	0.61	512.52	1.24	71.99
	KFK (2008-09)	9.52	6.96	51.40	14.62	50.07	41.44	3.15	0.38	2182.65	2.60	68.55
	Kriz Sonrası (2010-19)	7.68	1.88	42.88	15.95	47.06	43.16	2.42	0.32	3285.19	2.59	66.20
	COVID-19 (2020-21)	5.34	1.84	36.03	16.47	45.37	42.22	1.83	0.51	3276.35	1.70	62.89
Croatia	Kriz Öncesi(2000-07)	4.41	-5.81	80.45	19.93	17.26	23.56	4.56	0.25	7.34	2.91	43.63
	KFK (2008-09)	-2.60	-8.77	76.18	20.58	19.82	26.42	6.32	-0.06	13.93	4.23	48.41
	Kriz Sonrası (2010-19)	1.12	0.83	88.06	21.32	19.91	19.85	2.44	0.00	16.54	1.05	44.90
	COVID-19 (2020-21)	2.25	1.35	97.01	23.12	18.71	21.48	4.47	-0.13	25.78	1.35	47.52
Cyprus	Kriz Öncesi(2000-07)	4.41	-4.25	120.37	16.50	21.98	21.08	7.95	0.19	3.43	2.89	59.67
	KFK (2008-09)	0.82	-10.57	107.86	17.91	16.86	25.31	146.64	-2.53	0.71	2.50	61.09
	Kriz Sonrası (2010-19)	1.78	-4.15	130.84	16.82	17.20	17.36	132.51	5.43	0.38	0.50	55.85
	COVID-19 (2020-21)	1.13	-8.49	167.23	19.81	19.72	20.37	-110.74	2.07	0.59	0.90	58.49
Czechia	Kriz Öncesi(2000-07)	4.34	-4.07	106.45	20.40	30.57	29.64	6.95	0.34	23.78	2.52	54.79
	KFK (2008-09)	-0.99	-2.10	118.27	19.90	32.09	28.43	3.13	-0.31	38.91	3.69	55.35
	Kriz Sonrası (2010-19)	2.50	-0.31	146.24	19.45	32.38	26.06	3.77	0.07	82.44	1.69	56.48
	COVID-19 (2020-21)	-0.98	-0.35	137.82	21.61	33.04	26.28	4.02	0.02	169.27	3.50	58.18
Denmark	Kriz Öncesi(2000-07)	2.05	2.76	85.91	24.53	28.20	21.32	4.69	0.07	28.29	2.09	62.60
	KFK (2008-09)	-2.71	3.24	97.29	26.52	25.55	21.56	0.90	1.52	57.38	2.36	61.47
	Kriz Sonrası (2010-19)	1.79	7.61	102.83	25.53	27.22	19.83	0.29	0.94	72.92	1.22	57.95
	COVID-19 (2020-21)	1.43	8.44	107.85	24.53	29.56	22.45	2.23	1.62	73.56	1.14	58.95
Estonia	Kriz Öncesi(2000-07)	8.08	-9.93	128.80	17.75	27.42	31.26	10.41	-0.58	1.52	3.75	52.65
	KFK (2008-09)	-9.88	-3.09	126.73	19.49	27.19	26.90	8.81	-0.79	3.97	5.14	55.18
	Kriz Sonrası (2010-19)	3.57	1.07	154.71	19.07	30.04	25.74	5.79	-0.02	0.70	2.33	56.79
	COVID-19 (2020-21)	3.73	-1.54	147.71	20.28	30.79	30.02	15.66	-0.74	2.17	2.10	58.99
Finland	Kriz Öncesi(2000-07)	3.27	6.44	73.15	20.76	30.37	22.47	4.76	2.50	9.29	1.49	55.00
	KFK (2008-09)	-3.65	1.87	78.15	22.82	26.45	23.72	1.66	-0.43	8.34	2.03	56.49
	Kriz Sonrası (2010-19)	1.20	-1.20	75.96	23.71	22.67	22.67	2.75	1.85	8.45	1.29	54.42
	COVID-19 (2020-21)	0.35	0.58	75.26	24.43	24.38	23.82	3.57	2.45	12.18	1.24	54.56
France	Kriz Öncesi(2000-07)	2.12	0.74	53.81	22.74	23.13	21.52	3.05	1.99	33.29	1.84	51.06
	KFK (2008-09)	-1.31	-0.89	53.93	23.32	21.76	22.83	1.50	0.93	40.13	1.45	52.01
	Kriz Sonrası (2010-19)	1.42	-0.72	60.80	23.74	21.89	22.30	1.48	0.44	56.10	1.12	50.72
	COVID-19 (2020-21)	-0.48	-0.71	58.85	24.59	22.42	23.59	1.99	1.13	88.91	1.06	50.81
Germany	Kriz Öncesi(2000-07)	1.35	2.32	65.85	18.92	24.88	20.36	3.58	0.84	49.40	1.52	52.23
	KFK (2008-09)	-2.37	5.80	76.38	19.12	25.54	19.79	1.24	-0.61	51.53	1.47	54.79
	Kriz Sonrası (2010-19)	1.96	7.40	85.57	19.67	26.90	20.33	2.21	-0.08	62.21	1.33	57.72
	COVID-19 (2020-21)	-0.53	7.42	84.57	22.05	28.16	21.69	3.19	-0.31	81.57	1.61	58.35
Greece	Kriz Öncesi(2000-07)	4.15	-7.25	52.39	19.21	15.31	23.89	0.55	1.69	4.76	3.33	47.54
	KFK (2008-09)	-2.32	-12.63	53.54	22.02	10.23	22.30	1.22	-0.62	0.95	2.68	48.62
	Kriz Sonrası (2010-19)	-2.08	-3.53	66.24	20.97	10.06	11.92	1.17	0.95	2.10	0.67	40.82
	COVID-19 (2020-21)	-0.28	-6.51	80.57	22.24	8.85	12.61	2.30	0.39	6.39	-0.01	42.64
Hungary	Kriz Öncesi(2000-07)	4.37	-7.98	129.10	21.90	23.51	24.29	9.77	0.27	14.43	6.15	46.43
	KFK (2008-09)	-2.80	-3.85	151.66	21.70	24.80	22.99	22.65	0.19	38.93	5.13	45.57
	Kriz Sonrası (2010-19)	2.81	1.53	164.33	20.13	28.94	21.71	6.83	0.09	37.34	2.48	49.78
	COVID-19 (2020-21)	1.33	-2.42	157.84	21.08	30.05	26.96	61.48	-0.41	38.69	4.22	55.61
India	Kriz Öncesi(2000-07)	6.32	0.00	34.03	10.92	28.47	29.95	1.03	0.92	97.09	4.24	51.12
	KFK (2008-09)	5.47	-2.27	49.82	11.00	32.68	34.33	3.14	0.29	256.30	9.62	50.13
	Kriz Sonrası (2010-19)	6.64	-2.22	46.97	10.68	31.28	30.54	1.70	0.53	326.87	6.79	47.15
	COVID-19 (2020-21)	1.61	0.08	41.74	11.40	27.41	28.08	1.91	0.55	571.72	5.88	44.02
Indonesia	Kriz Öncesi(2000-07)	4.87	2.90	62.05	7.70	27.40	21.24	0.03	0.26	32.98	9.07	61.30
	KFK (2008-09)	5.32	1.00	52.04	9.01	31.33	29.41	1.37	0.10	56.58	7.31	61.80
	Kriz Sonrası (2010-19)	5.42	-1.92	44.26	9.25	33.81	32.17	2.09	-0.01	109.99	4.75	64.02
	COVID-19 (2020-21)	0.82	-0.06	36.58	9.45	33.27	31.25	1.80	-0.07	135.72	1.74	63.94
Ireland	Kriz Öncesi(2000-07)	5.88	-3.37	157.83	15.78	39.54	26.28	13.92	56.82	3.54	3.88	60.77
	KFK (2008-09)	-4.79	-3.84	166.82	19.35	32.82	23.00	15.64	5.06	1.41	-0.21	58.74
	Kriz Sonrası (2010-19)	6.16	-0.23	209.32	15.11	46.40	26.89	25.87	59.94	2.75	0.55	55.43
	COVID-19 (2020-21)	9.89	3.94	238.61	12.58	63.17	32.83	12.12	57.66	9.89	1.01	58.53
Italy	Kriz Öncesi(2000-07)	1.45	-0.60	49.22	18.84	21.69	21.07	1.58	0.60	26.86	2.39	44.65
	KFK (2008-09)	-3.12	-2.30	49.96	20.12	19.95	20.69	0.18	-0.13	41.43	2.06	45.26

	Kriz Sonrası (2010-19)	0.27	0.93	56.36	19.40	20.02	17.94	1.00	0.59	49.33	1.17	43.85
	COVID-19 (2020-21)	-1.00	3.51	59.19	20.21	22.12	19.19	-0.13	0.06	72.81	0.87	44.01
Japan	Kriz Öncesi(2000-07)	1.44	3.05	22.97	17.49	27.85	26.49	0.14	1.24	631.77	-0.38	58.15
	KFK (2008-09)	-3.46	2.77	29.26	18.68	24.63	24.46	0.36	-0.56	1017.13	0.01	57.29
	Kriz Sonrası (2010-19)	1.20	2.66	33.36	19.70	24.10	24.49	0.33	0.47	1217.50	0.47	57.85
	COVID-19 (2020-21)	-1.07	3.46	34.15	21.21	25.03	25.56	0.97	-0.61	1350.26	-0.13	60.31
Korea	Kriz Öncesi(2000-07)	5.65	1.37	65.26	12.17	33.98	30.88	1.29	1.01	160.53	3.03	60.06
	KFK (2008-09)	1.90	1.84	90.82	14.35	33.54	30.93	1.01	-0.28	235.54	3.72	59.68
	Kriz Sonrası (2010-19)	3.33	4.53	87.56	15.23	35.36	29.87	0.74	0.46	353.58	1.72	60.53
	COVID-19 (2020-21)	1.72	4.66	74.76	18.10	35.64	31.44	0.88	-0.89	447.14	1.52	60.56
Latvia	Kriz Öncesi(2000-07)	8.36	-9.51	89.89	19.72	18.10	27.79	3.90	0.12	1.88	4.21	50.62
	KFK (2008-09)	-8.75	-2.35	88.79	19.37	21.53	27.04	1.72	-0.08	5.83	9.47	53.19
	Kriz Sonrası (2010-19)	2.52	-0.83	122.15	18.30	21.04	22.22	3.05	0.10	5.00	1.47	53.09
	COVID-19 (2020-21)	0.93	-0.81	124.81	20.46	22.56	22.72	6.04	0.05	4.99	1.75	56.17
Lithuania	Kriz Öncesi(2000-07)	7.04	-6.89	103.17	20.09	15.30	22.04	4.15	0.28	3.08	1.29	51.11
	KFK (2008-09)	-6.11	-5.67	116.09	19.97	13.71	21.98	1.33	0.00	6.35	7.69	50.66
	Kriz Sonrası (2010-19)	3.61	0.09	144.86	17.27	20.51	19.19	2.81	0.00	5.72	1.85	53.07
	COVID-19 (2020-21)	2.98	4.23	146.78	18.02	23.74	21.35	6.20	0.34	4.87	2.94	57.58
Luxembourg	Kriz Öncesi(2000-07)	4.08	7.81	270.58	15.75	44.43	20.52	24.92	331.46	0.20	2.47	52.69
	KFK (2008-09)	-1.77	5.87	277.87	15.29	49.93	19.08	31.07	29.98	0.53	1.88	54.18
	Kriz Sonrası (2010-19)	2.44	4.82	336.18	16.24	50.29	17.88	33.29	390.92	0.83	1.65	55.92
	COVID-19 (2020-21)	2.15	3.89	376.67	17.92	51.75	16.53	21.34	619.59	1.89	1.67	57.68
Malta	Kriz Öncesi(2000-07)	4.45	-4.75	228.00	18.75	18.14	21.05	123.50	6.88	2.34	2.48	45.44
	KFK (2008-09)	1.35	-3.63	296.89	19.75	19.71	19.16	89.92	-1.50	0.45	3.17	45.85
	Kriz Sonrası (2010-19)	6.03	3.08	305.28	17.52	29.99	19.70	36.69	-2.54	0.69	1.43	52.24
	COVID-19 (2020-21)	1.60	1.76	333.20	20.53	36.51	20.33	28.57	1.44	1.03	1.07	59.60
Mexico	Kriz Öncesi(2000-07)	2.38	-1.21	51.43	10.31	20.99	20.46	2.86	0.06	57.75	5.39	57.60
	KFK (2008-09)	-2.07	-1.20	56.87	11.32	22.30	22.65	2.43	0.07	97.36	5.21	57.90
	Kriz Sonrası (2010-19)	2.67	-1.70	70.14	11.88	22.82	21.89	2.76	0.24	165.71	3.96	58.04
	COVID-19 (2020-21)	-1.63	0.72	80.44	12.15	23.67	19.55	2.76	-0.12	196.27	4.54	55.72
Netherlands	Kriz Öncesi(2000-07)	2.06	4.58	119.88	22.08	28.57	21.16	19.87	3.62	9.98	2.28	61.75
	KFK (2008-09)	-0.75	4.92	123.97	24.75	29.58	21.71	15.77	0.52	14.67	1.84	62.76
	Kriz Sonrası (2010-19)	1.45	8.27	149.97	25.25	29.85	19.85	19.29	2.33	17.28	1.62	60.95
	COVID-19 (2020-21)	0.49	6.23	151.16	26.14	31.79	21.65	-17.64	1.06	22.68	1.97	62.25
Poland	Kriz Öncesi(2000-07)	3.71	-4.06	67.06	18.50	17.27	19.76	4.03	-0.01	33.71	3.54	45.56
	KFK (2008-09)	3.52	-5.36	78.09	18.71	19.47	22.27	2.96	0.23	67.61	3.98	50.68
	Kriz Sonrası (2010-19)	3.71	-2.50	94.02	18.17	21.79	19.30	2.84	0.51	102.33	1.60	52.50
	COVID-19 (2020-21)	2.41	0.53	106.38	18.93	24.64	17.68	4.33	-0.25	146.42	4.21	55.55
Portugal	Kriz Öncesi(2000-07)	1.40	-9.15	64.38	19.93	16.54	24.87	3.90	2.69	6.62	3.11	58.16
	KFK (2008-09)	-1.40	-11.06	66.78	20.54	13.98	22.03	2.63	2.32	1.86	0.88	56.46
	Kriz Sonrası (2010-19)	0.87	-1.24	79.25	18.25	16.38	16.80	4.64	-0.94	5.83	1.16	52.60
	COVID-19 (2020-21)	-1.40	-1.09	81.18	18.88	17.37	19.75	2.42	0.27	8.17	0.63	54.03
Romania	Kriz Öncesi(2000-07)	5.55	-6.58	56.00	15.77	14.91	22.38	5.08	0.14	11.87	20.77	53.78
	KFK (2008-09)	1.90	-8.19	61.82	15.99	20.50	31.64	4.52	0.01	38.81	6.72	51.03
	Kriz Sonrası (2010-19)	3.10	-3.06	81.48	15.00	22.20	24.35	2.34	0.05	39.76	2.79	51.32
	COVID-19 (2020-21)	1.06	-6.11	82.52	18.19	20.06	23.64	2.77	-0.20	45.85	3.84	50.25
Rusya	Kriz Öncesi(2000-07)	6.99	10.55	59.43	16.94	33.55	18.10	1.89	0.26	109.47	15.00	55.58
	KFK (2008-09)	-1.30	5.19	50.91	19.31	28.92	22.14	3.75	-0.31	414.20	12.88	58.01
	Kriz Sonrası (2010-19)	2.04	3.64	48.32	18.13	29.77	21.39	1.92	-0.33	401.21	6.86	59.17
	COVID-19 (2020-21)	1.48	4.51	48.26	18.65	30.99	20.62	1.42	-0.80	477.29	5.04	58.69
Slovenia	Kriz Öncesi(2000-07)	3.89	-1.21	110.87	18.73	26.99	26.25	2.77	0.13	6.70	5.55	54.55
	KFK (2008-09)	-2.02	-3.18	123.93	19.16	27.82	26.79	0.63	-0.22	0.92	3.24	56.42
	Kriz Sonrası (2010-19)	1.94	3.48	146.86	19.28	26.10	19.21	2.12	0.33	0.80	1.24	53.42
	COVID-19 (2020-21)	1.94	5.70	153.58	20.64	28.75	19.60	2.27	-0.03	1.60	0.93	55.30
Slovak Republic	Kriz Öncesi(2000-07)	4.97	-5.38	132.57	19.83	24.96	26.09	6.83	0.10	10.09	6.54	49.35
	KFK (2008-09)	0.06	-4.80	149.16	18.76	23.49	22.78	3.15	0.15	9.27	3.11	52.72
	Kriz Sonrası (2010-19)	3.06	-1.78	178.26	18.63	25.82	21.37	2.60	0.05	2.01	1.55	52.88
	COVID-19 (2020-21)	0.76	-0.90	176.61	21.03	21.81	19.34	-0.13	-0.06	7.59	2.54	55.78
Spain	Kriz Öncesi(2000-07)	3.68	-5.42	56.02	16.93	24.56	27.42	3.95	0.52	21.11	3.29	48.84
	KFK (2008-09)	-1.44	-6.49	51.49	19.73	23.08	25.47	2.59	0.20	15.31	1.89	50.51
	Kriz Sonrası (2010-19)	1.05	0.93	62.74	19.57	21.95	18.96	2.58	0.85	43.71	1.23	46.51
	COVID-19 (2020-21)	-2.90	0.79	64.26	21.73	22.09	20.06	2.97	1.10	69.95	1.39	48.25
Sweden	Kriz Öncesi(2000-07)	3.23	5.89	80.72	25.00	28.31	22.31	5.68	1.00	19.24	1.37	58.90
	KFK (2008-09)	-2.40	6.91	87.04	25.32	28.32	23.52	5.03	0.00	34.38	1.47	58.99
	Kriz Sonrası (2010-19)	2.55	4.23	85.06	25.79	27.97	23.65	1.33	0.40	52.05	1.13	59.16
	COVID-19 (2020-21)	1.61	6.22	85.66	26.12	29.90	25.27	5.85	2.07	52.66	1.33	58.78
Turkiye	Kriz Öncesi(2000-07)	5.59	-2.52	47.17	12.49	23.18	22.91	1.33	0.32	35.65	28.89	43.48
	KFK (2008-09)	-2.00	-3.43	48.67	14.63	24.05	24.44	1.95	0.26	70.65	8.35	41.43
	Kriz Sonrası (2010-19)	5.85	-4.17	53.95	14.37	25.62	28.06	1.55	0.15	89.62	9.84	45.72
	COVID-19 (2020-21)	6.65	-2.66	65.90	14.12	29.85	27.77	1.35	-0.38	60.50	15.94	44.02
United Kingdom	Kriz Öncesi(2000-07)	2.62	-2.16	52.34	18.57	16.06	17.63	5.87	1.27	51.97	1.65	58.91
	KFK (2008-09)	-2.33	-3.55	55.50	21.20	14.67	16.78	4.62	2.29	62.36	2.74	58.54
	Kriz Sonrası (2010-19)	2.03	-3.90	61.15	19.80	15.69	16.87	2.74	0.23	121.54	2.06	59.00
	COVID-19 (2020-21)	-1.72	-2.38	58.50	22.45	17.32	17.34	2.54	1.10	168.61	1.75	59.58
United States	Kriz Öncesi(2000-07)	2.81	-4.75	24.29	14.87	18.07	22.42	1.72	0.87	63.13	2.77	61.86
	KFK (2008-09)	-1.24	-3.67	27.31	16.37	15.45	20.02	1.71	1.19	93.16	1.74	59.60
	Kriz Sonrası (2010-19)	2.25	-2.29	28.55	14.85	17.35	20.00	1.80	0.24	120.83	1.77	58.65
	COVID-19 (2020-21)	1.59	-3.29	24.43	14.64	17.74	21.25	1.39	1.52	187.02	2.97	57.16
South Africa	Kriz Öncesi(2000-07)	4.14	-1.31	48.77	16.55	19.69	15.12	1.47	1.73	11.33	4.40	48.35
	KFK (2008-09)	0.83	-3.79	57.78	17.43	20.05	20.55	2.72	0.68	32.91	8.64	47.10
	Kriz Sonrası (2010-19)	1.75	-3.31	55.38	19.00	17.50	17.34	1.08	1.19	43.90	5.17	43.75
	COVID-19 (2020-21)	-0.71	2.86	53.51	20.22	17.68	13.43	5.32	-4.04	48.82	3.91	40.55